

**VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN**

SVAZEK

46

ČESKÁ SPOLEČNOST V NOVÉM JIČÍNĚ V LETECH 1918-1938

Jan Hanák

Mezi dvěma válkami patřil Nový Jičín mezi přední města severovýchodní Moravy. Na konci devatenáctého a počátkem dvacátého století zde za vydatné pomoci bývalé monarchie vyrostl průmysl textilní, strojírenský a stavební, rozvinula se drobná živnostenská výroba a obchod. Mezi hlavní podniky patřily kloboučnické továrny bratří Hücklů, Böhma a Peschla, které produkovaly v roce 1930 až 50 % veškeré kloboučnické výroby v ČSR. V době konjunktury zaměstnával Hückel až dva tisíce, Böhma tisíc tři sta a Peschl pět set dělníků. Výrobky směřovaly do mnoha zemí na celém světě. V zahraničí nalézaly odbyt i látky od Preisenhamerů, Lonského a Seiberta. Kromě převažujícího textilního průmyslu se začaly prosazovat doma i ve světě hospodářské stroje od Drösslera a Wawerky a také firma Rotter pružně reagovala na potřeby doby tím, že vedle svítidel a chladičů vyráběla drobné aluminiové a kuchyňské zboží. Z menších továren si zaslouží pozornost Wondra s výrobou železářského zboží a nábytkářská firma Rattei. Dobře prosperovaly stavební firmy, z nichž největší Blum zaměstnával až 350 dělníků. V městě byl zastoupen i potravinářský průmysl v čele se státní tabákovou továrnou. Byly zde i závody na likéry, rum, slivovici a na Bouchetě dobře prosperoval pivovar Kudielky a Rosmanitha.¹⁾ Uvedené podniky, až na tabákovou továrnu, byly německé. Němcům patřily i největší živnosti a hlavně obchody výhodně umístěné na náměstí. České hospodářské podnikání se v nelibostné německé konkurenci prosazovalo velmi těžce. Chyběl kapitál a brzdou byla i nepřejcnost radnice. Přesto se postupně prosadilo několik větších českých podniků a živností, mezi nimi akciová společnost Likrus, továrna na likéry s velkoskladem piva z Olomouce a Plzně. Byla v Mlýnské (nyní Hoblíkově) ulici a zaměstnávala asi 15 pracovníků. Větším podnikem byla i Čsl. hračkárna s 12 zaměstnanci a Baarova autosprávkárna.²⁾ Mezi prospívající české živnosti patřila proslulá tiskárna Kryl a Scotti, knihkupectví Jana Křižana, řeznictví F. Zubka, pekařství Bartoňovo, textilní obchod Leo Krause, kožešnictví D. Jakuboviče, klenotnictví a optika R. Přikryla, Škarkův hostinec a některé další menší živnosti.³⁾ K hospodářskému rozvoji města přispívala i řada peněžních ústavů a pojišťoven. Z českých to byla Okresní záložna a spořitelna, Okresní pojišťovna a Pozemkový ústav. Ten se později sloučil s Okresní záložnou a v roce 1936 adaptoval na rohu Hornobranské ulice dům pro společnou úřadovnu.⁴⁾

Celkový vzhled a územní rozsah Nového Jičína se v letech mezi válkami příliš nezměnil. Bohatí němečtí továrníci a obchodníci vybudovali své podniky a vily převážně již za Rakousko-Uherska. Úsilí radnice směřovalo více k vnitřní přestavbě, k rekonstrukci ulic, k zlepšení komunikací, rozšíření nemocnice a k zlepšení hygieny a čistoty města. Prostředky pro investice si město opatřovalo půjčkami, které v třicátých letech dosahovaly až 30 milionů Kč. Ještě v roce 1937 převzal Zemský výbor v Brně do Pomocného fondu dluhy Nového Jičína ve výši 6 milionů 657 tisíc Kč. Město tím ušetřilo 417 tisíc Kč ročně na úrocích.⁵⁾ Velmi ceněným bylo v roce 1925 zaklenutí mlýnské strouhy na dnešní Sokolovské ulici,

Na přední straně obálky:

Socha anděla
ze zámecké kaple
zničeného zámku v Odrách

Foto: M. Šustek –
po požáru v r. 1964

v dalších letech regulace Grassmanky, rekonstrukce náměstí, úprava městských parků, které byly vyzdobeny sousoším Mendelovým v roce 1931, sochou básníka Eichendorfa a sochou Schillerovou. Na náměstí u mariánského sloupu byla v roce 1929 zbudována kašna s plastikou tančících Kunvaldčanů od sochaře Josefa Barwiga. Roku 1928 se město dočkalo veřejného elektrického osvětlení a otevření nové plovárny u Žiliny, o rok později se nadstavila stará část nemocnice a roku 1936 přistavena nová část. Přestavba radnice s německou spořitelnou se uskutečnila v roce 1930 a ve stejném roce bylo postaveno moderní kino Kosmos. Na Pestalozziho ulici (dnešní Komenského) byla postavena německá mateřská školka, provedly se úpravy hřbitova a předlázdily některé ulice. Vnitřní úpravy byly přičítány starostovi dr. Schollichovi, který se při každé příležitosti chlubil, že Nový Jičín musí být krásný, čistý a věčně německý.⁶⁾ Proto radnice brzdila výstavbu českých škol i českých rodinných domů.⁷⁾ Jen několika českým lidem se podařilo v městě koupit dům nebo postavit nový. Vlastní domy měli advokáti dr. Dostál-Bystřina, dr. Fr. Derka, obchodník Jan Křížan, řezník Fr. Zubek a snad několik dalších živnostníků. Pro české dělníky bylo takřka nemožné postavit si domek, protože 1 m² stavební plochy byl za 30 Kč a půjčky byly omezené. Do roku 1930 si čeští dělníci a zaměstnanci postavili v Novém Jičíně jen sedm domků. Více začali stavět v blízkém Šenově a v Žilině, kde nebyla stavební místa tak drahá.⁸⁾

K podstatnějším změnám došlo v Novém Jičíně za první republiky v počtu českých obyvatel. Při prvním sčítání, v roce 1921, měl Nový Jičín 13 226 obyvatel, při druhém, v roce 1930, 13 997. K české národnosti se roku 1921 hlásilo 3 967 a o deset let později 4 236, tj. 30,27 %.⁹⁾ Nárůst Čechů o dva tisíce ve srovnání s rokem 1910, kdy se při sčítání k české národnosti přihlásilo 2 057 osob, se dá vysvětlit tím, že se po státním převratu odvážili přihlásit k Čechům lidé ze smíšených rodin a dělníci, kteří se dříve báli, že ztratí práci. Nárůst Čechů však značně ovlivnil příliv úředníků, učitelů, živnostníků a dalších dělníků. Počet českých rolníků žijících převážně na okraji města byl malý, a proto lze oprávněně říci, že i české dělnictvo přispělo ke skutečnosti, že Nový Jičín byl dělnickým městem. Vždyť v roce 1930 pracovalo v továrnách, živnostech a obchodech sedm tisíc dělníků, z toho byla polovina Čechů. Mnoho jich však docházelo z venkova. Nejvíce Čechů pracovalo u Hückla až 1 100, u Böhma až 1 000 a u Peschla byli takřka všichni dělníci české národnosti. Textilky zaměstnávaly Čechů méně, v tabákové továrně jich bylo kolem 350. Počet českých úředníků, učitelů, četníků, policistů a důstojníků neveliké posádky se zvyšoval rok od roku. K r. 1930 uvádějí české zdroje 170 českých úředníků a r. 1938 uvádějí místní Němci počty značně vyšší. Na sklonku republiky učilo na všech českých školách 57 učitelů, u státní policie a četnictva s celookresní působností pracovalo 64 českých zaměstnanců, v zemské výchovně 27 a na státní dráze 20. Další čeští úředníci a zaměstnanci byli v tabákové továrně, ve spořitelně a pojišťovně.¹⁰⁾

Vysoké počty úředníků se dají vysvětlit tím, že Nový Jičín zůstal i za první republiky sídlem státních úřadů a různých institucí. Na okresním úřadě byl již 6. listopadu 1918 vystřídán hejtmán Zwierzina realističtější uvažujícím Emilem Wychodilem, který sice uznal existenci republiky, ale rakušácký duch na hejtmanství zůstal. Až v roce 1921 došlo k zásadní změně, když do funkce hejtmána nastoupil 42 letý Bedřich Ščáva. Nový hejtmán zůstal v úřadě až do osudných říjnových dnů roku 1938 a zasloužil se ve velké míře o rozvoj národního života v české novojičínské společnosti.¹¹⁾ Působnost novojičínského krajského soudu byla po vzniku republiky omezena tím, že pro okresy Ostrava a Místek byla nejdříve zřízena expositura v Ostravě, která se roku 1922 osamostatnila.¹²⁾ Do čela novojičínského krajského soudu se dostali presidenti dr. Ed. Březina (do r. 1928), po něm soudní rada Fr. Šácha (do r. 1934) a poslední čtyři roky stál v čele krajského

soudu dr. Oscar Stibinger.¹³⁾ České vedení dostaly postupně okresní soud, berní úřady, pošta a státní dráha. Posledním místem byla zemská výchovná, kde se po delších jednáních stal ředitelem J. Koutný.¹⁴⁾ Obsazování státních úřadů a institucí českými vedoucími a zaměstnanci nesli Němci nejen v Novém Jičíně, ale v celém pohraničí těžce a bylo zneužito henleinovci k protičeské propagandě. Novojičínská radnice odpovídala tím, že do městských služeb, ať na radnici nebo do městských zařízení-do plynárny, elektrárny, vodárny, městské dráhy vedoucí do Suchdolu, do nemocnice nepřijala přes protesty českých zástupců za celé období trvání republiky ani jednoho českého zaměstnance. Této skutečnosti se Němci při srovnávání počtu Čechů s Němci na úřadech v Novém Jičíně vždy vyhnují.¹⁵⁾

Po stručném nástupu hospodářské, sociální a správní situace nás zajímá, jak v Novém Jičíně žila mezi válkami česká společnost, jak si probojovala v nerovných podmínkách své národní, hospodářské a sociální práva, jaký byl její život politický, společenský a kulturní. Již samotný vstup do samostatného státu nebyl pro českou menšinu snadný. Události státního převratu a první měsíce trvání republiky byly již podrobněji popsány.¹⁶⁾ Předáci německé maloburžoazie a jimi svedení německí sociální demokraté patřili mezi přívržence Sudetenlandu, jedné ze sudetských provincií, která usilovala o připojení k německému Rakousku, případně k poválečnému Německu. Novojičínská radnice uznala republiku až po vojenském zásahu 20. listopadu 1918. I potom neustávaly provokace, které vyvrcholily 4. března 1919 ozbrojeným střetem s československým vojskem, jež si vyžádal několik zraněných, zatčených a radikálních kroků k uklidnění situace ve městě.¹⁶⁾ Situaci mezi Němci hlásícími se k aktivistickým stranám a dvěma vyhraněně protistátním vyřešila vláda v roce 1933, kdy nacistickou stranu (DNSAP) zakázala a buržoazní nacionalistické straně (DNP) zastavila činnost. Pak se novojičínské Němci ve své většině nechali strhnout Henleinovým hnutím a přispěli svým dílem, jako pátá kolona, k rozbití republiky.

Vztahy mezi Němci a Čechy se v Novém Jičíně zostřily již na konci minulého století. Němci v Kravařsku se začali považovat za stráž německví a všemi prostředky bránili pronikání českého živlu do území, které považovali za výlučně německé. Obranné pocety u nich zesílily po státním převratě, stali se vůči Čechům ještě více ostražití a nedůvěřiví. Vůči české menšině uplatňovali hospodářskou převahu, městskou samosprávu, ale i kulturní úroveň, tradice a patriotismus. V atmosféře, často velmi vyostřené, hledala česká společnost cesty pro klidné spoluzití obou národností. Přitom chtěla v nových podmínkách uplatnit svá nezadatelná národní a sociální práva. V přístupech k řešení vztahu k Němcům se předáci české menšiny často rozcházeli, docházelo i ke sporům mezi těmi, kdož situaci ve městě dobře znali, a mezi nově příchozími, většinou mladšími a radikálnějšími.

Po zprávě o státním převratu se do čela utvořeného Národního výboru postavili osvědčení předáci dr. Fr. Derka, dr. Ferd. Dostál-Bystřina, P. Rud. Sobek, několik dělníků a učitelů.¹⁷⁾ Po překonání prvních nepřátelských výstřelků se za pomoci českého venkova uskutečnily v prosinci 1918 první národní demonstrace na novojičínském náměstí. První se konala 8. prosince, kdy na ní promluvil Jan Prokeš, předák sociální demokracie, na druhé, 20. prosince, uvítali novojičínské Čechy příjezd T. G. Masaryka do vlasti. Obě manifestace posílily sebevědomí i jednotu české menšiny.¹⁸⁾

Po ukončení činnosti národních výborů, v prosinci 1918, začali Češi v Novém Jičíně usilovat o vstup do městského zastupitelstva, aby zde bojovali za své požadavky. Na radnici vládla nacionalisticky vyhraněná německá buržoazie v čele se stavitelem Czeikem, která se přijetí českých zástupců tvrdě bránila. Připustila

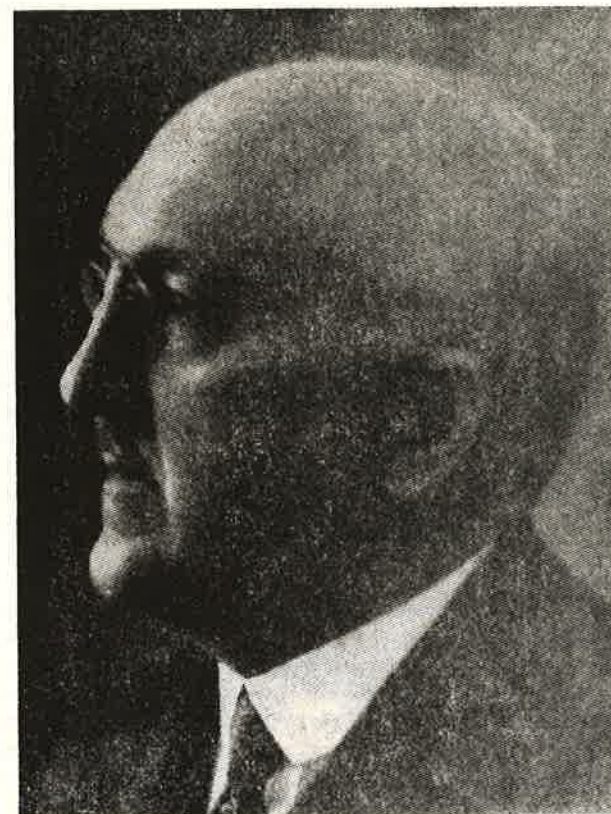
jen vstup do zastupitelstva několika německým sociálním demokratům. Na konci ledna 1919 vznesl okresní úřad požadavek na přijetí deseti českých zástupců do městské samosprávy pod hrozbou, že jinak bude městu až do voleb určen český vládní komisař. Toho se Němci zalekli a na zasedání 12. února 1919 bylo městské zastupitelstvo rozšířeno o Čechy: Josefa Skupína, Fr. Eliáše, Boh. Sklenáře, Fr. Kryštofa, Fr. Abraháma, dr. Fr. Derku, ing. Al. Závodníka, Karla Kryla, P. Rud. Sobka a A. Davida.¹⁹⁾ Čeští zástupci byli nominováni na základě dohody teprve tvořících se politických stran. Až později, při řádných volbách, se čeští zástupci delegovali buď podle samostatných kandidátek, nebo se menší strany sdružovaly. Za první republiky se volby konaly často a způsob volby se v české menšině měnil. V prvních obecních volbách, konaných 15. června 1919, ve stále ještě zjitřené národnostní a sociální situaci se Češi dohodli ještě na společné kandidátce. Získali však jen osm mandátů a do zastupitelstva se dostali Fr. Abrahám, Fr. Kryštof, Fr. Eliáš, dr. Derka, ing. A. Závodník, Jan Goláň, Margareta Matulová a Matylda Němcová. Radními se stali F. Abrahám, dr. Derka a M. Němcová.²⁰⁾ Podle politické příslušnosti šlo o zástupce stran národně demokratické, sociálně demokratické a strany lidové. V německém táboře přesvědčivě zvítězili němečtí sociální demokraté, kteří dostali 15 mandátů a starostou se stal jejich předák Narcis Kamler, ředitel měšťanské školy. Pro českou menšinu bylo vítězství německých sociálních demokratů vcelku výhodné, bohužel jen přechodně.

Po prvních volbách se začínala měnit i dosavadní reprezentace české společnosti. Do ústraní odchází P. Rud. Sobek a zvláště citelný byl odchod starého bojovníka za práva české menšiny dr. Ferd. Dostála – Bystřiny. V roce 1918 měl teprve 57 let a zdraví neměl ještě tak podlomené, když si v letech 1921–1926 troufal otevřít advokátní kancelář v Brně. Z korespondence s Petrem Bezručem vyplývá, že měl v těch letech dost energie k literární činnosti. Dovídáme se z ní, že měl kritický přístup k těm, kteří v letech převratu stáli v čele převratu, naznačuje, že mu byla práce na radnici nabízena, ale že odmítl.²¹⁾ Vladimír Hoblík v článku věnovaném Dostálu – Bystřinovi v časopise Kravařsko připouští, že ho od veřejné činnosti po válce odradily „rozervané poměry v české menšině, maloměstské poměry a intriky bývalých spolupracovníků“²²⁾

V životě české společnosti se nepříznivě odrazila porážka německých sociálních demokratů v obecních volbách roku 1923. Vítězné měšťácké strany dosadily do funkce starosty nacionalistu dr. Arnošta Schollicha, profesora na střední zemědělské škole v Žilině u Nového Jičína. Jako předák německé nacionální strany (DNP) byl již v roce 1920 zvolen poslancem Národního shromáždění. V popřevratové době byl strůjcem mnoha protičeských akcí.²³⁾ Pozice si upevnila ve volbách i Německá nacionální socialistická dělnická strana (DNSAP) tím, že získala na úkor německých sociálních demokratů dva mandáty. Poprvé kandidující KSČ se 130 hlasy zůstala bez mandátu. České strany obdržely 1736 hlasů, což jim vyneslo opět jen osm mandátů. Tři zástupce vyslala na radnici sociální demokracie (Fr. Eliáše, Kl. Bechného, Fr. Šubu), dva národní demokracie (dr. Derku a Julia Löffelmanna) dva strana lidová (St. Šimíčka a Mat. Němcovou) a jednoho zástupce, Jana Paličku, strana živnostenská.

Ani v roce 1927 nezískaly české strany více než osm mandátů za 1779 hlasů. Tři zástupce na radnici měli opět sociální demokraté (Kl. Bechný, Fr. Šuba, Fr. Bláha), tři lidovci (S. Šimíček, Al. Kubeša, P. B. Hýža) jeden zastupoval národní demokraty (dr. Derka) a jeden živnostníky (Fr. Kuchta). Radními a sehranými oponenty opět zvoleného starosty dr. Schollicha byli zvoleni dr. Derka, Kl. Bechný²⁴⁾ a P. B. Hýža.²⁵⁾ Prvního svého zástupce získala i KSČ.

4 Ve čtvrtých obecních volbách r. 1931 se odrazila hospodářská krize. Schollicha DNP i při ztrátě jednoho mandátu si udržela prvenství, zesílila však její

Dr. Ernst Schollich

sesterská protistátní DNSAP a získala 676 hlasů si zajistila třetího zástupce na radnici. Stal se jím mladý advokátní koncipient u českého advokáta dr. Štece dr. Gustav Jonak, jinak hlavní organizátor fašistických provokací a pozdější henleinovský a za války nacistický prominent.²⁶⁾ O něco více hlasů získala KSČ, ale na druhého zástupce to nestačilo. K neobvyklé situaci došlo v českém volebním táboře v tom, že české strany ve srovnání s rokem 1927 získaly více hlasů (1859), ale jen sedm mandátů. Stalo se to tím, že sociální demokraté, zřejmě z třídních důvodů, postoupili jeden svůj mandát německým sociálním demokratům, aby se jejich předák Narcis Kamler stal prvním náměstkem. Tento krok byl Kl. Bechnému často vyčítán, zvláště když smluvená spolupráce zmíněných stran vážla a když pozice německých sociálních demokratů po nástupu henleinovců slábnuly. – Sedm mandátů bylo rozděleno mezi dva sociální demokraty (K. Bechný, J. Šváb), dva lidovce (P. B. Hýža, R. Crha) jednoho národního socialistu (Fr. Gregor)²⁷⁾ a dva zástupce, kteří reprezentovali koalici národních demokratů, živnostníků a dělnického sdružení (dr. Derka, Ed. Březina). Radními se stali (Kl. Bechný, P. B. Hýža a Jan Křížan). Volební období bylo velmi dlouhé, až do roku 1938, a odráželo složité hospodářské, sociální a politické události třicátých let. 5

Došlo v něm k častým, mnohdy radikálním změnám ve složení městského zastupitelstva, rady i starosty města. Postihly nejen německou ale i českou stranu. — V roce 1933 odešel po čtyřicetileté záslužné práci, pro pokročilý věk a únavu, z politického života dr. Fr. Derka, na počátku roku 1935 byl přeložen do Opavy P. B. Hýža a k 1. září téhož roku odešel na vlastní žádost do Brna profesor Fr. Gregor. V městském zastupitelstvu se vystřídali i komunističtí zástupci. Po J. Konečném odešel do Prahy v roce 1934 bojovný o německou buržoazii znepokojující Pavel Odpadlík²⁸⁾ a jeho místo zaujal Jan Kovář. Ke stále odkládané vojenské presenční službě byl r. 1932 donucen dr. Gustav Jonak. Výrazné změny na radnici nastaly v letech 1933 a 1934, kdy po zákazu NSDAP a zastavení činnosti DNP muselo odejít 12 zástupců uvedených stran. Po delších jednáních byli nahrazeni příslušníky německých aktivistických stran. 31. srpna obdržel dr. Schollich oznámení okresního úřadu, že nebyl ministerstvem vnitřní potvrzen do funkce starosty. Do nové volby byl řízením radnice pověřen Narcis Kamler. Nepotvrzení do funkce starosty vyvolalo mezi Schollichovými přívrženci velké pobouření. Reorganizované městské zastupitelstvo zvolilo starostou města křesťanského sociála dr. Pavla Zieglera, státního zástupce krajského soudu, od kterého si česká společnost slibovala větší pochopení pro spolupráci obou národností.²⁹⁾ Ale i v tomto případě se zklamala, což potvrdil i jinak velmi tolerantní Kl. Bechný, když v roce 1937 na sociálně demokratické schůzi prohlásil, že i za Zieglera jsou Němci na radnici stejně neústupní jako dříve.³⁰⁾

Poslední obecní volby se konaly 22. května 1938 v době vážného ohrožení existence republiky. Vynutily si je henleinovci, kteří v nich spatřovali plebiscit pro Říši. Uskutečnily se přesto, že pro slintavku a kulhavku se v mnoha obcích nekonal. Henleinovci vyvinuli před volbami štvavou kampaň, ve které se zaměřili na neplnění dohod z února 1937 o obsazování úřadů v národnostně smíšených územích. V kampani se zvláště činil Neu-Titscheiner Zeitung, který již neskrýval své protistátní zaměření. Volby přinesly to, co se po rozpadu německých aktivistických stran po jarním anšlusu Rakouska dalo očekávat. Henleinova SDP z 26 německých mandátů získala 23 a zbývající 3 dostali němečtí sociální demokraté. České strany získaly překvapivě deset mandátů, z nichž 4 připadly sociální demokracii, 3 lidovcům a 3 spojeným českým stranám. Bez mandátů zůstala KSČ. Český volební úspěch přivedl do funkce druhého náměstka Kl. Bechného. 14. června byl počtvrté zvolen starostou dr. Schollich a 9. července ho ministerstvo vnitřní do funkce potvrdilo.³¹⁾ Na oslavu zvolení uspořádali jeho přívrženci lampiónový průvod, který se neobešel bez otevřených protistátních provokací.

Úkolů, za které česká reprezentace na radnici po dvacet let bojovala, bylo mnoho. Šlo o dosažení rovnoprávného postavení, o pomoc českým dělníkům hlavně v době hospodářské krize, kdy město organizovalo nouzové práce a dávalo přednost německým nezaměstnaným, šlo o zastání živnostníků, kteří těžce zápasili s bezohlednou konkurencí, ale i o to, aby alespoň některé ulice nesly česká jména, aby návštěvník poznal, že ve městě žije takřka třetina Čechů. Teprve po odchodu Scholliche z radnice v roce 1934 se podařilo na návrh profesora Gregora při příležitosti čtvrté presidentské volby prosadit, aby novojičínské náměstí bylo přejmenováno na Masarykovo. Takřka rok to ještě trvalo než se nové označení na náměstí objevilo. České názvy měly za první republiky ulice Palackého, po dostavění českých škol, Komenského, 28. října — dříve Laudonova, náměstí Republiky před bankou a plynárnou. Ulici Marxovu si prosadili soc. demokraté.

Velmi záslužnou práci vykonali čeští zástupci na radnici pro české školství. Postoj novojičínských Němců k české škole za Rakousko-Uherska byl nepřátelský a často hraničil s projevy, které se na základě interpelace českých poslanců, mimo jiné i T. G. Masaryka, řešily v říšské radě.³²⁾ Čeští předáci — dr. Derka

a dr. Dostál - Bystřina, kteří před válkou českou školu proboujovávali, uvažovali o rozšíření českých škol již na konci války. V listopadu 1918 se sloučily obě české obecné školy - matiční a veřejná a zásluhou učitele Jana Petruse byly otevřeny první třídy školy měšťanské.³³⁾ Žáků bylo dost, horší to bylo s umístěním a s pomůckami. Češi měli ve městě jen jednu školní budovu, postavenou v letech 1907—1910 převážně ze sbírek, na Höckringu (dnes náměstí Čs. armády). Za války byla určena přednostně na lazaret a značně poškozena. Bylo v ní místo sotva pro šestitřídní obecnou školu. Měšťanská škola začínala jako soukromá ve správě ústředí Národních jednot v Olomouci, 8. prosince 1919 byla zveřejněna a k 1. lednu 1921 zestátněna. Zpočátku se učilo v jedné třídě obecné školy a nouzově i v soukromých bytech. Pro školní rok 1919/20 bylo nezbytné získat další učebny. Češi na radnici požadovali, aby se o ně postaralo město. Když Němci nabídli hygienicky závadné místnosti v budově plynárny, postarali se Češi tak, že za pomoci učitele Bohuslava Zobáče, který byl velitelem doživajícího lazaretu v budově německé Jubilejní školy (dnes Komenského), zabrali polovinu této budovy. 6. září 1919 byla polovina školy české měšťanské škole úředně přiznána a 19. září protokolárně předána. Zásah byl nezbytný, neboť škola měla v roce 1919/20 již třináct tříd. Přišli noví učitelé, z nichž mnozí se stali velkou posilou české menšiny. Kromě ředitele Jana Petruse, který byl bohužel již k 1. lednu 1922 jmenován inspektorem menšinových škol v Teplicích - Šenově, to byl Klaudius Bechný, Jan Krumplovič, P. Bedřich Hýža a Rudolf Andryšek. Do měšťanské školy docházeli žáci z Loučky, Starého Jičína, Starojické Lhoty, Bernartic, Jičiny, Vlčnova, Hodslavic, Hostašovic, Straníku, Šenova, Žiliny a Rybí. Tak se český živel v městě značně posílil, čeština se stále více ozývala v jeho ulicích.³⁴⁾ V měšťanské škole byly záhy zavedeny kursy češtiny pro německé úředníky a našla v ní místo i pokračovací škola pro české učně . . .

Nové starosti nastaly, když si česká menšina v Novém Jičíně roku 1921 vybojovala reformní reálné gymnázium. Pro školu neměla budovu ani pomůcky. První třídy našly útočiště v měšťanské škole, v obecné škole a určitou dobu se učilo i v soukromí. Střídavé vyučování bylo samozřejmostí. Mezi prvními profesory gymnázia byli ředitel Vladimír Polák, František Gregor, krátce vypomáhali učitelé měšťanské školy Klaudius Bechný a P. Bedřich Hýža, který později přešel na gymnázium trvale.

Počet žáků na všech školách vzrůstal, německá radnice se bránila v uvolňování tříd ve svých školách, zvláště když od roku 1918 si prosadila další střední školu-reformní gymnázium.³⁵⁾ A tak se Češi obraceli o pomoc na zemský úřad, ministerstvo, vypracovávala se memoranda, s kterými se jezdilo do Prahy a Brna k osobním jednáním. Až v polovině dvacátých let se podařilo prosadit postavení nových školních budov na Palackého ulici. Předcházet tomu tvrdý boj o stavební místo. 7. června 1925 byl položen základní kámen ke stavbě měšťanské školy a 5. června 1926 byla slavnostně otevřena. Během prázdnin uvolnila budovu na Jubilejní škole, v září se začalo vyučovat a k 1. listopadu se rozdělila na chlapeckou a dívčí. V čele chlapecké zůstal dosavadní ředitel Klaudius Bechný a ředitelem dívčí se stal Jan Krumplovič. V sousedství měšťanských škol se urychleně dokončovala budova gymnázia a v roce 1927 se i zde začalo vyučovat. Obě budovy byly postaveny v rekordním čase, mnoho závad se odstraňovalo za provozu, schodiště a okolí si na konečnou úpravu počkalo delší čas. Na stavbě i na úpravě okolí se velkou mírou podíleli i studenti gymnázia, ve školním roce i o prázdninách. Výstavba na tehdejší dobu moderně vybavených škol byla úspěchem české menšiny, dokladem její jednoty, neboť na jejím prosazení se podíleli zástupci na radnici, politické strany, úřady a spolky. Podpořil ji i český venkov. Otevření škol se stalo národními slavnostmi za účasti delegací z nejvyšších míst, jejichž čle-

nové slibovali české menšině a českému školství podporu i v budoucnu. Záhy jí bylo zapotřebí, neboť budova obecné školy na Höckringu již nestačila, očividně chátrala a přesto, že neměla ještě dvacet let, začala být pro další přetížený provoz nebezpečnou. Zvláště když v listopadu roku 1928 se v prvním poschodí propadl strop. V třicátých letech se musely dvě třídy učit v německé dívčí měšťanské škole a dvě v nové měšťance na Palackého ulici. Nastala nová obtížná jednání s obcí o stavební místo a s úřady o finanční prostředky. V zájmu úspor, v době hospodářské krize, se rozhodlo, že se škola postaví v proluce mezi měšťanskými školami a gymnáziem. Stavba se financovala z půjčky práce a na rozdíl od sousedních škol se protahovala. Stavitel ing. Chlup z Olomouce nechal provést výkop na podzim 1933, na jaře 1934 se stavba zastavila, protože firma neměla peníze, došlo zde i ke stávce dělníků. Teprve v roce 1935 školu dokončila stavební firma Paseka-Klíma z Místku. Tak vznikl na náběhu na Palackého ulici ucelený komplex, o kterém se mnoho současníků domnívá, že vznikl najednou. Pro české školství byl vydatnou pomocí i v tom, že v něm našly umístění další české školy, a to pokračovací škola, odborná škola pro ženskou povolání, založená v roce 1929, a také hudební škola, kterou v Novém Jičíně zřídila Matice školská v Ostravě-Mariánských horách a v roce 1936 jí předala Okresnímu osvětovému sboru. Hudební škola sehrála, zvláště za vedení profesora Evžena Nohela, významnou roli v českém kulturním životě.³⁶⁾

Česká menšina usilovala od roku 1934 o zřízení české hospodářské školy. Zasazoval se o ni český hospodářský spolek a od roku 1936 i agrární strana s pokukem, že žilinská německá hospodářská škola Čechům z řady příčin nevyhovuje.³⁷⁾ Zůstalo však jen u záměru.

Rozvoj českého menšinového školství v Novém Jičíně a v okolních německých obcích přiměl školské úřady, aby zřídily v Novém Jičíně inspektorát státních menšinových škol. Dosud byly menšinové školy řízeny inspektorátem v Olomouci. Nově zřízený inspektorát spravoval menšinové školy, obecné a měšťanské, v politických okresech Nový Jičín, Hranice, Bílovec a v soudním okrese Libava, celkem v 32 obcích.³⁸⁾ Inspektorem se stal od 1. září 1936 Josef Kubíček, dosavadní ředitel měšťanské školy v Hanušovicích.³⁹⁾ Na českých obecních a měšťanských školách v Novém Jičíně vyučovalo přibližně 30 učitelů, na gymnáziu 18 až 20, na rodinné škole až 6, na hudební 1 až 2. Pokračovací škola neměla svůj vlastní učitelský sbor, působili na ní učitelé měšťanských škol a vedoucím byl dlouhá léta Klaudius Bechný. Ve funkcích ředitelů měšťanských škol byli postupně Jan Petrus, Klaudius Bechný a Jan Krumplovíč, na obecné škole Alfons Málek, Cyril Kunštátský a Antonín Chmela. Po Vladimíru Polákově vedl gymnázium ve školním roce 1934/35 profesor Fr. Gregor a od roku 1935 až 1938 Josef Krejčí. O učitelích lze bez nadsázky říct, že tvořili ve většině páteř českého menšinového života. Kromě jmenovaných učitelů, kteří byli takřka všichni příkladem obětavosti, je třeba připomenout učitele a profesory Alfréda Štrumhause, Jaroslava Kabeláče, Miloše Hubálka, Stanislava Lakotu, Františka Komendu, Josefa Geryka, Františka Sedláčka, dr. Schrollera a další, o kterých bude ještě zmínka.

Česká společnost v Novém Jičíně za první republiky netvořila jednotlivý sociální a ideový útvar. To se odrazilo při formování politických stran a spolků přidružených k politickým stranám, ale i spolků nadstranických a zájmových. Spolky s nepolitickým zaměřením sehrály mnohdy významnou roli při sjednocování české menšiny, při lámání hrotů nevrzivosti a kastovnictví.

Z politických stran měla po celé dvacetiletí dominantní postavení Čsl. sociálně demokratická strana. Byla zde založena již v roce 1897, v útlumu přežila první roky války, ale již během roku 1917, po uvolnění sociálně demokratických poslanců z fronty, začala oživovat svou organizaci. Zasloužil se o to v Novém

Jičíně dobře známý poslanec Jan Prokeš. Významnou roli v upevnování organizace v prvních letech po válce sehráli František Abrahám, František Šabršula a František Rusek. V krizových letech 1919 a 1920 zůstala novojičínská organizace výrazně pravicovou.⁴⁰⁾ Záhy po příchodu do Nového Jičína převzal vedení strany Klaudius Bechný a zůstal v jejím čele až do roku 1938. Sociální demokraté měli realističtější přístup k řešení národnostních sporů ve městě, byli za to někdy i kritizováni, ale je třeba přiznat, že tato politika přinášela i úspěch.

Převaha sociálních demokratů i autorita jejich vůdců dávala od počátku v českém táboře malou šanci Komunistické straně Československa. Je to poznat i z toho, že zde byla později založena než v Odrách, Butovicích, Kopřivnici, Štramberku, Frenštátě p. R., kde komunistické organizace vznikly již v roce 1921.⁴¹⁾ Přesný údaj o založení KSČ v Novém Jičíně není zatím znám, ale její existence před rokem 1923 je jistá, neboť v obecních volbách téhož roku komunisté kandidovali. Není rovněž známo kolik Čechů v KSČ bylo, ale dá se předpokládat, že většinu tvořili vždy převážně mladí němečtí dělníci. Pozice KSČ zesílily na konci dvacátých let a v době hospodářské krize, kdy strana organizovala manifestace a hladové pochody za účasti předních vůdců Karla Kreibicha, Gustava Klimenta a Klimenta Gottwalda. Mezi místní vůdce KSČ patřili J. Konečný, P. Odpadlik a Jan Kovář, oporou byli Alois Krumpolc, okresní sekretariát v Kopřivnici, který stranu od roku 1928 zastupoval v okresním zastupitelstvu. KSČ v Novém Jičíně žila v izolaci a její nabídky ke spolupráci i v době ohrožení republiky byly českými stranami odmítány.⁴²⁾

K levicovým stranám patřila v Novém Jičíně také Čsl. strana národně socialistická. Vznikla záhy po válce, početně slabá a dlouho bez výraznějších osobností. Až v třicátých letech si upevnila pozice natolik, že do voleb v roce 1931 šla s vlastní kandidátkou. V členské základně převažovali úředníci, učitelé a zaměstnanci různých institucí. Z vůdců této strany měli v české společnosti velkou autoritu Fr. Gregor, po jeho odchodu Alfréd Štrmhaus, knihkupec Jan Křížan, Stanislav Lakota a v posledních letech mladý právník dr. Vladimír Hoblík.⁴³⁾

Z konzervativních stran byla v české novojičínské společnosti nejpůsobivější Čs. strana lidová. Navázala po převratu na tradice, které zde od konce minulého století vytvářeli čeští vlastenečtí kněží P. Jan Šrámek a P. Karel Dostál Lutínov...⁴⁴⁾ Po zformování katolických politických proudů v jednotnou ČSL se i v Novém Jičíně roku 1919 utvořila organizace v čele s P. Rudolfem Sobkem, Stanislavem Šimíčkem a Matyldou Němcovou. Brzy však převzal vůdčí roli P. Bedřich Hýža, všestranně vzdělaný, tolerantní a silně vlastenecky cítící kněz. Do paměti starších občanů se zapsal jako nesmlouvavý oponent Schollichův. Lidová strana měla přívržence ve všech vrstvách české menšiny, mezi dělníky, úředníky a učiteli, z nichž po odchodu P. B. Hýži do Opavy převzali vedení strany gymnaziální profesori Čeněk Kramoliš a dr. Schroller.⁴⁵⁾

Ne příliš početnou, ale vlivnou byla v prvním desetiletí Národně demokratická strana, původně státoprávní. V jejích řadách byli významné osobnosti — dr. Fr. Derka, hejtmán Bř. Ščáva, ředitel gymnázia Vladimír Polák a Josef Krejčí, ředitel Likrusu Brod a mnozí vedoucí úřadů. K poklesu vlivu došlo po odchodu dr. Derky z politického a veřejného života. Snad i proto, že špičkou této strany byli lidé, kteří se uzavírali a tvořili často kritizovanou kastu.

Záhy po převratu se v Novém Jičíně zformovala strana živnostenská, která se postupně stala vyhraněnou pravicovou středostavovskou stranou. Do národního života příliš nezasahovala, vyhýbala se národnostním sporům, protože živnostníci a drobní obchodníci si museli hledět i nemnohých německých zákazníků. Na radnici se přikláněli k národním demokratům. Strana živnostenská nebyla příliš početná, zmohla se zpravidla na jednoho zástupce na radnici a z vůdců jsou

známi holič Jan Palička, majitel realitní kanceláře František Kubka a obuvník Eduard Březina.

O činnosti strany agrární-republikánské je více známo až z třicátých let. Mezi novojičínskými Čechy bylo málo rolníků, mnozí z nich byli příslušníky strany lidové. V závěru republiky se mezi předními funkcionáři agrární strany jako předseda objevuje ředitel dívčí měšťanské školy Jan Krumplovič, po něm učitel Lux z Loučky.⁴⁶⁾

Větší nežli politická byla v novojičínské české menšině aktivita spolková. Ve čtrnáctitisícovém Novém Jičíně bylo údajně na konci republiky 220 různých spolků, z toho 72 českých.⁴⁷⁾ Řada českých spolků žila pod patronací politických stran. Ve spolcích pracovalo mnoho schopných organizátorů a funkcionářů. Někteří pracovali ve vedení mnoha spolků, což jim bylo někdy vytýkáno. Jakousi koordinační úlohu v českém spolkovém životě měla Národní jednota, založená již v roce 1895. Nadřízeným orgánem byl výbor Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci. V Novém Jičíně byl ustaven okrsek Národní jednoty, který pečoval nejen o menšinu novojičínskou, ale staral se o menšiny v německých obcích. Zásluhou obětavých funkcionářů novojičínského okrsku byly otevřeny české malotřídky v roce 1919 v Žilíně, Životicích u N. J., Suchdole, Fulneku, Šenově, Ženklaově, v roce 1920 v Hl. Životicích, v roce 1921 v Kuníně, Bartošovicích, roku 1922 v Jeseníku a v roce 1928 v Bludovicích. Ve Fulneku byla roku 1921 otevřena i měšťanská škola.⁴⁸⁾ V roce 1934 měla Národní jednota v Novém Jičíně 396 členů a byla rozdělena na mužský a ženský odbor. V čele mužského se postupně vystřídal dr. Derka, Vlad. Polák, Kl. Bechný a A. Chmela. Ženský odbor vedly paní Ščáňová, učitelka Mat. Jušková a paní Křižanová.⁴⁹⁾ Z mnoha akcí, které jednota uskutečnila, stojí zvláště za připomenutí národní manifestace na počest výročí první české národní slavnosti v Louče, kterou v roce 1893 zorganizovali bratřenci Vahalíkové z Janovic. Manifestace českého lidu ze širokého okolí se měla konat na novojičínském náměstí 18. června 1933. Tehdy ještě všemocný starosta Schollich slavnost na náměstí zakázal. Okresní hejtman B. Ščáva však zařídil, aby se konala na úhlopříčném pruhu náměstí, který byl ve správě okresu. Zdařilá národní slavnost rozlítla místní německý tisk, který ji označil za „Truzfest“ a provolávání „Ať žije český Nový Jičín“ i protestní vystoupení české mládeže pod starostovými okny za českou provokaci.⁵⁰⁾ Přitom nepochopil, že provokací byl zákaz konání slavnosti, neboť na náměstí se konaly české první máje i oslavy státních svátků. Brzké odvolání, spíše nepotvrzení Scholliche do starostenské funkce, přičítali místní Němci mylně této záležitosti.

Po celé období první republiky měly v české menšině významné místo spolky tělovýchovné. Mezi nejstarší patřila Dělnická tělovýchovná jednota (DTJ), založená v Novém Jičíně již v roce 1908. Do roku 1914 se cvičilo v německém Dělnickém domě (dnes Dům dětí a mládeže). Po válce obnovila činnost již 19. února 1919. Kromě základního tělovýchovného odboru měla postupně i odbor lehkooctletický, házené, skautů, dramatický, hudební a pěvecký. V roce 1928 bylo v DTJ 237 a roku 1937 235 členů. Roku 1926 se zasloužila o založení DTJ na Starém Jičíně. Činnost DTJ v Novém Jičíně byla velmi bohatá. Uskutečnila několik veřejných cvičení, její členové cvičili na veřejných cvičeních v řadě míst okresu i na I. a II. Dělnické-olympiádě v letech 1921 a 1927 v Praze. V čele TJ byli postupně Fr. Kryštof, Fr. Šabršula, Rud. Hanke a Jos. Vágner. V době ohrožení republiky, v červnu 1938, na počest třicátého výročí založení i jako projev odhodlání bránit republiku uskutečnila DTJ velký průvod městem a veřejné cvičení v Šenově.⁵¹⁾ Pokus o založení Sokola v Novém Jičíně roku 1910 se nezdařil a tak ke vzniku jednoty došlo až 7. května 1919. Při založení měla 67 mužů a 30 žen.⁵²⁾ První veřejné vystoupení Sokola se konalo za podpory sokolských jednot z české-

Břetislav Ščáva

ho okolí již v roce 1921.⁵³⁾ Z počátku se cvičilo v tělocvičně německé měšťanky na dnešní Komenského ulici a v zadní místnosti Národního domu a od roku 1928 v tělocvičně gymnázia. Téhož roku jednota zakoupila na Mlýnské ulici (dnešní Hoblíkova) dva domky se zahradami pro budoucí sokolovnu. Zatím byly zahrady upraveny na cvičiště pro veřejná vystoupení. Roku 1929 si jednota pořídila prapor. Mezi přední funkcionáře patřili starostové ing. Chláň, Al. Holna, dr. Trpík, A. Verner, náčelníci J. Mareček, V. Tomšová, Fr. Komenda, St. Peška. Řadu let byl ideovým vůdcem jednoty Fr. Gregor a vzdělavatelem Jaroslav Kabeláč. Kromě tělovýchovného odboru byl velmi aktivní odbor divadelní. V roce 1938 měla jednota 204 mužů, 121 žen, 157 žáků a dorostenců. Pro všestranný rozvoj chyběla sokolovna. Uvažovalo se o ní velmi reálně od roku 1935, když Nový Jičín dostal přednost k její výstavbě jakožto město národnostně ohrožené. Zůstalo však jen u plánů. Poslední velkou sokolskou manifestací bylo veřejné vystoupení 19. června 1938. Podpořily ji sokolské jednoty ze širokého okolí, TJ Orel i hasiči. V průvodu přes

náměstí pochodovalo 400 krojovaných. Cvičení v Mlýnské ulici bylo přípravou na X. všesokolský slet v Praze, kterého se zúčastnila početná skupina z Nového Jičína.⁵⁴⁾

Zatímco Sokol měl oporu v národě socialistické straně, vyvíjel Orel svou činnost pod patronací strany lidové. K založení Orla v Novém Jičíně došlo již v roce 1909, ale k plnému rozvoji mohlo dojít až po válce v roce 1920.⁵⁵⁾ Orli cvičili v tělocvičně německého katolického domu na dnešní Marxově ulici, udržovali dobré vztahy s německým katolickým spolkem „Frohsinn“, za což byli českými nacionalisty občas kritizováni.⁵⁶⁾ Ve snaze získat vlastní budovu pro TJ Orel a další katolické spolky, ustavili předáci lidové strany družstvo Lidový dům, které však v letech hospodářské krize finančně ztroskotalo a r. 1937 se rozpadlo.⁵⁷⁾ Činnost Orla se také neomezila jen na cvičení, ale pořádal plesy, přednášky a měl velmi aktivní divadelní soubor. Zvláště velkou aktivitu jednota projevila v roce 1929, kdy na Svatováclavské dny orelstva v Praze vyslala 124 cvičenců. Velkou akademií oslavila dvacetipětileté trvání v roce 1934 a poslední veřejné vystoupení uskutečnila v září roku 1938 jako manifestaci katolického lidu na obranu republiky. Po veřejném cvičení vyslechli účastníci na náměstí rozhlasový projev ministra dr. Jana Šrámka, zakladatele a říšského starosty Orla.⁵⁸⁾ Ve vedení jednoty se vystřídal jako starostové, náčelníci a vzdělavatelé Jan Goláň, P. B. Hýža, J. Pokorný, J. Ptáček, Al. Přikryl, Fr. Kuběj. V roce 1930 měla jednota 217 členů.⁵⁹⁾

Krásné a nedaleké Beskydy lákaly občany obou národností k organizované turistice. Záhy po válce se ustavil v rámci Podbeskydské župy odbor Klubu čs. turistů v Novém Jičíně. V roce 1924 měl 124 členů, o deset let později 143. V roce 1934 zřídil prázdninovou turistickou noclehárnu v budově české obecné školy na Höckringu. V Klubu čs. turistů byli lidé všech věkových skupin a v rámci své organizace se dostávali do blízkých i vzdálených míst republiky, někteří putovali i v zahraničních horách. V roce 1938 zakoupila Podbeskydská župa KČT od potomků hraběte Deyma zříceninu hradu Starý Jičín s úmyslem zřídit zde turistickou základnu. V čele odboru Klubu čs. turistů v Novém Jičíně byli řadu let nadšení činovníci, mezi nimi například předseda Jan Kuběna nebo jednatel Karel Ostružka.⁶⁰⁾

Stranou zájmu české mládeže nezůstal také sport. Činnost, zvláště od třicátých let vyvíjeli fotbalisté sdružení v SK Nový Jičín. Potřebovali vlastní hřiště, které chtěli vybudovat na Hlinkách v katastru Bludovic. V roce 1935 zakoupený pozemek od nadačního velkostatku byl však silně zamokřen, což si vyžadovalo značné náklady na odvodnění.⁶¹⁾ Tenisový oddíl utvořili mladí lidé ze zámožnějších kruhů.

Vedle tělovýchovných a sportovních organizací existovaly v Novém Jičíně legionářské a branné organizace. Záhy po válce vznikla Čsl. obec legionářská, v jejímž čele se vystřídal štábní kapitán Pírek, J. Masařík, V. Borský, a Al. Holub.⁶²⁾ Pod její patronací byl ustaven roku 1935 Svaz národního osvobození⁶³⁾ a v duchu legionářských tradic se roku 1937 ještě ustavila Obec přátel legionářů.⁶⁴⁾ Pěstovat pospolitost mezi občany a armádou si vytýčila odbočka Svazu čsl. důstojníků. V roce 1932 měla 79 členů, předsedou byl Jan Hromádka a jednatelem Jan Krumplovíč.⁶⁵⁾ K obranářským organizacím se připojil v roce 1938 ustavený Svaz domobrany z Itálie.⁶⁶⁾ Do akcí na obranu státu svolávali legionáři a uvedené skupiny všechny české občany a mládež na manifestace od počátku roku 1937 pod heslem „mobilizace ducha a železa“. Jedna z největších se konala 23. května 1937. V průvodu od tabákové továrny na Masarykovo náměstí kráčelo tři tisíce Čechů, z nich 800 krojovaných. Na náměstí k osmi tisícům účastníků promluvil major gen. štábu a ujišťoval přítomné, že se nemusí bát o svoji budoucnost.⁶⁷⁾

Dr. Paul Ziegler

V březnu 1938 uskutečnily spojené odbojářské organizace oslavu bitvy u Bachmače. Průvod asi pěti set účastníků směřoval od gymnázia na starojický hrad, kde po projevu učitele Al. Holuba, špt. legií, byla zapálena vatra.⁶⁸⁾ V době vrcholícího ohrožení republiky, na jaře 1938, byl ještě založen Branný sbor českých motoristů. Jeho úkolem bylo připravit zálohu řidičů pro armádu. Pod vedením vojenských instruktorů absolvovala řada mladých chlapců motoristické kursy a vykonala řidičské zkoušky.⁶⁹⁾

Kromě tělovýchovných, sportovních a branných spolků vyvíjely v české novojičínské společnosti záslužnou činnost spolky založené na zájmech stavovských, sociálních a kulturních. Početně silnou byla Lidová jednota, katolický spolek, který v roce 1934 měl 324 členů a v jehož čele byl dlouhá léta advokát dr. Toman.⁷⁰⁾ Odnoží lidové jednoty byl spolek Katolických žen a dívek. Oba spolky pod patronací strany lidové konaly společně přednášky, oslavy státníků a státních svátků. Často zde přednášel na různá témata profesor dr. A. Schroller. Oba spolky, spolu s lidovou stranou a Orlem založily Spořitelni a záloženský spolek, který na počátku roku 1936 převzal po německém nájemci koncesi hostince U velkého

mázu. Ustanovený český nájemce pak propůjčoval ochotně nejen lidoveckým, ale i ostatním českým spolkům hostinské místnosti pro jejich akce. V tisku to bylo kvitováno jako „záznak české snášlivosti“.71) Ve stejném roce intervenovaly české katolické spolky u církevních úřadů, aby byl faře přidělen český kněz.72) Stavovským spolkem byl Svaz učitelů s celookresní působností, který se ustavil v Novém Jičíně 3. prosince 1936, po zřízení okresního inspektorátu státních menšinových škol. Na ustavující schůzi objasnil Kubíček vztahy mezi učiteli a státní správou a učitelé si do čela organizace zvolili A. Chmelu, ředitele novojičínské obecné školy.73) Přípravovaná valná hromada českého učitelstva Novojičínska, která se měla stát manifestací na obranu republiky, se 6. října 1938, jak byla plánována, již nemohla uskutečnit.

Sociální a humaní poslání po celé období první republiky v Novém Jičíně vzorně plnila Okresní péče o mládež. Navázala na tradice, které v tomto oboru byly silné již před válkou. Po válce nově zformovaná OPM usilovala o lepší umístění bývalého sirotčince. Avšak teprve 3. března 1926 byl za 85 tisíc Kč zakoupen dům č. 86 na Palackého ulici a již za rok se do něho po úpravách z dosavadního nevyhovujícího domu na Horní bráně přestěhovalo 15 sirotků. V r. 1936 byla budova OPM přístavbou rozšířena. O práci v OPM byl v české menšině upřímný zájem a dostávalo se jí materiální podpory formou sbírek. Ve vedení této instituce se během let vystřídalo mnoho obětavých lidí. Byli mezi nimi přední činitelé české společnosti jako hejtman B. Ščáva, P. R. Sobek, soudní rada Sysel, dr. Derka, Klaudius Bechný, M. Pokorná, Cyril Kunštátský, ve funkcích předsedů, jednatelů byli L. Lux, J. Zrůnek, Miloš Hubálek, pokladníkem dlouhou dobu byl P. B. Hýža, generální poručníci zvláště obětavá B. Grohmannová a od roku 1934 Alois Hroch. Mnoho dalších obětavých pracovníků bylo v různých komisích.74)

Humaní poslání měla i organizace Čsl. červeného kříže, ustavená v Novém Jičíně záhy po převratu. Krátkou dobu její činnost stagnovala, ale od roku 1925 byla organizace velmi aktivní. Zaměřila se hlavně na zdravotní výcvik svých členů, ale i na vysílání dětí a dospělých do léčebných ústavů. Červený kříž spolupracoval úzce s OPM a s odbočkou Masarykovy ligy proti tuberkulóze. Ta měla v roce 1937 již 126 členů a jejím předsedou byl dr. Taul.

Za jakousi stavovskou mládežnickou organizací je možno považovat Akademický klub Vahalík. Byl ustaven 11. března 1929 v Brně a jeho členy byli převážně studenti – absolventi novojičínského gymnázia. Nesl jméno Fr. Vr. Vahalíka, janovického rodáka, národního buditele z konce minulého století. Klub organizoval přednášky, plesy a setkání studentů o prázdninách. Těšil se přízni představitelů české společnosti, snad i proto, že mnoho členů AKV pocházelo z těchto rodin. Nezapomínal na sociálně slabé studenty, o čemž svědčí založení Vahalíkova stipendia, které se utvořilo jednak z fondu rozpuštěné Matice Národního domu a jednak z příspěvků, které byly získány od mnohých významných osobností. Přispěl do něho částkou Kč 1000 také prezident T. G. Masaryk. Z fondu byla každoročně udělována sociální stipendia potřebným členům klubu v částce Kč 600 a některým studentům i bezúročné půjčky. V roce 1933 vydal AKV publikaci „Fr. Vratislav Vahalík a studentstvo Novojicka“, do které přispěli zajímavými články dr. Derka, přítel F. V. Vahalíka, poslanec dr. Hajn a ředitel novojického gymnázia Vl. Polák, který upozornil na svízelné sociální poměry studentů gymnázia v době vrcholící hospodářské krize. Neváhal zde tvrdě kritizovat sociální politiku buržoazní republiky. Ve vedení AKV se postupně vystřídali JUC ANT. Kittrich, JUC Mirko Derka, JUC Oldřich Kahánek, z mladších JUC J. Zeman a ing. Mir. Vahalík.75)

Dělnickou mládež organizoval ve třicátých letech ve spolku Omladina odborný učitel Novák. Chlapci a dívky ve věku od 14 do 24 let se scházeli k přednáškám osvětového charakteru každý čtvrtek v budově měšťanské školy.76) V učňov-

Klaudius Bechný

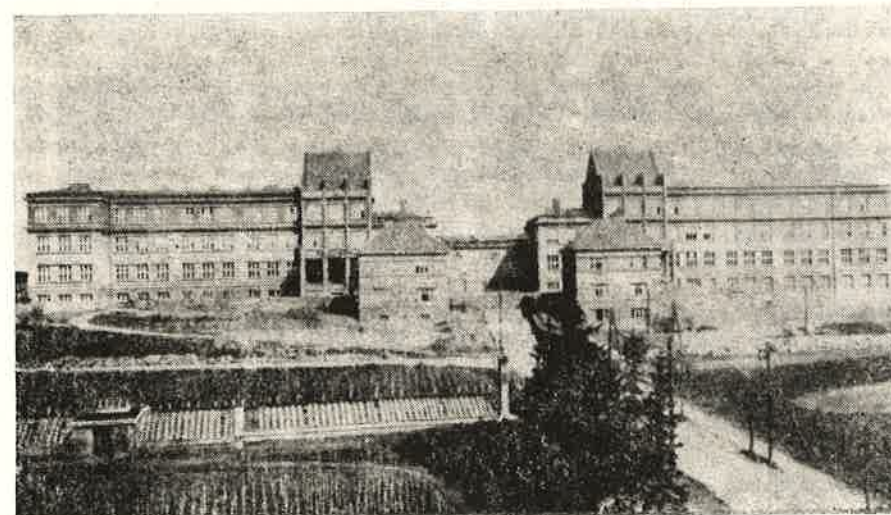
ské besídce se snažil po určitou dobu stmelovat učně Ruda Bartoš. Bližší údaje o činnosti uvedených mládežnických skupin se zatím nepodařilo zjistit.77)

Na bohatém kulturním životě české menšiny se podílely shora uvedené tělovýchovné a zájmové spolky pod patronací některých politických stran. Měly však obtíže při opatřování větších sálů. Zatímco Němci měli krásný a po všech stránkách vyhovující Spolkový dům-Vereinshaus, postavený již v osmdesátých letech minulého století, uskutečňovali Češi divadelní představení, koncerty, besídky a akademie ve stísněných prostorách Národního domu, v sálech restaurací U nového slunce, U velkého mázu, v Lidovém nebo v Katolickém domě, které patřily Němcům. Teprve za Zieglerova starostování se několik českých kulturních akcí konalo ve Spolkovém domě. Schollich dovedl zmařit provedení Prodané nevěsty v roce 1928 i za cenu, že pořadatelům, Svazu československých důstojníků, musela správa Spolkového domu uhradit vzniklé výdaje.78)

Významnou úlohu v kulturním životě české menšiny měl Okresní osvětový sbor (OOS), v jehož čele byla rada složená z předních kulturních a politických

pracovníků z Nového Jičína, Příbora, Fulneku a z dalších obcí okresu. OOS byl koordinátorem osvětové a kulturní činnosti, které v místech řídily místní osvětové sbory. V Novém Jičíně pečoval sbor o českou veřejnou knihovnu a čítárnu, které se nacházely v budově plynárny. V roce 1932 měla knihovna 2052 čtenářů, kteří si vypůjčili 9041 knih. Ve fondu knihovny bylo 3130 svazků a do roku 1938 vzrostl na pět tisíc. Osvětová beseda, jak se sboru také říkalo, musela neustále bojovat s radnicí o dotace, které byly ve srovnání s dotací pro německou knihovnu velmi nízké. Správci knihovny byli převážně učitelé, z nich dlouhou dobu Jaroslav Kabeláč.⁷⁹⁾ K 1. lednu 1936 převzal OOS od Ostravské matice do správy hudební školu a k jejímu řízení ustavil kuratorium s předsedkyní Marií Roznerovou. Do péče hudební školy pod vedením prof. Nohela přešly orchestr a pěvecký sbor místního osvětového sboru a později i Dělnický pěvecký spolek vedený učitelem J. Gerykem. Místní osvětový sbor organizoval různé lidové kursy, oslavy narozenin T. G. Masaryka, výročí vzniku republiky a památných událostí. Jeho zásluhou koncertovali v Novém Jičíně významní umělci, roku 1932 Jan Kubelík, 1933 Rudolf Firkušný a Jaroslav Kocián, který byl častějším hostem v rodině dr. Derky.⁸⁰⁾ 9. května 1935 se ve Spolkovém domě uskutečnil koncert Váši Příhody, který byl nadšeně přijat českým i německým obecnstvem.⁸¹⁾ V letech 1926 a 1935 zorganizoval osvětový sbor vystoupení Pěveckého sdružení moravských učitelů.⁸²⁾ Při státních oslavách spolupracoval i s místním německým osvětovým sborem. Ke zdařilým patřila oslava volby Ed. Beneše prezidentem republiky. Konala se 18. prosince 1935 na novojičínském náměstí, kde k šesti tisícům občanů promluvili řečníci obou národností.⁸³⁾ Poslední společné oslavy se konaly v březnu 1937, k 87 narozeninám T. G. Masaryka.⁸⁴⁾ Mezi plánované, ale již neuskutečněné cíle osvětové besedy patřilo postavení pomníku T. G. Masarykovi na náměstí, vsazení pamětní desky na rodném domě spisovatelky Boženy Benešové na Dolní bráně č. 9. a pokus o zřízení českého muzejního spolku⁸⁵⁾. Nekonal se již ani dlouho a pečlivě připravované oslavy dvacátého výročí vzniku republiky, které se měly konat 28. října 1938 na novojičínském náměstí.⁸⁶⁾ Svědčí však o tom, jakou víru měli čeští lidé v budoucnost republiky ještě na jaře a v létě osudného roku 1938.

Velkým nedostatkem v meziválečném životě Čechů v Novém Jičíně byla absence místních českých novin. Němci měli svůj dlouhodobě vycházející Deutsche Volkszeitung, od roku 1934 do roku 1938 Neu Titscheiner Zeitung, sloužící německé buržoazii a radnici. Měl značný počet schopných dopisovatelů, kteří silně ovlivňovali německé veřejné mínění tím, že bedlivě sledovali každý krok české menšiny a tvrdě napadali vše, co podle nich ohrožovalo postavení Němců ve městě i ve státě. Čeští lidé byli odkázáni na celostátně vycházející noviny, kde se o regionálních záležitostech mnoho nepsalo. Výjimkou byla Stráž Moravy, tiskový orgán Národní jednoty pro severovýchodní Moravu. Informace o životě v Kravařsku přinášela i dosti čtená Lubina, vycházející nejdříve v Příboře, pak ve Frenštátě a nakonec ve Valašském Meziříčí. V Novém Jičíně vycházely v roce 1928 Jičínské noviny, původně Moravskoslezské noviny. Vycházely jen krátce bez větší odezvy.⁸⁷⁾ Od roku 1930 začal vycházet v Hranicích Přehled, nezávislý týdeník kraje hranicko-lipenského a novojického. Vycházel vždy v pátek a měl v Novém Jičíně skupinu dopisovatelů v čele s odborným učitelem Alfrédem Štrumhausem. Patronem týdeníku byla Národní jednota v Olomouci, redaktorem Antonín Kopecký, který týdeníku vtiskl nacionální obranný charakter. Týdeník přinášel cenné informace o životě Čechů v Novém Jičíně a okolí, ale někdy byly zprávy šité horkou jehlou nedostatečně prověřené, a musely být proto dementovány. Pro kritiku poměrů na novojičínské radnici se dostával často do sporu s Hoschovými novinami, které označovaly Přehled za šovinistický tisk.⁸⁸⁾ Rozpor

Pohled na české měšťanské školy a na české státní reformní reálné gymnasium před rokem 1934

vyvrcholil soudním sporem, který se vlekl v letech 1934 až 1936 u krajského soudu v Ostravě a nejvyššího soudu v Brně. V podstatě šlo o žalobu, kterou podal starosta Schollich na Přehled za článek, ve kterém byl obviňován, že v době svého starostenství financoval Hoschovy noviny z obecních prostředků. Po několika projednáváních byl redaktor Kopecký u soudu v Ostravě žaloby zproštěn. Schollich a vdova Hoschová se odvolali k nejvyššímu soudu v Brně a ten redaktora Kopeckého odsoudil k pokutě 500 Kč, k úhradě soudních výloh a k omluvě. Ve sporu svědčili němečtí i čeští radní, mezi nimi Kamlar, Bechný a Fr. Gregor. Sporem se bavil český i německý tisk, dokonce i vídeňský a konečný výsledek byl vodou na mlýn německým nacionalistům.⁸⁹⁾ Německý tisk se bavil i zprávami, které zveřejňoval Přehled o rozporech v české menšině, o přehmatech českých úředníků i defraudacích, které škodily české menšině.⁹⁰⁾ V letech 1932–34 se hodně četly Hlasy Jičínsko-Příborské, které řídil Fr. Hanzelka.

Jesliže úlohu Přehledu můžeme označit i za rozpornou, pak roli vlastivědného časopisu Kravařsko za jednoznačně pozitivní. Vycházel od roku 1932 až do okupace péčí okresních osvětových sborů v Novém Jičíně a Příboře. V jeho redakčních kruzích se sdružili obětaví menšinoví pracovníci, převážně učitelé. Kravařsko vycházelo každý měsíc mimo prázdniny a tiskl je Jaroslav Strojil v Přerově. Získalo záhy řadu dopisovatelů-zájemců o regionální historii, přírodovědu a společenský a hospodářský život. Obsahem a podáním byl sborník přístupný nejširším vrstvám, pomáhal rozvíjet vlasteneckou výchovu na školách a upevňovat sebevědomí českých lidí v městě i širším okolí. Vedoucím redaktorem Kravařska byl v letech 1932 až 1935 Fr. Gregor, po něm Jaroslav Kabeláč, který časopis řídil již z Českého Těšína.⁹¹⁾ Poslední předválečné číslo r. 1938 redigovali M. Marsová a Kl. Bechný.

Česká společnost v Novém Jičíně si za první republiky přes mnohé potíže vybojovala hodně na poli národním, školském a kulturním. Musela překonávat politické a náboženské rozpory, ale v rozhodných okamžicích pro národ důležitých

se dovedla sjednotit a ukázat svoji sílu. Soužití s německou většinou bylo zvláště od třicátých let velmi těžké a složité. Přispěly k tomu i mimořádně kruté poměry v době hospodářské krize, kdy nastupující fašismus se podepsal i na vztazích mezi českým a německým dělnictvem ve městě.⁹²⁾ I při snaze o nejobektivnější přístup k hodnocení událostí v Novém Jičíně v posledních měsících trvání republiky nelze než konstatovat, že místní Němci byli, až na výjimky, pro připojení Kravařska k Německu. Svědčí o tom nejen vzpomínuté květnové obecní volby, ale stále se stupňující iredenta v letních měsících roku 1938. Zcela otevřená protistátní manifestace byla okresní slavnost SDP v srpnu 1938 v Novém Jičíně, které se zúčastnilo několik tisíc soukmenovců z dalekého okolí v čele s významnými předáky strany.⁹⁵⁾

Záříjové dny prožívali novojičíňští Češi s nadějí i obavami. Přivítali zákroky státní policie, cenzuru místních štvavých novin i obsazení kanceláří SDP. S určitou úlevou přijali i mobilizaci 23. září a vyhlášení pohotovosti pro občany od 17 do 60 let. 24. září byl zajištěn starosta Schollich a s ním dalších 15 předáků SDP. Byli převezeni do sběrného tábora v Želátovicích. Krutou ránou bylo oznámení o přijetí mnichovské dohody a o postupném obsazování pohraničí podle stanovených pásů. Potom několik dnů Češi i Němci s napětím očekávali rozhodnutí berlínské mezinárodní komise a pátém okupačním pásmu. Obrovské nadšení doslova zaschvátilo Němce, když se 6. října dozvěděli, že mezi okupovanými obcemi a městy v pátém pásmu je také Nový Jičín. Od tohoto dne prožívala česká menšina chvíle, na které se nedá zapomenout. Přišly dny strachu a zoufalé snahy většiny Čechů opustit do 10. října všemi dostupnými prostředky město. Za pomoci armády se stěhovaly úřady, školy a rodiny většinou bez otců, kteří byli mobilizováni. Vše se odehrávalo za posměchu místních Němců. Na výzvu dr. Schollicha, který se již 7. října vrátil a ihned se chopil správy města, připravilo město okupačním jednotkám přivítání, jaké se často nevidí.⁹⁴⁾ Česká menšina, sotva poloviční, vykročila do dnů a roků plných nejistoty. Žila v ní od 10. října 1938 do 6. května 1945.⁹⁵⁾

Poznámky:

- 1) Jar. Pavlíček, Průmysl v N. Jičíně v letech 1921-29, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín (dále VSONJ), sv. 30.
- 2) Stráž Moravy, XV, str. 3-6.
- 3) Přehled (dále Př), týdeník Kraje hranicko-lipenského a novojičínského, Hranice, R-IV/34.
- 4) Př-R-VI-č. 8.
- 5) Př-R-IV-č. 45 a R-VII č. 31, Neu Titscheiner Zeitung (dále NZ) 1937-č. 53.
- 6) Verwaltungsbericht der Stadt Neutitschein für die Zeit 1912-1938 (OANJ). K. Otto, Přehled dějin N. Jičína do roku 1938. Čtení o N. Jičíně, vydal MěNV N. Jičín r. 1963, str. 9-50 (dále ČNJ).
- 7) Př-R-VIII č. 3.
- 8) Novojičický okres, vydal ÚV Nár. jednoty pro východní Moravu r. 1930 (OANJ).
- 9) Kravařsko, vlastiv. sborník (dále Kr) R II. č. 6 a 10, Otto:ČNJ, Retrospektivní lexikon obcí a okresu N. Jičín 1850-1988 (OANJ).
- 10) Dr. Derka, Úřady a továrny v Novém Jičíně v r. 1930 - Novoj. okres. - NZ 1938 č. 38.
- 11) Bedřich Ščáva, nar. 4. 1. 1879 v Biskupicích na Hané, studoval na gymnáziu v Olomouci, práva na KU v Praze. Od r. 1903 působil ve státní správě postupně v Brně, Uh. Brodě, Hodoníně, Dačicích, po převratu od r. 1918 v Hranicích, odkud přišel v r. 1921 do N. Jičína. Na počátku r. 1938 byl jmenován vládním radou. Za okupace žil v Hodoníně a po osvobození navštívil několikrát Nový Jičín.
- 12) Otto - (ČNJ).
- 13) Př - R - VIII, č. 12 NZ - 1934 - č. 10
- 14) Kr R - VI. č. 9.
- 15) NZ - 1938 č. 38.

- 16) B. Hýža: Státní převrat v Novém Jičíně r. 1918 - Kr R II. J. Hanák: Zápas o uznání ČSR v N. Jičíně v I. 1918-19 (VSONJ), sv. 42.
- 17) Hoblík: O dobrém českém vojákovi, Kr R - V, č. 2 a 3 Alfréd Štrumhaus: JUDr. F. Derka sedmdesátníkem, Kr R - VI. č. 9. J. Hanák: Česká společnost v N. Jičíně na přelomu století - VSONJ sv. 44.
- 18) Cyril Kunštátský, 25 let české obecní školy v N. Jičíně, N. J. 1931.
- 19) Verwaltungsbericht.
- 20) František Abrahám, dělník, působil v Novém Jičíně od r. 1906, po válce se stal předákem soc. dem. strany. Roku 1922 přešel do Ostravy. Do publikace Čtení o N. Jičíně napsal „Vzpomínky na počátky dělnického hnutí v N. Jičíně 1906-1922“ str. 153-157.
- 21) Alois Sivek: Dopisy Otakara Březiny Petru Bezručovi 1912-1931, vydal Vlastivědný ústav v N. Jičíně r. 1967.
- 22) V. Hoblík: O dobrém čes. vojákovi - Kr - R V. č. 2 a 3.
- 23) Dr. Arnošt Schollich, nar. r. 1882 v Městě Libavě na sev. Moravě působil v Novém Jičíně od r. 1908 jako prof. na zemědělské střední škole v Žilíně. Po válce byl vůdcem Německé nacionální strany na sev. Moravě (DNP) a ve volbách 1920, 1925, 1929 byl za tuto stranu zvolen poslancem parlamentu. Starostou N. Jičína byl od roku 1923 do r. 1933 a pak od r. 1938 do r. 1945. V noci na 6. květen 1945 odešel z města s německou armádou, do města se vrátil, byl zadržen a 23. května spáchal sebevraždu.
- 24) Klaudivius Bechný, nar. 21. 6. 1888 v Bystřici p. H., učitel a ředitel měšťanské školy patřil od příchodu do N. Jičína v roce 1919 k nejobětavějším pracovníkům české menšiny. Za okupace byl ředitelem měšťanské školy v Koryčanech. Ihned po osvobození se vrátil do N. Jičína, aby se jako okr. šk. inspektor ujal obnovy českého školství v okrese. V letech 1946-1948 byl předsedou Národního výboru v N. Jičíně, po Únoru odešel z veřejného života, odstěhoval se k synovi do Brna, kde 28. VI. 1967 zemřel. Klaudivius Bechný byl znám také jako malíř a redaktor poválečného Kravařska. - Blíže: J. Štindl: K. Bechný šedesátníkem, Kr-R. XI. č. 4-5, J. Hanák: K. Bechný, Portréty významných učitelů okresu N. Jičín, I. díl, vydal OŠ ONV N. Jičín r. 1988.
- 25) P. Bedřich Hýža, nar. 4. V. 1894 ve Špičkách u Hranic. V N. Jičíně působil za první republiky v letech 1918-1935 na gymnáziu. Po osvobození se vrátil, vyučoval ještě katol. náboženství na jičínských školách. Zemřel 21. V. 1968 a je pochován v Mořkově.
- 26) Dr. Gustav Jonak, pocházel z poněmčené rodiny soudce a notáře Jonáka, který se do N. Jičína přistěhoval před první světovou válkou a byl v roce 1917 zákeřně zavražděn vojenským zbrojením Wřeským. Mladý Jonak vystudoval práva a stal se koncipientem u českého advokáta dr. Štece. Vstoupil do nacistické DNSAP a v roce 1931 ji zastupoval na radnici. Po vojenské presenční službě pracoval u advokáta dr. Hofrichtera v Mor. Třebové, zapojil se do Henleinovy strany a od 1. 9. 1936 byl vedoucím kanceláře K. Henleina v Praze. Na počátku r. 1938 se přidal k radikální opozici v SDP, byl z ní vyloučen, ale v létě omilostněn. Za okupace byl vládním komisařem v Ostravě, podílel se na její obraně a po zajištění lidovým soudem odsouzen.
- 27) Prof. František Gregor, nar. 21. II. 1896 v Ubušíně na Českomor. vysočině. Do N. Jičína přišel v roce 1921 na nově založené gymnázium. V letech 1924-1926 působil na Podkarpatské Rusi. Po návratu do N. Jičína se plně zapojil do veřejné práce. Věnoval se však intenzivně studiu blanokřídilého hmyzu, hlavně pilatek a lumků. Napsal řadu pojednání do odborných časopisů a stal se členem několika přírodovědných společností. V roce 1932 založil se spolu-pracovníky sborník Kravařsko. Roku 1935 odešel do Brna a zde se za okupace zapojil do odboje. Skupina byla vyzrazena a prof. F. Gregor zahynul 25. května 1942 v Mauthausenu. - Blíže: Eva Grossmannová. - J. Hanák: K nedožitému devadesátinám prof. Fr. Gregora - VSONJ sv. 37.
- 28) Pavel Odpadlík, byl vůdcem komunistické mládeže v N. Jičíně a v letech 1932-34 zastupoval KSČ na radnici. Organizoval schůze komunistických předáků v N. Jičíně v letech hospodářské krize. Pro svůj radikalismus se dostával do rozporů ve straně a se státní mocí. Byl tvrdým odpůrcem nastupujícího fašismu a po roce 1936 odešel do Španělska, kde bojoval v Gottwaldově brigádě. Po porážce se dostal do Sovětského svazu, pracoval do roku 1941 na Dálném východě, pak bojoval v Rudé armádě a s ní se dostal do Německa. V NDR dosáhl vysokého postavení u policie.
- 29) Dr. Pavel Ziegler, nar. 1891 v N. Jičíně, se po studiu práv stal soudcem u krajského soudu v N. Jičíně. Byl členem německé křesťanské sociální strany

a jako její předák se po Schollichově odvolání stal v letech 1934–38 starostou města Od dubna 1937 byl členem Moravskoslezského zemského zastupitelstva v Brně Po rozpadu německých aktivistických stran přešel k SDP a byl za ni v r. 1938 zvolen do městského zastupitelstva. Dr. Ziegler se zabýval historií města, založil v r. 1937 městský archiv (nynějši Okr. archiv) a napsal několik pozoruhodných prací z dějin N. Jičína. Po osvobození odešel do Vídně, kde 27. X. 1947 zemřel.

- 30) Př-1937, č. 8.
 31) NZ-1938, č. 48 a č. 54.
 32) Cyril Kunštátský, cit. práce.
 33) Dr. Jan Petrus, nar. r. 1890 ve Vsetíně působil v letech 1909–1912 na obecné škole v Louče a plně se účastnil života české menšiny v N. Jičíně. Dalším působištěm byla Jaktář u Opavy a po válce v l. 1918–1921 N. Jičín. Od roku 1922 byl inspektorem menšinových škol v Teplicích-Šenově, později pracovníkem ministerstva školství. Byl také literárně činný.
 34) J. Petrus: Několik vzpomínek na počátky českého školství v N. J. (ČNJ)
 35) Novojičínští Němci usilovali od září 1918 o otevření gymnázia, což zdůvodňovali tím, že reálka neumožňovala absolventům studium humanitních (oborů) na vysokých školách. 18. září 1918 zahájili vyučování na privátním městském gymnáziu, které 21. června dostalo právo veřejnosti, 1. 9. 1922 došlo ke sloučení s reálkou na reformní gymnázium a 12. VI. 1933 bylo přeměněno na reálné gymnázium.
 36) Kronika české měšťanské školy (Okr. archiv—OANJ).
 37) Př-1936, č. 25.
 38) Fond-inspektorát českých státních menšinových škol (OANJ); Inspektorát státních menšinových škol s německým jazykem byl v N. Jičíně již od r. 1921 a měl působnost pro německé školy v českých obcích v okresech N. Jičín, Bílovec, Opava.
 39) Školní kronika chlapecké měšť. školy v N. Jičíně (OANJ).
 40) J. Hanák, Z dějin dělnického hnutí na Novojičínsku v letech 1917-21. (OV KSC r. 1963).
 Fr. Abrahám: Vzpomínky na začátky děl. hnutí v N. Jičíně (ČNJ).
 41) J. Hanák, cit. práce.
 42) J. Hanák: K problematice nacionalismu a internacionalismu v děl. hnutí na Novojičínsku na sklonku dvacátých let (VSONJ, sv 1 a sv. 24).
 43) Dr. Vladimír Hoblík, právník, patřil k mladší generaci českých vlasteneckých pracovníků v 2. pol. třicátých let. Za okupace se zapojil do odboje a byl popraven. V N. Jičíně nese jeho jméno bývalá Mlýnská ul. Stanislav Lakota, nar. 1903, vyučoval na dívčí měšť. škole od r. 1930 a roku 1937 se stal ředitelem měšťanky v Podštátě. Za okupace učil ve Vsetíně, po osvobození se vrátil do N. Jičína a plně se zapojil do veřejného a kulturního života. Kratší dobu byl inspektorem kultury.
 44) J. Hanák, Česká společnost v N. Jičíně na přelomu století (VSONJ, sv. 44).
 45) Př-1935, č. 47.
 46) Př-1936, č. 9.
 47) Kr-R V., č. 7.
 48) Novojický okres, cit. d.
 49) Kr-R III., č. 8.
 50) Deutsche Volkszeitung - 1933 č. 69 (dále DV) Jde o Hoschovy noviny zakázané k 31. 12. 1933.
 Otto: ČNJ str. 47.
 51) „Dvacet let menšinové DTJ v N. Jičíně“, výtiskl Kryl a Scotti (1928 OANJ) Př-1938, č. 25.
 52) Fond TJ Sokol (OANJ).
 53) Otto: ČNJ.
 54) Fond TJ Sokol (OANJ).
 O Stanislavu Peškovi a Fr. Komendovi viz „Portréty významných učitelů okresu N. Jičín“ I. a II. díl, vydal OŠ ONV N. Jičín 1988 a 1989.
 Př-1938, č. 27.
 55) Fond TJ Orel (OANJ).
 56) Př-1935 č. 3.
 57) Fond družstvo Lidový dům (OANJ).
 58) Př-1938 č. 38.
 59) Fond TJ Orel (OANJ).
 60) Fond KČT (OANJ), Př-1935, č. 15, Kr-R VII., č. 8.

- 61) Př-1935 č. 28.
 62) Př-1934 č. 4.
 63) Př-1935 č. 44.
 64) Př-1937 č. 13.
 65) Fond Odbočka č. 9. důstojníků (OANJ).
 66) Př-1938 č. 8.
 67) Př-1937 č. 22.
 68) Př-1938 č. 8.
 69) Př-1938 č. 22.
 70) Př-1934 č. 6.
 71) Př-1936 č. 8.
 72) Př-1938 č. 12.
 73) Kr-R VI., č. 6.
 74) Miloš Hubálek, 25 let péče o dítě na Novojicku-Kr-R-V., č. 4, 5, 7
 O učiteli M. Hubálkovi viz: Portréty význ. učitelů o N. J. I. díl.
 75) Fond Akademický klub Vahalík (OANJ).
 76) Př-1936, č. 20.
 77) Sporé zmínky jsou v Kr-R V., č. 4–5 a v Př-1936 č. 20.
 78) Otto: ČNJ.
 79) Kr-R III., č. 5–6.
 Jaroslav Kabeláč, nar. 1909 v Jarcově, přišel do N. Jičína r. 1930 z menšinové školy v Bartošovicích. Vyučoval nejdříve na obecné a od r. 1933 na chlapecké měšťanské škole. Plně se zapojil do veřejného a spolkového života čes. menšiny. Od 1. 9. 1937 vyučoval na měšť. škole v Českém Těšíně, Za okupace působil na měšť. škole v Židlochovicích, kde těsně před osvobozením předčasně zemřel.
 80) Miloš Baláš, Kulturní místopis Novojičínska, st. 163, vydal Vlast. ústav v Novém Jičíně r. 1967.
 81) NZ-1935, č. 36.
 82) Kr-R III., č. 6.
 83) Kr-R V., č. 6.
 84) Kr-R VI., č. 8.
 85) Kr-R V., č. 8.
 86) Kr-R VII., č. 9.
 87) M. Baláš, cit. d. str. 132.
 88) DV-1933, č. 88 a 94.
 89) Př-1935 č. 12 a 39; NZ-1935 č. 31 a 76.
 90) Šlo např. o obvinění hejtmána B. Ščávy o porušení listovního tajemství a machinace s autem okr. úřadu, které skončilo u soudu ve prospěch B. Ščávy, nebo o proces s úředníkem okr. úřadu J. Táborským, který zpronevěřil 168 tisíc Kč. Př-1936, č. 14 a 19 NZ-1934 č. 47 a 1936, č. 38.
 91) Kravaňsko vycházelo pod vedením Kl. Bechného po osvobození 1945–49.
 92) J. Pavlíček, Politické důsledky krize na Novojičínsku 1929–34, OV KSC r. 1966. NZ-1937, č. 2.
 93) NZ-1938, č. 65.
 94) NZ-1938 č. 74, 75, 79, 80, 81.
 95) O životě Čechů, kteří zůstali za okupace v Novém Jičíně si čtenáři mohou přečíst v publikacích Mnichov není jen historie (OVÚ 1965) a Cestou bojů a vítězství (OVÚ 1965).

ZÁNİK ZÁMKU A DALŠÍCH PAMĀTEK V ODRĀCH

František Šustek

Město Odry v okrese Nový Jičín má starou a bohatou historii. Původní sídliště na levém břehu řeky Odry se jmenovalo Vyhnanov, stál již ve 12. a 13. století.²⁾ Ve 13. století byl Vyhnanov zničen, r. 1241 Tataři a 1253 Kumány a nové město a hrad Odry byly pak postaveny na vyvýšené říční terase na pravém břehu Odry, na místě chráněném před povodněmi. Jádrem města byl hrad pánů ze Šternberka, náměstí s 50 měšťanskými pravovárečnými domy a kostel s farou. Město oválného půdorysu bylo původně obeháno dřevěnými palisádami, později opevněno dvojitými kamennými hradbami, ochrannými valy a hradními příkopy. Dřevěná strážní věž ve starém městském znaku je ještě upomínkou na někdejší dřevěná opevnění města.

Za husitských válek se Odry staly v letech 1428–1435 opěrným sídlem husitských vojsk pod vedením hejtmána Dobeše Puchaly z Věnavy, Ant. Rolleder ve svých důkladných dějinách Oder³⁾ uvádí, že husité zrušili starší dřevěné opevnění Oder a vybudovali zděné hradby.

Oderský zámek byl kamenným svědkem 700 leté historie Oder a okolí. Stál na severovýchodním rohu vnitřního města. Již od založení to byla mohutná pravoúhlá čtyřhranná kamenná budova, jejíž podélné strany byly spojeny příčnou stavbou, tak byla vytvořena dvě nádvoří. V západním nádvoří na straně obrácené k městu stála mohutná vysoká věž. Na severovýchodní a severozápadní straně se k zámku připojovaly vnější městské hradby. Z východní strany byl zámek chráněn třemi rybníky, které se prostíraly v nížině dnešní zámecké zahrady.

Původně vedla z náměstí k zámku jen úzká ulička vedle měšťanského domu, v němž je dnes umístěna prodejna oděvů, tzv. „Kněžská ulička“ (Patergassel). Směřovala k bráně, nacházející se v jižní frontě zámecké budovy. Druhá brána zámku byla na západní straně. Z ní se vycházelo po zvedacím mostě přes hluboký suchý příkop na zámecký kopeček (dnešní Zámecká ulice) k vrchnostenskému pivovaru a k zámeckému mlýnu (dnešní výkupní podnik).

Před zámkem směrem k náměstí stálo původně 5 měšťanských domů. Těmito domy byl za starých časů zámek od města úplně oddělen a náměstí bylo dokonale i z této strany uzavřeno. Nejdříve se vrchnosti podařilo odkoupit v 16. století 3 měšťanské šenkovní domy, a to Urbanův, Maxe Schindlera a řezníka Herforthů⁴⁾. Vrchnost koupila tyto domy jednak proto, aby získala pohodlný přístup k zámku a volný výhled na náměstí, jednak také s úmyslem, že bude moci jakožto majitelka těchto měšťanských pravovárečných domů, šenkovati v nich vlastní pivo z vrchnostenského pivovaru ve městě.

Proti tomu však měšťané Oder vystoupili, cítivše se poškození ve svých právech. Došlo k právnímu sporu mezi městem a vrchností, který byl ukončen narovnáním v r. 1579. Místo, na němž stály uvedené tři domy, mělo zůstatí za práve již zaplacené peníze oderskému pánovi Janu Tomáši ze Zvole. Purkmistr a rada města Oder měli však zaplatit zbytek peněz, které ještě měly být složeny za dva domy, ve výši 96 tolarů. Pan Jan Tomáš ze Zvole se zavázal jménem svým i jménem svých budoucích nástupců a majitelů panství Oder, že nebude na

Zámek v Odrách před požárem 17. 1. 1964

Foto A. Pustka 1963

žádném z koupených domů šenkovati pivo. Užitek z těchto tří domů má připadnouti obci, která z nich uhradí úroky a jiné dávky. Dále se pán ze Zvole zavázal, že již nekoupí žádný měšťanský dům uvnitř měšťanských hradeb. Uvidíme, že později vrchnost tento závazek nedodržela.

Jeden z uvedených tří domů byl určitě zbořen již za Jana Tomáše ze Zvole. Zda zbylé dva domy v místě dnešní zámecké zahrady byly odstraněny v téže době nebo později, nebylo zatím zjištěno.⁵⁾ Na tomto prostranství stálo sousoší J. V. Stalina a Kl. Gottwalda, postavené r. 1954 (sochaři Karel Vávra z Ostravy a Vincenc Havel z Hradce u Opavy), jež bylo odstraněno 18. 12. 1989.

Roku 1730 prodělal zámek důkladnou změnu. Tehdejší majitel oderského panství svob. pán František Leopold Lichnovský z Voštic dal zbourat západní část starého zámku s věží a dal postavit novou reprezentační zámeckou budovu v barokním slohu. V této nové budově se ze starého zámku dochovaly nejen přízemní renesanční klenby, ale i zbytky původního gotického zdiva a ostění. V r. 1734 zbudoval jmenovaný svob. pán Lichnovský se svou manželkou, dědičkou oderského panství Barborou Kajetánou hrab. z Werdenberku v prvním poschodí jižního křídla zámku (ze strany od kostela) překrásnou klenutou zámeckou kapli, do níž dal postavit umělecky cenný barokní oltář s bohatou sochařskou výzdobou a stěny a klenby dal vyzdobit mistrnými barevnými freskami a obložením z umělého mramoru⁶⁾.

Roku 1834 byl barokní zámek znovu renovován a tím získal některé klasicistní prvky. Tehdy také byla odstraněna vysoká zeď zámecké zahrady u náměstí, kterou je ještě vidět na akvarelu opavského stavitele Frant. Bíely z r. 1814 v opavském muzeu, jakož i na perokresbě města Oder fulneckého malíře F. Kle-

Požár zámku v Odrách v noci 17. 1. 1964
Foto Neuvirt 1964 - Odrý

denského z r. 1817⁷). Místo zdi byl postaven litinový plot s podezdívkou, který byl v r. 1927 nahrazen novým drátěným plotem. Drátěný plot a kus staré zdi v „Kněžské uličce“ byly odstraněny v r. 1953, upravena jen podezdívka a park před zámkem byl takto volně připojen k náměstí.

Zámecká zahrada, a to jak její východní nížinatá část z býv. rybníků, tak její jižní část, bývalá jelení obora, byla v r. 1834 přeměněna a vysázena vídeňským zahradníkem Kleinem na anglický park. Park byl vyzdoben odlitky antických soch, z nichž troska poslední sochy řeckého boha Dia (Zeus) ještě stojí v prostanství mezi býv. zámkem a farou. Nejméně z té doby pochází mohutný platan u náměstí a další staré stromy v parku, které je třeba chránit. V bývalé jelení zahradě za dnešní požární zbrojnicí je z bývalého opevnění dochována ještě hradba, val a příkop, který však již téměř zmizel neustálým zasypáváním.

V letech 1840/41 koupila vrchnost od tesařského mistra Jana Wankeho dům č. 56 a od pekařského mistra Schwarze dům č. 57. Zbouráním těchto dvou domů byl získán prostor k dalšímu rozšíření zámecké zahrady u náměstí směrem k severu, až k dnešnímu hodinářství a klenotnictví. Na plánu města Oder z r. 1833 jsou oba tyto domy ještě zakresleny.

Posledním majitelem oderského zámku a panství byl od r. 1906 Adam hrabě Potockí. Po osvobození v r. 1945 převzal majetek stát, budovu zámku s parkem obdržel městský národní výbor v Odrách.

Po roku 1948 byl celý zámek uvnitř i zvenčí důkladně opraven nákladem kolem miliónu Kčs (okna, dveře, podlahy, vodovod, nové schodiště, loutková síň, přednáškové sály, fasáda) a vybaven také vnitřním zařízením (nábytek, klavíry atd.). Roku 1952–53 byla nákladem 200 000 Kčs opravena a restaurována zámecká kaple a odkryty v ní původní freskové malby z r. 1734. Po opravě sloužila

budova zámku jednak úřadovněm MěstNV, jednak jako kulturní středisko města (hnhovna, hudební škola, loutková scéna, městský archiv, přednáškový a hudební sál, klubovny a j.). Zámek byl opravdu chloubou města Oder.

V roku 1960 byl na jižní stěně severního křídla zámku, kde byl v přízemí umístěn archiv, obnoven a osazen renesanční kamenný reliéf z bývalé oderské radnice z počátku 16. století s nápisem: HINEK STARSSY Z ZEZWOLE — ZIOFKA Z PODTENSSTEINA. Tato oderská radnice byla postavena na náměstí v letech 1533–1536, kdy Hynek Starší ze Zvole s Žofkou z Potenštejna drželi Odrý. Hynek záhy zemřel a zanechal vdovu Žofku z Potenštejna a nezletilého syna Jana Tomáše ze Zvole, o němž byla již výše zmínka. Před více než sto lety byla v r. 1863 památná renesanční radnice na náměstí v Odrách nerozvázně a zbytečně rozbořena. Zůstala z ní jen kamenná deska, která pak byla zazděna do zbytku hradby u požární zbrojnice, aby český nápis nerušil ráz německého města. Po příchodu německého vojska v r. 1939 byl reliéf ze zdi vytržen, rozbit na dva kusy a ponechán vlivům povětrnosti. Teprve po r. 1945 byl uložen v městském muzeu. Kopii originálního reliéfu, již velmi poškozeného, provedl sochař Aleš Rozehnal z Opavy⁸).

A nyní přišel pro oderský zámek nešťastný rok 1964, kdy 17. ledna byl zachvácen požárem a vyhořel. Požár podle výsledku šetření byl způsoben vznícením trámu, zapuštěného ve zdivu komína. Škoda, že při poslední generální opravě zámku nebylo pamatováno na vybudování ústředního topení. Tím by byla nejen budova podstatně získala, ale postavením nového komínu k tomuto účelu by se bylo předešlo osudné přičině požáru. Střecha a krovy na zámku shořely z 80 %, zdivo a klenby zůstaly bez větších škod. Byly však nasáty vodou po hašení, což místy způsobilo popraskání zdiva mrazem. Zámek potřeboval urychleně aspoň nouzově zastřešit a mohl být zachráněn.

Ale řada dalších nepříznivých okolností, především nepochopení různých zodpovědných činitelů, průtahy, spory a zvláště otevřené snahy některých funkcionářů zámek likvidovat, zpečetily jeho tragický osud: Za dva a půl roku, dne 7. července 1966 byl oderský zámek odstřešen demolován. Trosky zdiva byly pak buldozery shrnuty se svahu do parku a zámek tak srovnán se zemí.

Není účelem tohoto článku zjišťovat, kdo zavinil, že došlo místo záchranu ke zničení této cenné kulturní památky. Touto otázkou se již zabývaly příslušné odborné orgány a žádný viník nalezen nebyl. Ale stačí si položit několik otázek, abychom skryté viníky vytušili:

1) Kteří funkcionáři a které orgány usilovaly po požáru o záchranu zámku a kteří o jeho likvidaci a jak velké úsilí tomu cíli věnovali?

2) Kdo po požáru zámek pustošil (vytrhávání dlaždiček, parket, oken, dveří atd.) a kdo nezasáhl, ačkoliv zasáhnout měl a mohl?

3) Jestliže památky jsou majetkem celého národa, jak je možné, že o nich mohou ve svých funkcích rozhodovat takové osoby, které k nim mají netečný nebo i negativní postoj a tím způsobují ztrátu nenahraditelných hodnot?

Je všeobecně známo, že Národní divadlo v Praze v r. 1881 vyhořelo a bylo znovu dostavěno, že Národní muzeum v Praze bylo v jarních měsících 1945 zasaženo bombardováním a škody byly opraveny, že téhož roku vyhořela Staroměstská radnice a byla opravena, že za války utrpěl velké škody drážďanský Zwinger a je opraven. Ale nemusíme ani chodit tak daleko: před několika lety vyhořel v Luboměři hostinec „U zeleného stromu“ — a do týdne postavil majitel Josef Král novou střechu. Myslím, že není třeba pokračovat ve výčtu takových příkladů, je jich bezpočet. Bylo by jistě správné, aby v havarijních případech měly národní výbory možnost urychleně a operativně rozhodnout pro záchranu objektů a aby k tomu měly potřebné prostředky aspoň pro nouzová řešení.

Při průzkumu zájmů zahraničních turistů na otázku „Co se vám u nás nejvíce líbilo“ bylo zjištěno, že na prvním místě uvádějí cizinci kulturní a historické památky naší republiky (Rudé právo 26. 10. 1965). Je proto nepochopitelné, že přes tyto skutečnosti ještě řada památek u nás, hlavně pokud nejsou v metropolitních našich zemích, chátrá a podléhá neodvratné zkáze. Vandalské nakládání s kulturními památkami je totiž v poslední době tak časté, že i křiklavý oderský případ byl „úředně“ celkem posuzován blahovlnně a nikomu se nic nestalo. Vyvolal však velikou nevoli mezi obyvatelstvem Oder i širokého okolí a byl právem hodnocen jako odstrašující případ na několika zasedáních okresního aktivu pro muzea, památky a ochranu přírody v Novém Jičíně, jehož jsem členem.

Zničení oderského zámku vyvolalo také závažnou odezvu v tisku. Je třeba pochválit Literární noviny, že se odvážily o tom uveřejnit sérii kritických článků. V čísle 50. ze dne 10. prosince 1966 byl uveřejněn článek redaktora Zdeňka Reimana „Demolice, devastace, destrukce“, týkající se zániku zámku v Odrách. Za dva měsíce v 7. čísle LN ze dne 18. února 1967 byly otištěny pod tímž názvem další příspěvky: stanovisko Severomoravského krajského národního výboru v Ostravě od předsedy školské a kulturní komise SM KNV Emerica Místeckého, dále „Komentář redakce“ v této záležitosti, výtah z Memoranda Ústavu pro teorii a dějiny umění ČSAV o současném stavu památkové péče „Ochrana kulturních statků“ a v závěru „Stanovisko architektů“ vyjádřené předsedou Městského svazu architektů ČSSR v Olomouci inž. arch. Dobr. Kolářem.

Doporučuji všem zájemcům pročetí těchto materiálů a úsudek o věci si jistě každý udělá sám. Na tomto místě bych ocitoval aspoň dva výňatky:

1) Výňatek z Memoranda Ústavu pro teorii a dějiny umění Československé akademie věd:

„ODRY (okres Nový Jičín), renesanční, barokně a klasicistně upravený zámek. V padesátých letech opraven nákladem památkové péče, v zimě 1964 byla požárem zničena střecha a krov – zámek odštěpen trhavinami 7. 7. 1966. Proti záměřům obnovy byl zámek odstraněn z iniciativy MNV, který se při tom opřel o ekonomickou studii prokazující velkou nákladnost opravy a vysokou spotřebu dřeva na krovy. Ke zbourání objektu došlo bez náležité dokumentace, která byla podmínkou upuštění od památkové ochrany“.

2) Výňatek ze stanoviska Městského svazu architektů ČSSR v Olomouci (inž. arch. Dobr. Kolář):

„Z pokynu Městského výboru svazu architektů se zabýval tajemník výboru v letech 1965–66 dále otázkou oderského zámku a probral tuto otázku s pracovníky krajskými i mimokrajskými jako konzultanty – a s pracovníky Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze a Krajského střediska v Brně. Jednoznačné stanovisko všech zúčastněných znělo pro zachování oderského zámku jako díla vynikající architektonické hutě. Při příležitostné návštěvě města byly zjištěny tyto skutečnosti: Zámek ležel v terénně snížené části náměstí, urbanisticky velmi obtížně zvládnutelné, jak prostorově a výškově, tak provozně s ohledem na diagonální výjezd směrem na Ostravu. Svým umístěním na okraji svahu uvolňoval zámek velmi výhodně toho frekventované území při velké podlažní výšce hmot zámku bylo velmi atraktivní utvářením tzv. čestného dvoru vůči náměstí s dvoukřídlovou dispozicí a předloženým parčíkem. K volné krajinně na návrší, nad inundačními prostory luk, byl zámek obrácen mohutnou, hmotně nečleněnou fasádou, drobně akcentovanou balkóny a fasádní výzdobou. I po vyhoření bylo zřejmé, že na zámku byla provedena neobyčejně kvalitně generální oprava. Zámek patřil proto podle našich zkušeností k nejlépe udržovaným objektům svého druhu vůbec.“

Posuzující otázku zámku z ryze urbanistického a architektonického hlediska, bez uvážení hodnot jeho interiéru, pokládali jsme myšlenku úplné likvidace objektu za zcela absurdní jak z hlediska výtvarné a stavební hodnoty zámku samého,

tak z hlediska jeho dokonalého urbanistického zakomponování do prostoru náměstí.

Zásadně nutno konstatovat, že ČSSR ztratila jeden z nejcenějších zámekových objektů II. kategorie, město Odry svou výtvarně nejhodnotnější budovu.“

Nejcennější výtvarnou částí zámku byla beze sporu barokní kaple Zvěstování P. Marie z r. 1734, která požár zámku přečkala téměř bez úhony, protože byla klenutá. Je třeba litovat, že nebyla před zbouráním zámku odborně přenesena na jiné vhodné místo. Škoda, že před jejím zničením nebyla provedena ani její řádná fotodokumentace širokoúhlým objektivem na barevný film. Kapli neuškodil požár, ale neodborné zásahy nerozumných a nesevdomitých lidí, kteří zde vytrhávali dlaždice, krompáčem rozebírali oltář a z oltáře páčili mramorový reliéf a pod., jak dokumentují přiložené snímky těsně po činu z listopadu 1964, zhotovené pracovníkem krajského střediska památkové péče v Ostravě Miroslavem Šustkem. Přiznám se, že se mi tehdy udělalo špatně, když jsem tu spoušť uviděl.

Bude na místě, když zde uvedu můj popis zámecké kaple před požárem⁹⁾. Zámecká kaple se skládala ze dvou částí, z klenutého presbyteria obdélníkového půdorysu o rozměrech 5,45 x 3,12 m a o výšce klenby uprostřed 5,62 m (v tomto prostoru byl umístěn vpředu oltář) a z klenuté lichoběžníkové lože o rozměrech: délka 5,16 m, před. šířka 5,95 m, zadní šířka 7,20 m, výška klenby 7,80 m. Při zadní stěně kaple stávaly dříve malé varhany (positiv) a uprostřed stály lavice pro návštěvníky kaple; ty se nedochovaly. Kněžiště bylo od lože odděleno klenutým, půlkruhovitým, římsovitě profilovaným obloukem z barevného leštěného umělého mramoru. Tento hlavní oblouk byl zhotoven ve zdi o síle 51 cm a dosahoval uprostřed světlé výšky 3,57 m a šířky u podlahy 2,64 m. Z téhož materiálu byly zhotoveny původní oblouky nad dvěma bočními okny po obou stranách oltáře, které kdysi vedly do sousedních místností a jež byly později zazděny. Umělým mramorem byla také obložena mensa (stůl) oltáře a podle původních zbytků byly při opravě renovovány rovněž z umělého mramoru lamberie kolem podlahy lodí, jejichž původní vrchní i spodní římsování bylo otlučeno.

Oltář byl umístěn u stěny mezi dvěma okny, vedoucími do zámecké zahrady. Ze dvou místností, sousedících s kaplí, vedla do presbyteria dvě již zmíněná polokruhovitá okna, později zazděná, jimiž bylo možno sledovat bohoslužby z těchto místností. Z těchto dvou místností vedly do lodí z každé strany jedny dveře, jimiž se do kaple vcházelo. Tyto původní dveře byly již dříve zazděny a restaurátor je při obnově kaple na stěnách jen namaloval. Dveře užívané před zbořením zámku byly z pozdější doby po zrušení kaple (asi z r. 1834), kdy při opravě zámku ze byla udělána chodba, jejíž součástí se stala i loď kaple, dveře do severovýchodní místnosti byly proráženy až v r. 1952. Podlaha v oltářním prostoru byla původní, zhotovená z větších kamenných dlaždic, podlaha v lodi byla novější z kameninových dlaždiček, šachovitě položených.

Malířská výzdoba kaple byla bohatá. Fresky byly velmi živé, barevně sladěné a mistrně prokomponované, ať už šlo o části figurální nebo ornamentální. V presbyteriu kromě bohaté výzdoby ornamentální byla na klenbě znázorněna alegorie vítězství křesťanské víry. Uprostřed obrazu bylo namalováno dítě se svatozářím, držící v ruce korouhev se znakem kříže a jedoucí na dvoukolém římském voze, taženém čtyřmi okřídlenými symbolickými bytostmi, znázorňující čtyři evangelisty (lev: sv. Marek, anděl: sv. Matouš, orel: sv. Jan, býk: sv. Lukáš). Po levé straně jedoucího dítěte byl namalován starozákonní velekněz se skupinou tří pastýřů, který drží v ruce tabulku s nápisem: JOANNES EST NOMEN EJUS (Jan jest jeho jméno), po pravé straně postava ženy se skupinou starce a tří ženských postav. Pravděpodobně byly ony hlavní osoby Zachariáš a Alžběta a jedoucí dítě buď Ježíš nebo sv. Jan Křtitel.

Na klenbě lodi se nedochovala a tudíž ani nemohla být obnovena ústřední malba, protože omítka této klenby kdysi spadla. Z této figurální výzdoby se zachovala jen podnož postavy P. Marie – zeměkoule, ovinutá hadem – a andělci, postavu obklopující. Ve čtyřech rozích malby na klenbě byly zobrazeny čtyři výjevy z litanie Loretské, které patrně představovaly výroky: Archo úmluvy, Bráno nebeská, Zrcadlo spravedlnosti, Královno panen.

Na bočních stěnách byly namalovány čtyři postavy svatých téměř v životní velikosti. Dvě z těchto postav byly úplně zničeny pozdějším probouráním dveří a postavením zdi oddělující nově vzniklou chodbu, dvě postavy byly zachovány zčásti. Na levé stěně byla nejlépe z nich dochována freska představující bl. Jana Sarkandra (s nápisem: JOANNES SARCANDER), vedle něhož bylo prázdné místo, na němž podle zbytku nápisu... RIUS byl patrně zobrazen sv. František Xaverský (XAVERIUS), příp. i jiný svatý, jehož jméno končí na – rius. Na pravé straně proti Sarkandrovi byl s největší pravděpodobností namalován nejoblíbenější světec barokní doby Jan Nepomucký. Vedle něho byla zachována část freskomalby sv. Floriána, jak nasvědčoval atribut – nádoba, z níž se leje voda na hořící dům.

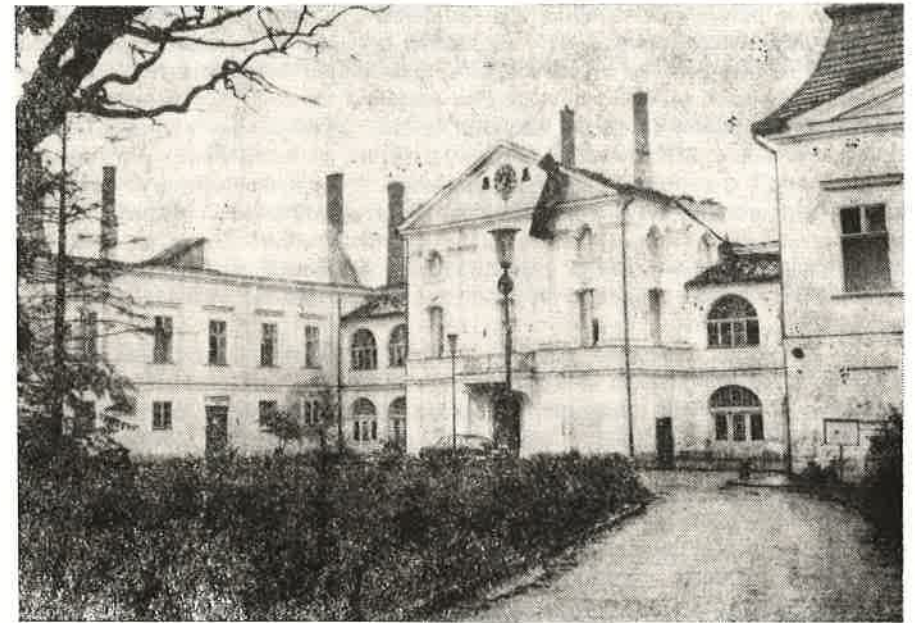
Vpředu na bočních stěnách lodi byly zachovány barevně provedené původní šlechtické znaky majitelů oderského zámku a panství, kteří kapli zřídili a dali vymalovat. Vlevo byl znak rodu pánů Lichnovských, vpravo znak rodu pánů z Werdenberku. Tehdy totiž (1716–1742) patřilo panství Odry Františku Leopoldovi svob. pánu Lichnovskému z Voštic, který je získal sňatkem s Barborou Kajeťánou, dcerou a dědičkou předešlého majitele Jana Petra Antonína hraběte z Werdenberku.

Nad zadním levým vchodem do kaple byl namalován ozdobný nápis se skrytým letopočtem tohoto znění: ASPICE QVI EREXIT TIBI VIRGO MARIA DICAVIT (Pohleď, kdo zbudoval, Tobě, Panno Maria, věnoval). Sečtením vyvýšených a červeně napsaných písmen kryptogramu bylo možno určit letopočet postavení kaple 1734.

Odkrytí a obnovení maleb bylo provedeno opatrným seškrábáním mnoholetého nánosu vápna a pečlivým očištěním, oživením, příp. i doplněním původních fresek. Malby v prostoru oltáře byly zachovány úplně, v lodi přední polovina k oltáři byla zachována z 80 %, zadní část od nádvoří jen asi ze 60 %. Při renovaci se nepodařilo nikde nalézt jméno, zkratku nebo značku malíře fresek v kapli. Umělec zatím zůstává anonymem, nepodařilo se jeho jméno náhodou objevit při studiu archivních pramenů z té doby.

Oltář zámecké kaple byl nejceněnější součástí této umělecké památky. Byla to krásná barokní práce s bohatou sochařskou výzdobou. Spodní část oltáře – mensa (stůl) – byla zhotovena z kamene a byla obložena barevným umělým mramorem, horní část oltáře byla celá dřevěná a byl to vskutku pěkný celek nádherného řezbářského umění. Střed oltáře na mense měl podobu trůnu, na němž stál ústřední kříž. Tento původní kříž nebyl dochován a byl asi později nahrazen jednoduchým křížem dnešním. Po stranách trůnu karyatidy andělků (nosiči) nesly římsu. Dále byly na mense po stranách trůnu voluty (spirálové ozdoby, šneky), na nichž po pravé straně byla umístěna socha klečící sv. Barbory, protějšek na levé straně tvořila socha světce, pravděpodobně sv. Jakuba, jemuž scházal atribut. Nad nimi ke středu oltáře k rámu obrazu byla z levé strany socha sv. Vendelína a z pravé strany sv. Šebestiána. Uprostřed oltáře nad trůnem pro kříž byly zlacené voluty a zlacený mráček s hlavičkami dvou andělků.

Nad trůnem s křížem byl ve středu oltáře oltářní obraz P. Marie Pasovské ve zlaceném ozdobném rámu. Podle této skutečnosti a s ohledem na nápis nad vchodem a na reliéf na mense dá se předpokládat, že kaple byla vysvěcena P.

Zámek po požáru

Marii ke svátku Zvěstování P. Marie (25. března). Obraz, představující P. Marii Pasovskou, nebyl na oltáři původní. Byl sem dán v pozdější době a byl již před požárem zámku velmi poškozen, takže se uvažovalo jej nahradit jinou dobovou olejomalbou. Oltářní obraz přidržovali z obou stran dva andělé s rozepjatými křídly. Nahoře nad rámem obrazu byla korunka, kterou rovněž nesli dva andělci. Na horních volutách, jimiž byly zakončeny boční leseny oltáře, byly umístěny sochy sv. Františka a sv. Karla Boromejského. Boční ukončení lesen tvořila tmavá draperie, stříbřená a tmavě lazurovaná (t. j. přetřená na pův. stříbrném podkladu), ukončená zlacenými třásněmi. Nejvýše ukončovaly oltář bohatě rozvětvené zlacené paprsky s mráčky a hlavičkami andělků, mezi nimiž dominovala socha Boha Otce.

Původní stav nátěru byl u soch i hlaviček andělků při restaurování uchován. Celý oltář kromě mensy a kartuše (ornamentální orámování) kolem reliéfu byl dřevěný. Jeho zlacené části byly dílem uchovány v původním stavu, dílem byly nově pozlaceny polepením jemnými lístky z pravého 23 karátového zlata. Lístky k pozlacení byly vytepány na sílu 0,09 mm, takže byly úplně průhledné s moderním zabarvením. Malé plošky těchto lístků zlata nalepoval restaurátor na pozlacená místa a po zaschnutí je leštil achátovým hladítkem. (Měl jsem možnost celý postup restaurování kaple pravidelně sledovat.). Původní polychromie oltáře byla silně přelakována pozdějšími nánosy. Aby se dosáhlo původního stavu, bylo nutno tyto pozdější nánosy opatrně odstranit. Všechny sochy a dřevěné části oltáře byly restaurátorem impregnovány proti červotoči a ostatním škůdcům všude

tam, kde to polychronie dovolila. Byly doplněny chybějící části soch a řezb.

Na mense oltáře, která byla zhotovena z umělého mramoru, byl vpředu uprostřed reliéf z pravého bílého mramoru, znázorňující Zvěstování P. Marie. Tato skvostná umělecká práce byla obklopena zlacenou kartuší, již bylo nutno celou znovu pozlatit. Reliéf (který se dochoval a který býval uložen v archivu města Oder) nese nápis: ECCE ANCILLA DOMINI (Ejhle, služebná Páně) a monogram tvůrce oltáře I G L. Protože reliéf byl způsobem práce a uměleckým pojetím díla totožný s figurálními výtvyry na oltáři, dá se předpokládat, že podepsaný I G L byl autorem celého oltáře. (Rozměry oltáře: spodní část, kamenná mensa je 2,07 m dlouhá, 1,10 m široká a 1,14 m vysoká. Dřevěná část oltáře nad mensou dosahovala až k nejvyšším paprskům výšky 3,88 m, takže celková výška oltáře činila 5,02 m).

Při rozhovoru o oderské zámecké kapli s ředitelem Stát. archivu v Opavě dr. Bohumírem Indrou jsem se od něho asi před čtyřmi lety dozvěděl, že monogram I G L na reliéfu oderského zámeckého oltáře nepochybně znamená jméno známého opavského sochaře a architekta Jana Jiřího Lehnerta (Johann Georg Lehnert).¹⁰⁾

J. G. Lehnert byl všestranný vynikající umělec: architekt, sochař, řezbář, pracoval ve dřevě i ve štuce. Restaurátor Vladimír Kolbábek, který opravoval a znovu pozlacoval jeho dílo – oltář v zámecké kapli v Odrách (většinu prací prováděl ve své dílně v Náměstí n. Oslavou v r. 1953) mi při rozhovoru prohlásil, že se málokdy za dobu své činnosti v tomto oboru setkal s tak uměleckou řezbářskou prací. Bylo by třeba ještě pátrat o okolnostech stavby a zasvěcení kaple v konsistorním archivu v Olomouci i v dochovaných fondech oderského zámeckého archivu v Opavě, zda by se nenašly bližší podrobnosti, příp. účty za práci nebo korespondence mezi zřizovatelem kaple Fr. Leop. sv. p. Lichnovským z Voštic a J. G. Lehnertem, příp. dalšími umělci, kteří na výzdobě kaple pracovali. Pozůstatky sochařské výzdoby oltáře býv. zámecké kaple v Odrách, pokud se dochovaly, měly by být uloženy v muzeu Vlastivědného ústavu v Novém Jičíně nebo přímo ve Slezském muzeu v Opavě.

Co uvést na závěr článku, který je vlastně nekrologem oderského zámku? Je smutné, že právě Odry, město s tak bohatou historií a s řadou kulturních památek, město s nejlepší monografií o svých dějinách (Rolleder: Geschichte) ze všech okolních měst, má již delší dobu „smůlu“ na uchování svých památek (či spíše smůlu na funkcionáře, kteří by dovedli a chtěli o památky pečovat).

Je pochopitelné, že odstranění městských hradeb v Odrách v r. 1861 bylo nezbytné, protože to vyžadoval tehdejší rychlý rozvoj města, jemuž hradby překážely. Nebylo však třeba v r. 1863 rozbourat památnou renesanční radnici na náměstí, kterýžto nerozumný čin natrvalo zůstane k tíži tehdejšími představitelům města. Celá řada měst si však městské brány nebo aspoň části hradeb ponechala na památku do dnešní doby (Nymburk, Lipník n. B., Nový Jičín aj. v.) a slouží k ozdobě města i k poučení o jeho minulosti.

V Odrách v březnu 1954 při bourání starého domu č. 10 na býv. Nádražní ulici v těsné blízkosti bývalé horní opavské brány, byla odkryta část původní městské hradby o délce necelých 10 m, která ušla zbourání v r. 1861, ježto byla tehdy již zastavěna v tomto domě. Zeď byla 180 cm silná a vysoká 4 až 5 metrů. Byla postavena „na hlínu“ nikoliv z lánaného, ale ze sbraného kamene, pocházejícího jednak z okolních kamenitých strání, jednak, a to převážně, z řečiště a údolí Odry, jak bylo možno usoudit podle ohlazení a zaoblení většiny kamenů. Zřejmě šlo o zbytek původní hradby ze 14. století nebo z husitské doby.

30 Ve funkci okres. inspektora kultury ONV ve Vítkově jsem tehdy ihned požádal MNV v Odrách, aby objevená hradba nebyla rozebrána, ale ponechána k po-

souzení odborníkům památkové péče. Současně jsem podal zprávu 17. 3. 1954 prostřednictvím krajské památkové péče v Ostravě Státnímu památkovému ústavu v Brně. Z Brna došlo sdělení z 24. 3. 1954 (vyřiz. dr. Fiala), že zástupce ústavu přijede prohlédnout zachovaný zbytek hradeb v pondělí 5. dubna t. r. V tom smyslu jsem jménem ONV ve Vítkově uvědomil MNV v Odrách s požadavkem, aby hradby do příjezdu a rozhodnutí odborníka Stát. památkového ústavu nebyly bourány. Ústav však na jednání stanovené na 5. dubna nemohl zástupce poslat pro jiné neodkladné úkoly, a oznámil proto dopisem z 2. dubna, že jednání musí být odloženo na středu 21. dubna.

Mezitím však neukáznění funkcionáři MNV pokračovali dále v započatém bourání a nečekali na nový termín jednání. Když zástupci památkového ústavu do Oder přijeli byla již hradba zbourána a kamení bylo použito k zavezení rozblácené cesty ke kravínu JZD u nádraží.

Ale brzy po odstranění hradby začla povolovat a praskat klenba v sousedním domě (dnešní květinářství), takže musela být na jejím místě dalším nákladem postavena nová opěrná zeď, ačkoliv tuto službu mohla nadále zastávat původní hradba, která by kromě toho sloužila jako upomínka na slavnou husitskou minulost Oder.

Osudu zničení neušla ani další oderská památka, sousoší Neposkvrněného počtetí P. Marie na náměstí. Toto rokokové dílo pocházelo z kláštera sv. Kláry v Opavě, po jehož zrušení bylo v r. 1785 postaveno na náměstí v Odrách na severní straně bývalé radnice. Zde stála již dříve prastará socha P. Marie uprostřed mezi čtyřmi lipami. Protože však nově přivezená socha stála velmi nízko, bylo použito k jejímu zvýšení kamenů ze zrušeného městského pranýře, který stával nad radnicí před šenkovním domem č. 47 (nyní náměstí 10). Proto se tehdy brzy po okolí roznesla posměšná zpráva, že v Odrách postavili P. Marii na pranýř.

V noci z 26. na 27. ledna 1966 byla socha vyvrácena a rozbita nákladním autem, které dostalo na zledovatělé vozovce smyk.¹¹⁾ Trosky rozbité, umělecky cenné rokokové sochy byly odvezeny na farní dvůr. V tomto případě došlo k poškozování památky nešťastnou náhodou bez viny místních činitelů. Jistě by bylo záhodno sousoší opravit a postavit na jiném vhodném místě.

V důsledku chyb při reorganizaci muzejní sítě i pro nezáměr některých místních funkcionářů přišly Odry také o své městské muzeum, které bylo po osvobození znovu otevřeno 21. 9. 1947 v budově č. 12 v horním západním rohu náměstí. Odtud byly muzejní sbírky ještě před dokončením opravy zámku převezeny a naskládány do neuzamčených místností v 1. poschodí jižního křídla zámku. K jejich uspořádání a instalaci však nedošlo. Oderské muzejní sbírky byly v r. 1958 odvezeny ze zámku do nově zřízeného okresního vlastivědného muzea ve Vítkově, které pak po zrušení okresu Vítkov bylo také zrušeno v r. 1962.¹²⁾

Po požáru zámku v Odrách v r. 1964 byla zde i snaha některých funkcionářů odstranit z Oder městský archiv, zařízení, o něž téměř každé město usiluje, aby mu zůstalo zachováno. Archiv prozatím v Odrách zůstal a byl umístěn v bývalé městské střelnici.¹³⁾

Po všech těchto neradostných zjištěních, pokud jde o poměr k památkám v Odrách, je třeba nyní vyvinout úsilí, aby bylo zachováno vše, co se ještě pro budoucnost zachránit dá. Je třeba bezpečně uložit, nejlépe v muzeu, originál i kopii pískovcového reliéfu z 16. stol. z býv. oderské radnice, opravit a uložit zbytky oltáře, mramorový reliéf a dřevěné plastiky z býv. zámecké kaple od J. G. Lehnerta, uschovat sošky andělíčků ze sousoší P. Marie a renovovat rozbitou hlavní sochu P. Marie. Do budoucna je třeba zajistit vhodné a odborné přemístění barokních kamenných soch sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka ze starého

Jánského mostu přes Odru, až se bude po dokončení nového mostu starý most strhávat.¹⁴⁾

Bylo by dobré a prospěšné, kdyby si Odry, pokud jde o vztah odpovědných funkcionářů k minulosti města a ochraně památek, vzaly příklad ze sousedních měst Fulneku a Nového Jičína, kde na tomto úseku již bylo v uplynulých letech uděláno hodně záslužné práce.

Poznámky:

- 1) Tento článek „K zániku zámku a dalších památek v Odrách“ byl zaslán na požádání řed. OVM Jar. Štindla Vlastivědnému sborníku okresu Nový Jičín k otištění 28. 7. 1967. Tehdy však nebylo povoleno článek otisknout pro kritiku nesprávného postupu v ochraně památek, takže byl článek po 7 letech autorovi vrácen 22. 2. 1974. Teprve nyní po 23 letech byl článek otištěn a doplněn několika novými údaji v poznámkách.
- 2) Bohumil Fojtík, *Odry v minulosti a přítomnosti*, Odry 1948, s. 10.
- 3) Anton Rolleder, *Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau*, Steyr 1903, s. 55.
- 4) Podle rukopisné kroniky Fr. X. Zimmermanna *Chronik der Stadt Odrau*, kterou v opisu chovám. Její titul zní: *Notata der Geschichte über merkwürdige geschehene und gewesene Sachen bey der Stadt Odrau, die geschrieben worden sind im Jahre 1830*.
- 5) Johann Böhm, *Odrauer Heimatbüchlein*, Odrau 1932, s. 28.
- 6) Fr. Šustek, *Obnovení barokní zámecké kaple v Odrách*, Slezský sborník, roč. 53 1955, s. 131–134.
- 7) Prospekt u. Grundlage der Stadt Oderau in Kaiserlich Schlesien von Morgen gegen Abend anzusehen. Gezeichnet den 24 Juni 1817 F. Kledenský.
- 8) Bohumil Fojtík, *Stará radnice v Odrách*, Vítkovsko 1958–1961 č. 4, a *Obnova renesančního reliéfu v Odrách*, Vítkovsko č. 11–12.
- 9) viz pozn. 6.
- 10) Jan Jiří Lehner se narodil v Řezně a v r. 1729 se oženil v Opavě; zemřel 1771. O jeho životě a tvorbě viz P. Toman, *Slovník čsl. výtvarných umělců II.*, s. 18 a zejména Bohumír Indra, *Stavba poutního kostela na Cvilíně u Krnova . . .*, *Časopis Slezského muzea*, roč. VI. 1958, č. 2 s. 77, kde jsou uvedeny i další prameny.
- 11) Fr. Šustek, *Zmizela oderská zvláštnost – P. Maria na pranýři*, časopis *Optimit Odry* č. 7–8, duben 1966.
- 12) Fr. Šustek, *Bývalé okresní vlastivědné muzeum ve Vítkově*, VSONJ, sv. 39/1987, s. 26–28.
- 13) Po osvobození se stal správcem městského archivu v Odrách řed. nár. školy Bohumil Fojtík, který oň vzorně pečoval. Městský archiv byl původně uložen v přízemí v budově dnešní LŠU, odkud byl převezen po opravě zámku do jeho přízemních klenutých místností v sev. křídle budovy. Archiv přečkal požár zámku v klenutých místnostech bez úhony, ale protože vyhořelý zámek měl být místo opravy zbourán, musel být archiv přestěhován do býv. restaurace Na střelnici (v místě dnešního autobusového nádraží). Zde se však tehdejší OA v N. Jičíně, pracoviště Odry dlouho neudržel. Budova Střelnice musela být demolována pro stavbu nové silnice Odry-Fulnek. Oderský archiv, v němž byly tehdy také spisy býv. Archivu městečka Spálova, byl zrušen 15. 3. 1968 a všechny spisy byly odvezeny do OA v Novém Jičíně (do budovy býv. synagogy).
- 14) S odstupem času je třeba s uspokojením konstatovat, že v dalším období pozdější funkcionáři města již o památky lépe pečovali a některé v článku uvedené nedostatky již byly odstraněny. Nejcennější objekty, renesanční radnice a barokní zámek s kaplí, jsou pro budoucí generace již navždy ztraceny a nikdo je již nepostaví. Je však třeba pochválit provedené opravy a údržbu dalších památek, které se dosud dochovaly. Kopie reliéfu z oderské radnice byla umístěna v chodbě budovy MěstNV na náměstí, sousoší P. Marie s andělíčky bylo opraveno a postaveno v horním západním rohu náměstí, sochy Jana Nepomuckého a sv. Františka byly z býv. mostu přemístěny k budově býv. kláštera (dnešní střed, odb. učiliště) v blízkosti parku u Odry. Bylo by

ještě záslužné podle dochovaných fotografií rekonstruovat v některém muzeu oltář J. G. Lehnerta ze zámecké kaple.

Závěrem pro úplnost poznamenávám, že zesnulý oderský spisovatel zasl. umělec ing. Miroslav Rafaj v Opavě napsal povídku o osudu oderského zámku „Zámek ve vzduchu“. K jejímu zpracování si ode mne vypůjčil jako podklad počátkem r. 1975 tento článek. Děj povídky autor pochopitelně neumísťoval do Odry, povídka však přesto, z důvodů mně neznámých, dosud tiskem nevyšla.

K OSUDU KOSTELA V TICHĚ

Alena Matějová

Dřevěný kostelík v Tiché patřil mezi skvosty lidové architektury beskydské krajiny po nejméně čtyři století. Postaven byl pravděpodobně kolem roku 1510 a presbytář pochází dokonce údajně ze století jedenáctého.

Od roku 1903 se objevují doklady úsilí o restauraci kostelíka, ale ke konečnému cíli vedla cesta více než trnitá. Hlavním problémem bylo, že více lidí si činilo nárok o opravách rozhodovat a ovlivňovat je svými názory, ale nikdo nebyl zase natolik kompetentní, aby náklady hradil. Možná byli faráři (Josef Spáčil a od roku 1908 Alois Luska) slabými osobnostmi a obecní starosta a místní fabrikant Leopold Parma osobností příliš silnou, obě strany chtěly totéž, ale pro zdar díla nedokázaly táhnout za jeden provaz.

Na žádost farního úřadu bylo 22. 8. 1903 provedeno komisionální zjištění potřebných oprav. Centrální komise pro umělecké a historické památky se sdělem ve Vídni podala zprávu zemskému zastupitelství v Brně s vyjádřením, že kostel je historický objekt ze 16. století a k opravě bude potřebná státní subvence. Farní úřad zaplatil za cestovní účet c. k. inženýra Antonína Starosty 25 K 2 h a tímto celá záležitost na pár let utichla. Až 12. 11. 1907 podává farář Spáčil na vyzvání zprávu o provedených opravách okresnímu hejtmánství. Kdo opravy prováděl ze zprávy nevyplývá, postup byl konzultován s konzervátorem p. Fr. Rosmailem. Asi opravy nedopadly zrovna šťastně, neboť centrální komise po prohlídce žádala farní úřad, „...aby opravné práce byly prováděny tak, aby nebyly na škodu celkovému stylu kostela a uchovaly jeho starý pěkný ráz.“

Názor obecního úřadu – tedy spíše starosty Parmy – byl daleko ostřejší. „Nemohu se domnívat“, píše starosta, „že by náš kostel pro celou budoucnost v takovém zohyzděném stavu měl zůstat, . . . za takovýto ohromný obnos K 3963,76 může se už pořádná znalecká oprava žádati. Dále nalézám v příjmech nápadně nízké a ve vydání vysoké položky, které vyžadují vysvětlení. Proto opětovně žádáme papíry tyto obci Tiché vydati.“

Leopold Parma byl současně správcem kostelního jmění, takže se cítil být dvojnásobně oprávněn mít ve věci hlavní slovo. Neshodl se ani s novým farářem Aloisem Luskou, který v započatých opravách už v roce 1908 pokračoval.

Další restaurační práce byly ohodnoceny na částku 3500 K, avšak než bylo zřejmé, jak a kým budou náklady uhrazeny, tak stouply ceny materiálu i pracovní síly a částka opět neplatila. A tak 19. 10. 1911 proběhlo další komisionální řízení. Starosta Parma se zavázal provést na vlastní náklady výměnu oken, „zašolování“ vnějších stěn oratoria a zřízení římsy, přesto nový rozpočet už byl stanoven na

Kostel v Tiché kolem r. 1950

4300 K. Obec nadále pro své značné zadlužení nemohla ničím přispět, náklady měly být hrazeny s povolením konsistoře z kostelního jmění a případné státní subvence.

Kostel náležel arcibiskupskému patronátu, tudíž olomoucká konsistoř měla mít rozhodující slovo nejen z hlediska umělecko-historického, ale i zejména ve správě kostelního jmění. Ale o kostelním jmění jako ostatně o všem v obci se nechtěl vzdát rozhodování starosta Parma. Jak neotřesitelné byly jeho pozice, je vidět z další korespondence, kdy ještě 19. 7. 1913 znovu konsistoř upozorňovala okresní hejtmanství, že obecní představenstvo nemá právo rozhodovat o církevním majetku a tudíž ani o jmění patronátního kostela. Obecní úřad byl několikrát vyzván k vydání kostelního fondu i státní subvence, která byla ve výši 1000 K opět udělena, avšak vše zůstávalo při starém.

Ještě 22. 9. 1913 farář opět žádal okresní hejtmanství, „aby se ráčilo zasadit, aby p. Parmovi bylo dáno najevo, že nařízení vyšších úřadů i on musí dbáti a poslechnouti. Ke kolaudaci se uctivě zve zástupce c. k. okresního hejtmanství, aby prozkoumal opravy a mohl z vlastní zkušenosti vyšším úřadům podati zprávu, jak účelně a šetrně bylo použito státní subvence a jak nicotné byly obavy zdejšího starosty p. Parmy, který ustavičně dovolává se zákonův jen pro sebe, sám ale nařízení vyšších úřadův nedbá, aneb zpěčuje se vyhověti.“

Kostel v Tiché

Kostel v Tiché

Obec musela nakonec po dlouhých tahanicích kostelní jmění odevzdat, ale na faráři i provedených opravách nezůstal dobrý jediný chlup. Po celou dobu oprav (trvaly 6 týdnů) se starosta nebyl na stavbě ani jednou podívat, ačkoliv byl k jednání pokaždé zván. K provedené restauraci měl námitky, že

- 1) nebyl vyměněn ztrouchnivělý trám
- 2) užívalo se starého šindele
- 3) nebylo pocínované ozdobné kování na hlavních dveřích
- 4) sklo v létacích dveřích je zelené (tedy nevkusné)
- 5) není udělán boční vchod u Božího hrobu.

Proti těmto námitkám se ohradil i stavitel Parma ve Frenštátě, který opravy prováděl; nebyla pravda, že nebyl vyměněn ztrouchnivělý trám; starého šindele používali, pokud byl dobrý, poněvadž rozpočet neodpovídal současným cenám; pocínování kování nebylo v nařízení centrální komise; sklo do dveří vybral i zaplatil farář osobně a boční vchod u Božího hrobu by byl neúčelný i nevhodný, poněvadž venku ležely hroby až u kostelní zdi. Ani kolaudační komise 1. 12. 1913 nesouhlasila s námitkami, doporučila jen vyměnit zelené sklo ve dveřích.

Starosta Parma nevyšel ze sporu jako vítěz, i když jeho pozice v obci byla bez konkurence. Pro osobní rivalství spotřebovaly opravy určitě více sil na všech stranách, než bylo úměrné vykonané práci. Hlavním aktérem tu byla silná osobnost starosty — fabrikanta znásobená patrně stařeckou nesnášenlivostí.

Tento zlomek z historie dřevěného kostelíka v Tiché, který už bohužel více jak 30 let nepatří do panorámy beskydské krajiny, zůstal zachycen v písemnostech Okresního úřadu v Místku.

Prameny a literatura:

1. Okresní archiv Frýdek-Místek, fond OÚ Místek, inv. č. 579.
2. Felix J.: Vlastivěda moravská, Frenštátský okres, Brno 1908, str. 197–198.

HĀJOVSKÝ UHLOBARON JOSEF BŘEZINA

Jaroslav Matula

V šedesátých letech minulého století byl dokončen podrobný uhelný průzkum v prostoru po obou stranách státní silnice („Tisarské“) od Frýdku - Místku přes Chlebovice, Rychaltice a Hájov k Příboru. Tento průzkum potvrdil již dříve známé závěry vídeňského horního Benjamina Sanderského, který r. 1794 jako první podrobněji prohledal zmíněné území včetně povodí středního toku Lubiny k Drnholci nad Lubinou (tehdy Drholci) a upozornil na uhelné vrstvy ve značné hloubce zde uložené. V jeho objevitelském úsilí o něco později (1812–1813) tu pokračoval hospodářský rada olomouckého kardinála M. T. Trauttmansdorfa (1811–1819), M. Kaiser z Kroměříže.¹⁾

Na základě jejich průzkumů mnozí soukromí podnikatelé, ale i arcibiskupská správa na Hukvaldech (ta sic až po několikaletém váhání) tu a tam začali otvírat zkušební štoly. Kutací horečka a touha po rychlém zbohatnutí zachvátila mnohé ziskuchtivce, spekulanty, ale i solidní a usedlé měšťany. Tak třeba r. 1822 s nezdarem skončil svůj pokus o dolování kamenného uhlí na Hájově horník Škubal z Metylovic, stejně jako již r. 1807 v Kopřivnici po nezdařeném pokusu

zastavili dolování rudy a uhlí Jan B. Seifert a Boh. Leibich, a to po zásahu zemanu Ignáce Rašky, který je podporoval.²⁾ Taktéž neúspěšně skončily kutací pokusy hukvaldských hejtmanů: Jana Eduarda Wiesnera (Stará Staříč 1820) a A. Jiříkovského (Trojanovice 1825), hukvaldského purkrabího Fr. Drumlera (1825–33) a pokusy správce hájovského dvora F. X. Ludwiga. Pochopitelně, že tyto pokusy neušly pozornosti ostravských podnikatelů, jejichž "pozorovatelé" jako ostříž kroužili kol průzkumných štol.

Všechny kutací pokusy ztroskotávaly jednak na chabých zkušenostech „kutačů"; nevěděli, jak si poradit se spodní vodou (v Rychalticích a jinde), jindy zas s „mdlými plyny" (v hájovské Kopčance), a tak pro velké bezpečnostní riziko i ti nejmělejší nakonec museli práce zastavit. Nezdár kutání nejčastěji zavínil nedostatek kapitálu. Ale i přes všechny neúspěchy, které smělí podnikatelé s kutáním měli, hlad po zbohatnutí hnal další a další odvážlivce k opakování pokusů. Tak i v okolí Příbora ještě na začátku dvacátého století byly otvírány nové štoly a šachtyce.

„To byl jedním časem s tym uhlím takovy poprask", říká větřkovský fojt, František Busek, a pokračuje: „U břeha Lubiny, tam pod větřkovskými zahradami, pod Škrdu, začal v letech 1905–1908 ho kopat příborsky papírník Miček.³⁾ Šak vtenkrát o tym psaly aji noviny.⁴⁾ Ten Miček to byla podnikava hlava.⁵⁾ Potem tu chtěl kopat isty Březina z Ukvalduf-Sklenova. Chodil po dědině s knížku pod pažu a zbíral po zlatkach, aby mjel jakysi kapital. bylo to nepromyšlene. Jedenraz začal kopat d'uru aji vedle mišancke cesty. . . . Co ineho bylo s příborským notařem Ludvikem Ostrčilím . . ."

Tento podnikavý notář pokusil se o dobývání uhlí na zahradě větřkovického fojstvi.⁶⁾ Současně hned pomýšlel na jeho odvoz po železnici, pro jejíž stavbu získal i patřičnou koncesi.⁷⁾

Ze všech těchto podnikavců v kraji mezi Ondřejnicí a Lubinou se do paměti lidí zapsal ten nejvášnivější z nich, ale i nejzesměšňovanější hledač uhlí, Josef Březina, majitel 26 okruhů kutacího práva, které bůhvíjak získal.⁸⁾ Všeobecně byl nazýván uhlobaronem. Posměšně. Kupodivu kronika obce Hájova se o něm nezmiňuje, ale zato podrobně o něm píše ve své kronice Hynek Mlčoch.⁹⁾

Březina pocházel jak sám hrdě zdůrazňoval a jak to i jeho mluva, výrazně se od laštiny lišící, potvrzovala, „z Království", z Vysokomýtska. Tam se vyučil řezníkem. Do našeho kraje přišel na vandru za prací i se svou manželkou a dvěma malými dětmi. Našel podnájem v Rychalticích „u Vajmarů", kde si hned vedle kostela otevřel výsek masa. Současně si zřídil i druhý výsek, též v dřevěné boudě, a to na Hukvaldech, „Na podobojí" v zahradě domku č. 42.

V Rychalticích se mu narodily další 4 děti. Prvorozený Josef brzy po návratu ze základní vojenské služby zemřel na tuberkulózu. Druhorozený Václav, uzenář v Praze, vrátil se na otcovo naléhání do Rychaltic r. 1900, aby byl vedoucím prací při zakládání Březinovy šachty na Hájově. Když se tu pak kopání pro nedostatek peněz muselo zastavit, nevrátil se již do Prahy, ale hledal zaměstnání v Krakově. Tam byl jako stávkokaz ubit.¹⁰⁾ I třetí dítě, svobodná dcera Kateřina, skončila tragicky; aby utajila otěhotnění, skočila pod sklenovským mostem do Ondřejnice a utopila se. Další dcera Anna sloužila na hukvaldské faře. Obě nejmladší dcery, Marie a Františka, byly ještě školáčkami, když se rozpadlo Březinovo manželství a manželka se mu s třemi děvčaty odstěhovala ke svým příbuzným nazpět do Čech.¹¹⁾ Josef Březina byl totiž doma i navenek člověk tvrdohlavý, neústupný, svárlivý. I pro maličkost se hned se svými sousedy soudil; mnoho peněz prosoudil. Jeho manželka nesouhlasila s jeho počínáním a když ještě navíc zanechal svého řemesla, aby se cele mohl věnovat své kutací vášni, sama se musela starat o rodinu. Zprvu, aby uchránila ji před hladem, podomácku

obchodovala s mlékem, máslem a drůbeží, ale nakonec si soužití s podivínským manželem zprotivila natolik, že od něj i s dcerami odešla.

Březina se nevzdal svého snu o rychlém zbohatnutí. Nezlomil ho první nezdar s kutáním „ve Volneho padole" v Rychalticích, ani druhý při hledání železa „V lavkach" v Mniším nedaleko statku Šimona Maráka, a ani další marný pokus zde při hledání uhlí.¹²⁾ Po váhavých pokusech ve Větřkovicích, v Drnholci nad Lubinou a pod sklenovskou Hůrkou, kde ve vytékající rezavce „cítíl petrolej", rozhodl se otevřít šachtu na Hájově. Bylo to na hranici dvou rolí, Josefa Kabáta čp. 24 a Juřeny čp. 25, východně od cesty vedoucí napříč vesnicí ve svahu nakloněném k státní silnici od Příbora k Místku.¹³⁾ Dnes je to družstevní lán, na němž není už ani nejmenší stopy po šachtě. Ani pamětníci nejsou zajedno, na které roli vlastně šachta stála. Jedni říkají,¹⁴⁾ že jáma byla kopána na Juřenově poli, zatímco na Kabátově stály dřevěné boudy a šopy s potřebným zařízením, nářadím a náčiním: žebříky, okovy, řetězy, lany, rumpály, fošnamy a deskami. Toto povrchové zařízení zde stálo až do konce první světové války. Jiní pamětníci však tvrdí, že šachta stála na poli Kabátově, tak jak to líčí posměšný lidový popěvek z té doby, který v článku Uhlobaron našeho kraje uveřejnil r. 1952 hukvaldský kronikář Hynek Mlčoch v žakovském časopisu Pochod,¹⁵⁾ který jsem redigoval. Autor líčí Březinu tak věrně, jak si ho i já z dětských let v paměti uchovávám: „Stařeček menší postavy, širokých plecí, kulatého obličej s natočeným knirkem vzhůru, s holí přes rameno, na níž měl zavěšen skromný uzlíček z červeného „šnuptychlu". Krátkou faječku nevyndal z úst. Na nohou škorně a odřené kožené holínky, jediný to pozůstatek výbavy svého původního řeznického „zaměstnání." V zimě býval častějším hostem i u nás doma ve Sklenově. Moji rodiče měli velké pochopení pro tohoto životního ztroskotance. Byl vděčný, když ho maminka jen prostě pohostila jeho oblíbenou polévkou – „česnečankou nebo kmiňankou". Uměl poutavě vyprávět. O dlouhých zimních večerech při „černých hodinkách", kdy nebylo elektřiny, rozhlasu a o televizi se nikomu ani nezdálo, bez hlesu jsme mu všichni, děti i dospělí, naslouchali. O vlčích, kterých se neobyčejně bál, uměl tak barvitě a živě vyprávět, že nejednou, aby se potmě nestal jejich obětí(!), raději u nás přenocoval. Vedle hluchoněmého Vincka Sackého byl Josef Březina nejsvráznější postavou našeho dětství, přitahoval nás jako nějaká tajemná bytost. S klukovskou rozpustilostí pokřikovali jsme za ním všeobecně tehdy známý a jeho smutný osud zesměšňující popěvek. Proháněl nás a hrozil holí, když jsme vřískali:

Poslechnitě fšecy lude, co je noveho!
Stalo se to na Hájově, něni to davno:
je tam našte uhlí, to od pana Březyny,
je tam šachta vykopana na Kabatovym.
Dva tisyce milimetrů už vykopali,
ale ešče nic něnašli v tej černej zemi.
Dale kopat něchtěli, něbyli vyplaceni;
paj Březyna je s tu šachtu isto straceny.
Židí z Místka celi hlupi eš sem přijeli,
mysleli, že je tam uhlí v tej černej zemi.
Davali mu tisyce, z Přivoza ešče vice,
Pan Březyna něchce prodat, chce ešče vice.
Dyš sem šel kolem te šachty, smutno mi bylo,
tych haviřůf dohromady paru tam bylo:
jeden v tej šachtě kopal, druhý židlik převracal,
pan Březyna cely hlupy na ně se koukal.
Pan Kabat se na Březinu vela rozhněval,
že mu žadne uhorove za ten čas nědal.
Kopat mu hned zakazal, řbet mu kyjem namazal,
sofja za tyděň se chudak domu dohrabal.
Fčil je po tym pomazaňu na odpočinku,

při tym sobě furt spomina na sfu šachtinku;
je mu ji přece líto, že mu odebrali to,
sem tam nahlidně do truby, veme jelito.
Dyš jelito vytahuje, tož se „vohlíží“,
esli nějdu pro peníze jeho haviři;
bo im vyplatit něchce, že pry stratil peníze,
takove ma potěšení pro sfe haviře.
Haviři si povědaju: „Nic nědostaněm
Šak my si na řho počkamy pěkně s čaganem;
u vrby ho uvažem, lacnu masťu namažem,
to budě měť za odměnu ten stary blazen!“
to bude měť za odměnu ten stary blazen!¹⁶⁾

Zda tento popěvek v paměti lidu žije, ověřil jsem si u několika starších občanů i v Mniším, Hukvaldech, Sklenově, na Hájově i v Příboře. Za všechny jmenuji aspoň dva: hájovského občana Josefa Lysa, čís. 38, bývalého kapelníka hájovské dechovky, který mi dne 27. listopadu 1988 melodii popěvku na své „křídlovce“ zahrál a několik slok i zazpíval. Podobně i syn v písničce zmíněného Josefa Kabáta, 83 letý Stanislav Kabát, čp. 24 („Na odřenym“), ač Josefa Březinu osobně neznal, popěvek o uhlobaronovi si pamatuje.¹⁷⁾

Bezmála za 20 let po uveřejnění popěvku o Březinovi Hynkem Mlčochem ve školním časopisu Pochod vyšla ve Vlastivědném sborníku jeho parafráze, lokovaná do Trojanovic, zaznamenaná Bohumírem Strnadlem. Ten autorství popěvku přisuzuje „jistému Mynarčíkovi“ a o jeho „hájovské“ verzi se nezmiňuje.¹⁸⁾

Březina tedy neuspěl ani na Hájově. Odněl si však odtud jedno poučení, že totiž k podnikání, jako je dolování, je třeba především kapitálu. Dal si vypracovat Stanovy akciové společnosti a začal získávat akcionáře, a to pod podmínkou, že on sám bude ředitelem této společnosti a důl že ponese jméno Březina.¹⁹⁾ Kupodivu snadno získával své příznivce v Příboře, ve Frenštátě p. R., v Kopřivnici, Štramberku, a to z řad továrníků, notářů, lékařů a bohatých měšťanů. Byl na to hrdý a chlubil se tím.²⁰⁾ Stanovy nosil pečlivě zabalené v kartónu a při nich i dopisy Výzkumného ústavu s rozboru vzorků, které Březinovy dohady o přítomnosti uhlí v oblasti Hájova jen potvrzovaly. To konečně potvrdil i nejnovější výzkum této oblasti. Březina tedy nebyl jen snílek či diletant. On se vskutku nemýlil!

Když se Severočeská uhelná společnost dověděla o Březinových vážných dolovacích pokusech, nabízela mu za odprodej kutacího práva slušný obnos — 100 000 Kčs. Neprodal! Naopak, tato písemná nabídka pomohla mu u jeho „kunačaftů“, jak říkal svým budoucím spoluakcionářům, i po přerušení prací na Hájově opět zrestaurovat pošramocenou pověst, že ho i nadále brali vážně. Protože z něčeho musel žít, začal za vlastnoručně podepsané akciové podíly vybírat zálohy. I dvacetikoruna byla dobrá.

Jak stárnu, sil mu ubývalo, chátral. Vandroval krajem k nerozeznání od tuláka, žebráka. Lidé ho znali, i četníci věděli, že pro svou dolovací vášeň obětoval vše: zaměstnání, manželství, rodinné i osobní štěstí, že ztroskotal. Trpně se za ním usmívali: „Zbláznil jak Pauček,²¹⁾ hájovský uhlobaron!“ Jen pro málo příznivců zůstal „panem Březinou“. Těch si vážil, jim jen otvíral své srdce a svěřoval se se svými dalekosáhlými plány. Ale i těch příznivců ubývalo. Nakonec ani podnájem neměl z čeho zaplatit. Stěhoval se z místa na místo. Naposled bydlil v Lichnově. Tam si ho všimlo novojičínské státní návladnictví. Tím, že neprávem vybíral zálohy od akcionářů svého pomyslného podniku, provinil se proti zákoníku. Justiční ruka s celou tíhou dopadla na blouznivého starce; byl odsouzen a před svatodušními svátky r. 1922 uvězněn. Ve vězení onemocněl a dne 24. ledna 1923 v ostravské nemocnici zemřel. V Ostravě byl i pochován.²²⁾

Po delším šetření o Březinově pozůstalosti dostalo se jeho kutací právo do veřejné dražby, která se konala u okresního soudu v Ostravě dne 25. dubna 1923. Jedenáct jeho kutacích okruhů — 5 v Rychalticích a 6 na Hájově — koupila Mostecká uhelná společnost v Mostě za 57 500 Kčs, a jeden kutací okruh v obci Lotrínovice koupil Jan Köller, majitel cihelny v Ženklově, za 5 110 Kčs.

Zbývá co dodat k blednoucí podobizně ctihodného hájovského uhlobarona, na něhož už poslední vzpomínky zavívá čas? Že je ještě jediná naděje; kdyby snad na hájovském katastru byla jednou otevřena šachta, jak to bylo plánováno, mohla by dostat pěkné české jméno „Březina“.

Poznámky:

- 1) František Nesvadba, K počátkům dolování uhlí a jiných nerostů na Ostravsku na přelomu 18. a 19. stol., Slezský sborník, roč. 49 — 1951.
- 2) Emil Hanzelka, Dolování v našem kraji, Pochod, časopis zákovské organizace střední školy v Kopřivnici, roč. IV., č. 3, str. 3.
- 3) OA Nový Jičín, pracoviště Příbor, fond Viktora Černocho, Vzpomínky fojta Františka Buska z Větrkovic.
- 4) Ostravský kraj, roč. 1912, č. 42, str. 3: „V Drholci bylo objeveno uhlí, které se vyrovná ostravskému.“
- 5) Karel Špaček, Podle vzpomínek větrkovického fojta Františka Buska, Pochod, roč. IV., č. 3, str. 3 — V článku je zmínka o Míčkovu pokusu těžit „Pod hurkami“ rašelinu, jejíž jeden vagón odeslal až do Vídně. Dnes je toto rašeliníště na dně vodní nádrže Kopřivnické Tatry.
- 6) Viz pozn. č. 1 — Poprvé zde zahájili pokusné dobývání hnědého uhlí v létě 1818 arcibiskupští úředníci z Hukvald. Tehdy rada M. Kaiser prosadil, že dobývání bylo přerušeno.
- 7) Opavský týdeník, roč. 1898, č. 67 z 27. 8. — A větrkovický fojt Busek — viz pozn. č. 3 — říká: „Ta štreka byla už oji vyflokovana. Mjela it z Drholca přes Větrkovice, a aby se vyhnula větrkovskemu kopcu, mjela it Podstavim, kdě je rovina. Potem dale přes Sklenov do Kozlovic, kdě se mjela připojit na drahu Ostrava - Ticha. Byl to odvažny projekt. Mluvílo se, že to chcú oji Vitkovice, aby mjely přimu linku na Štramberk a němusely vapeněc vozit přes Studenku. Na tu drahu se už vozily cele hromady materialu, ale potem z toho zešlo. Ostrčil chtěl vtenkrať stavit oji vapenku v Hurkach, ale dyž se ta draha něuskutečnila, tak pozemky na řu kupene zase rozprodal.“
- 8) Všeobecný horní zákon z 23. 5. 1854, (kterému i Březinovo podnikání podléhalo), stanovil právo kutati pro určité prostory, tzv. dolovací pole. Minimální plocha jednoho dolovacího pole = 45 116 m² (kutací okruh).
- 9) Hynek Mlčoch, Kronika Hukvald - Sklenova a panství hukvaldského.
- 10) Václav Březina byl členem sociálně demokratické strany, která tehdy vyplácela podporu ve stávce až po jednoročním členství. Protože on byl členem teprve půl roku, neměl na podporu nárok. Neměl z čeho žít, šel do práce — byl ubit.
- 11) Pamětníci se shodují v tom, že Josef Březina ani slovem se nikdy nechtěl zmínit o svém rozchodu s manželkou. Zřejmě byl si vědom své viny. S manželkou ani s dětmi se už nikdy nesetkal.
- 12) Rudolf Zuber, Pokus o kutání zlata na Hukvaldsku za třicetileté války, Slezský sborník, roč. 1951 — zmiňuje se o Stanislavu Skřidlovském, který zde již za třicetileté války měl huť, pravděpodobně skelnou, v níž však tavil a zkoumal i nálezy rud, a to nejen z okolí, ale vzorků až ze Spiše.
- 13) Karl Krischke, Die Mineralfundorte des Kuhländchens, Das Kuhländchen, roč. 1923, str. 185 píše, že v blízkosti Hájova u Hukvald asi před 10 lety soukromníci kutali uhlí ve 2 m hluboké šachtě. — Březinova šachta byla nepochybně hlubší, ale pisatel se zřejmě spokojil informací z posměšného popěvku o Březinově kutacím pokusu na Hájově, tehdy v kraji rozšířeném: „Poslechnitě fšecy lude...“, v němž se zpívá: „Dva tisyce milimetruf už vykopalí...“.
- 14) Hájovští občané: Stanislav Kabát, č. 24, Josef Lys, č. 38.
- 15) Hynek Mlčoch, Uhlobaron našeho kraje, Pochod, roč. IV. 1951 — 1952, č. 3, str. 2 — Pro nedostatek místa a pro z výchovného hlediska nevhodnou pasáž o popíjení nebyl autorovi uveřejněn popěvek celý, a to ještě v poněkud „spisovné“ formě a ne tak, jak ho lid zpíval — „jak mu zobak narost“.
- 16) Při domácích slavnostech, dračkách peří, v rozjařených společnostech po zábavách, plesech, když už se „hospoda zavírala“, byla tato písnička zpívána

v nářečí tak, jak uvedeno. Jednotliví interpreti si však často slova, výrazy i vazby přizpůsobovali po svém bez ohledu na úzus mluvy zdejšího Janáčkovra kraje. To je vysvětlení i k záznamu tohoto popěvku Hynkem Mlčochem, který jako rodilý Hanák mluvu kraje si neosvojil a zaznamenal jej v poněkud spisovnější podobě.

- 17) Viz pozn. č. 9 – Mlčoch za autora popěvku o Březinovi považuje Jana Rožnovského z Rychaltic, č. 46.
- 18) Bohumír Strnadel, Valchář a jeho havíři, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, roč. 1970, svazek 4, str. 52–55., – uvádí obsahově shodnou verzi popěvku, jen jmény a názvy lokování do Trojanovic. Zřejmě jde o parafráze. Ale nám nejde o původnost. Nakonec obě mohou mít základ v nám neznámém havířském popěvku, o jaké tehdy na Ostravsku nebyla nouze. Při letném pohledu se zdá, že písnička je na Březinu „jako šitá na míru“. Např. opékané jehlťka nosil i na svém vandru s sebou a před požitím si od některé hospodyně je dal ohřívát. I moje maminka mu je ohřívala. Též výrazy „koukal“, „vohlíží“ poukazovaly na jeho původ – „vodněkud z Království“.
- 19) Viz pozn. č. 15.
- 20) Písemnosti opatroval jak nejvýznamnější relikvie. Seznamy spoluakcionářů a záznamy o zálohách ukazoval se vši obřadností, jen když chtěl získat k podpisu nového „kunčafta“.
- 21) Opavský týdeník, roč. 1900, č. 45 ze dne 13. června: „Horlivý učitel české školy v Kopřivnici, pan Bedřich Pauček, jenž v poslední době pokusy kutacími i dalekosáhlými studii v oboru chemie, fyziky a elektřiny se zabýval, náhle zešlél. Stav jeho se tak zhoršil, že musel být převezzen do blázince“.
- 22) Viz pozn. č. 9 – V r. 1949 přijeli na Hukvaldy vnuci a vnučky Josefa Březiny. Hledali zde hrob svého dědečka, když ho v Ostravě nenašli. Hledali marně.

STARÉ STROMY V OBCI BERNARTICE n. O.

Miroslav Drlík

Nejstarší a nejnámější, památkovým úřadem chráněný strom v Bernarticích nad Odrou, je lípa u kapličky na Panském kopci, dnes jen její slabě obrůstající dutý kmen nadkrytý šindelem. Všem nám starším Bernačanům z dolního konce, kteří jsme chodili do měšťanky či gymnázia v Novém Jičíně, skýtala v létě stín a odpočinek v koberci vonného trávníku rozprostírajícím se vůkol. Okolo ní vedl chodník do Nového Jičína v té době hodně používaný. I v dnešní době, kdy již nikdo pěšky do Nového Jičína nechodí, je lípa hodně navštěvována těmi, kdož se chtějí pokochat krásným pohledem na Bernartice a okolí a v klidu posedět na lavičce pod lípou. Před léty se v dutém kmeni lípy usadil silný roj včel s výletovým otvorem mezi kořeny lípy. Kterýsi nerozuma, chtěje vypudit včely, nacpal do otvoru slámu, polil naftou a zapálil. Lípa, poněvadž byla vyplněna včelím dílem vzplanula a hořela jako fakule od večera do rána, kdy ji šli někteří občané s cisternou uhasit. Od té doby lípa usychala, větvy ulamovaly haluz po haluzi, až zbyl v roce 1988 jen pahýl kmene. Za kapličkou u staré lípy je vysázena lípa nová, která navzdory tvrdým povětrnostním podmínkám zdravě roste.

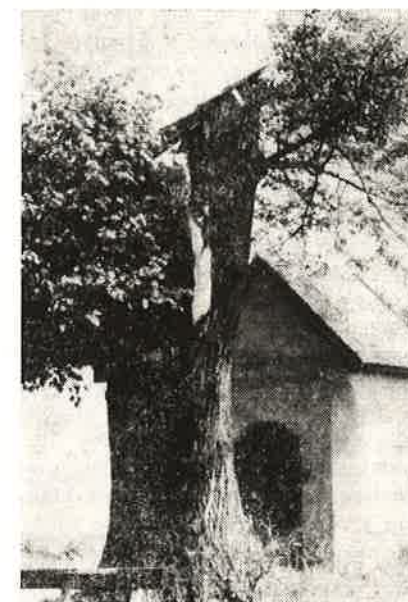
Samotná stará lípa byla podle pamětníků okrajový strom lesa, který na hřebeni Panského kopce před staletími byl. Její stáří se odhaduje na 350 let. Pozůstatkem lesa v těchto místech jsou ještě čtyři borovice velkého těžko určitelného stáří, z nichž jedna je označena památkovým úřadem. Tento selský lesík dal před první světovou válkou uživatel gruntu č. 58 bez vědomí majitele vykácet. Na speciální mapě list Nový Jičín zůstávají tyto borovice a několik jiných stromů a keřů v jejich blízkosti zakreslené jako lesík.

42

„U Horákového obrázku“

Foto J. Rozhold

Lípa na Panském kopci

Foto J. Rozhold

Druhý nejstarší strom v Bernarticích je mohutný dub u Horákového obrázku. Jeho obvod ve výši jednoho metru je 410 cm, průměr kmene je 130 cm. Stáří dubu se odhaduje na 300 roků. Dub a jeho okolí bylo častým dostaveníčkem bernatské mládeže, ale i starší rádi poseděli pod ním, odkud je krásný výhled na střed obce. Na dubu je obrázek Panny Marie a býval tam i obrázek Boženy Němcové. Nedaleko odtud v Horákovém lese se hrávala divadla v malém přírodním amfiteátru. Na poslední divadlo si ještě pamatují. Dub je rovněž chráněn památkovým úřadem. Nedaleko, asi 50 metrů jihozápadně od něj, stojí majestátný smrk – nový „Král lesa“ v obvodu měřící 230 cm a jeho stáří se odhaduje na 160–180 roků. Jeho kmen je zjižven zásahem blesku. Smrk byl po dohodě s lesní správou označen štítkem a je chráněn.

Za poli v trati Sedliska v bývalém lese pana Bayera č. 29 rostou tři mohutné buky, jakých není široko daleko. V obvodu kmenu měří přes tři metry. Dva z nich jsou rovněž označeny štítky. Je úchvatný pohled zvláště na jaře do jejich mohutně rozložených korun a svěžího zeleného listí.

Na koupališti u Odry je chráněna památkovým úřadem lípa, která byla v roce 1945 zasazena na křižovatce. Z důvodu bezpečnosti silničního provozu byla v dubnu 1948 vykopána a ležela 14 dnů s holými kořeny na okraji silnice. Poté byla zasazena na koupališti a přes značně zaschlé kořeny se ujala a zdravě roste. Na jejím kmeni se však několikrát podepsali vandalové záseky sekerou.

Je na nás všech, abychom chránili jak stromy označené památkovým úřadem, tak i ostatní přírodu a vše, co je v ní. Musíme však nejen chránit, ale i ozdravovat a zlepšovat naše již tak těžce poškozené životní prostředí.

43

Dokladem toho, jak člověk poškozuje prostředí je i případ starého „Krále lesa“ na Zábřehu v bývalém lese pana Ed. Bayera č. 27. Sám o něm ve svém deníku napsal v roce 1890: „V našem lese nad bařinami stojí smrk, snad největší z okolních lesů a doufám, že bude chráněn tak dlouho, dokud se bude zelenat. Bernačané ho nazývají „Král lesa“. V roce 1987, kdy jsem ho poprvé spatřil, měl několik větví na vrcholku zelených, ačkoli stál v úžlabině asi 6 metrů hluboké, převyšoval okolní vysoký les a zřetelně se vyjímal až z cesty do Nového Jičína asi 2 km vzdálené. O rok později již uschl a spolu s ním uschlo též několik dalších stromů v téže úžlabině. Je nanejvýš pravděpodobné, že tam zapůsobil smyv herbicidů z okolního pozemku osetého kukuřicí, který se k úžlabině svažoval. V roce 1989 lesní správa smrk spolu s ostatními nepřiřazeně uschlými stromy porazila. . . Jeho pařez měří v průměru 105–130 cm. Podle letokruhů byl nejméně 240 roků starý. Posledních 100–140 roků je 20 letokruhů do 1 cm a kolik roků poslední dobou při slabém ozelenění nepřirůstal vůbec, nelze ani odhadnout.

Nedaleko pod ním v téže úžlabině stál mohutný dub, jehož rozvětvení kmene bylo nad 20 metrů. O něm pan Ed. Bayer v deníku napsal: „V roce 1921 jsem prodal panu Kudělkovi, majiteli pivovaru Bocheta, dub, který byl zaměstnanci pivovaru poražen a pořezán na klády o délce sudu (asi 3 m). Jednotlivé klády byly z úžlabiny vytahovány na blízkou loučku třemi páry volů a pak nakládány na povozy“. Podle žijícího svědka pana Jos. Bayera č. 29 měl kmen obřího dubu délku 30 metrů. V pivovaru mahutné klády z tohoto dubu všichni obdivovali.

V této úžlabině stojí ještě javor asi 160 roků starý, jehož zvláštností je šupinatá kůra. Podobný ještě starší a mohutnější je možno shlédnout v pralesu „Mionší“. Krásná lípa se srdčitou bohatou korunou je u Boží muky při cestě do Nového Jičína. Oba poslední stromy jsou rovněž chráněny památkovým úřadem.

ARCHIVNÍ DODATKY K HISTORII FREUDŮ V PŘÍBOŘE

Jiří Jurok

Ve svém příspěvku se zaměřím na dvě věci: 1) na širší historické osvětlení důvodů příchodu Sigmundova otce Jakuba Freuda do Příboře a jeho vztahu ke zdejšímu cechovnímu soukenictví a 2) na upozornění o bohatosti příbořského archivu k historii Freudů v Příboře a na rozbor tří nových zjištění z pramenů.

Pohled na hlubší historické souvislosti příbořského pobytu Freudů začněme u obchodníka Jakuba Freuda a příbořského soukenictví. Je dnes již dostatečně osvětleno, že Jakub Freud přišel v r. 1840 do Příboře jako obchodní společník svého děda z matčiny strany Siskinda Hoffmanna¹⁾ a že již záhy v r. 1844 získává osvědčení příbořského soukenického cechu o své nepostradatelnosti pro zdárný místní a zahraniční odbyť příbořského sukna.²⁾

Proč se tedy právě Příbor stal na 19 let domovem Jakuba Freuda, který zde dokonce 26. února 1859 v místní části Klokočově obdržel domovské právo?³⁾

Aspoň část otázky zodpovíme, když přiblížíme význam příbořské výroby sukna. Příbor představoval na Moravě soukenické středisko se starou tradicí výroby

(nejméně od r. 1394)⁴⁾, a ještě v 19. stol. si udržoval svůj význam — až do počátků průmyslové textilní výroby.

Připomenul bych zde, že příbořské sukno bylo proslulé již v 16. a 17. století. Patřilo k středně drahým „středoevropským“ suknům (oproti drahým suknům z Anglie a Nizozemí), která se vyráběla v Čechách, na Moravě, v Lužicích a ve Slezsku. Pro svou cenovou dostupnost byla tato sukna oblíbená v městských a venkovských vrstvách a to nejen v Českém státě, ale i v zahraničí — především v Polsku, Uhrách, Litvě, Rakousku, Sedmihradsku a Rusku.⁵⁾ Koncem 16. a počátkem 17. stol. se Příbor spolu s Novým Jičínem a Jihlavou stává nejvýznamnějším soukenickým střediskem na Moravě. Tzv. „příbořské“ a „jičfnské“ sukno se na začátku 17. stol. stává nejprodávanějším moravským suknem na velkém mezinárodním trhu v Krakově.⁶⁾ Jeho prodej zprostředkovává v Uhrách ve slovenské Levoči firma Engelhart a v ukrajinském tržním středisku Lvově dále do Ruska firma Šolc a Bojm.⁷⁾ V r. 1658 pracovalo v Příboře 175 soukeníků, v r. 1676 59 soukenických mistrů a 189 soukenických tovaryšů a v r. 1728 178 cechovních mistrů na 98 stavech.⁸⁾ Při tehdejšímu počtu obyvatel asi 1000, to byla naprostá většina řemeslnického obyvatelstva města. Příbor se tak řadil k několika málo exportním soukenickým městům u nás — například k Frydlantu v Čechách, Zhořelci a Jihlavě.

Po třicetileté válce (1618–1648) dochází ke krizi odbytu středně drahého sukna. Na konci 17. a v 18. stol. se soukenická výroba orientuje na nové druhy sukna a jiné vývozní oblasti — především Halič, Rusko, Balkán a Turecko. Tento trend zůstal zachován i v první polovině 19. stol., kdy do Příboře přichází z haličské Tismenice židovský obchodník Jakub Freud.

K celkové situaci moravského soukenictví v první polovině 19. stol. lze říci, že Morava tehdy vyráběla nej kvalitnější sukno ve střední Evropě a v největších množstvích. Podle statistiky z r. 1841 Morava produkovala sukna v hodnotě 31 miliónů zlatých, zatímco Čechy jen za 20 miliónů zlatých a Dolní Rakousy za 11 miliónů zlatých.⁹⁾ Od druhé poloviny 30 let a skoro celá 40. léta probíhal nový rozmach moravského soukenictví, který na Moravu lákal i řadu židovských obchodníků z Haliče. Během období 1760–1848 vzniklo na Moravě 147 textilních manufaktur a továren a z nich určitě 16 (tj. 11%), ale reálněji podle jmen až 20–25% založili židovští obchodníci se sukny. Moravskými středisky židovských textilních továrnic se od 30. let staly Brno (6 manufaktur), Bučovice (5 manufaktur) a Rousínov (2 manufaktury).¹⁰⁾ Moravský soukenický „boom“ ze 30.–40. let 19. stol. přilákal zřejmě do Příboře i Jakuba Freuda, který sem přišel za svým obchodním společníkem — dědem Siskindem Hoffmannem. V Příboře vládly tehdy ještě staré výrobní podmínky, ideální pro působení židovských překupníků se sukny, vlnou, konopím a voskem, kteří měli rozsáhlé kontakty v Haliči. V Příboře se totiž ještě úspěšně bránila cechovní výroba pokroku díky silnému postavení místního cechu a dosud zde nevznikly žádné manufaktury či továrny. V blízkém okolí tomu bylo již jinak — tak v Novém Jičíně od r. 1834 působila manufaktura Döpferova, do r. 1843 přibýly další 4 manufaktury — Liwehrova, Preisenhammerova, Neusserova a Preislerova, v Bílovci od r. 1835 pracovala manufaktura Hirtova, ve Fulneku od 30. let podnik Herzmannského, v Brušperku manufaktura Vavrošova a v Hranicích manufaktura Schulzova. Stejně tak ve vzdálenějších místech vznikla již řada továren — v Brně, Jihlavě, Bílsku a Opavě. Zatímco v blízkém a vzdáleném okolí obchod organizují majitelé manufaktur a továren, v Příboře zajišťovali odbyť látek místního soukenického cechu haličští židovští obchodníci. Z r. 1844 pochází vzpomínatá přímluva soukenického cechu u městského magistrátu za udělení povolení pobytu Jakuba Freuda, kterého cech označil za naprosto nepostradatelného pro místní a zahraniční odbyť příbořských

látek. Přejichodná zaostalost přiborské soukenické výroby (uvádí ji i K. Kamerling ve svých Dějinách Příboře z r. 1880) se tak stala velkou výhodou pro přichozí židovské obchodníky z Haliče.¹¹⁾

Nicméně přes zdejší zaostalost textilní výroby objem soukenické výroby je pozoruhodný. Podle oficiální statistiky z r. 1841 se Příbor se svou výrobou v ceně 310 000 zlatých řadil na 13. místo na Moravě. Téměř neuvěřitelný je odhad soukromé statistiky z r. 1843, podle které by se Příbor s roční produkcí v ceně 5 milionů zlatých řadil dokonce hned za Brno a Jihlavu na třetí místo před Bílou. ¹²⁾ Tento přiborský výrobní „boom“ by ale osvětloval přichod celkem 8–15 i více židovských obchodníků do města, především z haličských měst Tisnice (jako Jakub Freud), Stanislav a Lvov. Ve 40. letech v Příboře pracovalo 400 soukeníků. Teprve r. 1846 zde vzniká první předláčká dílna místního kopřivnického podnikatele Jana Rašky staršího.¹³⁾ V r. 1851 z další úřední statistiky víme, že hromadná manufakturní výroba získala nad cechovní již převahu — předláčká dílny Jana Rašky st. a židovského obchodníka z Tisnice Ignáce Flusse vyrábí 11 000 ks látek oproti 3 000 ks látek vyráběných přiborským soukenickým cechem.¹⁴⁾ Tím se jistě začaly zužovat možnosti židovských překupníků, v tom i Jakuba Freuda.

Vážnou ránu zasadila přiborskému soukenictví rusko-turecká válka v r. 1854, kdy byla celně uzavřena hranice v Bessarábii, a tím byl omezen vývoz do balkánských zemí a do Turecka. Pramen z r. 1880 o tom praví: „ze 400–500 soukeníků v Příboře nebylo s to ani polovici se samostatně udržeti, většina v zuboženém stavu padla do rukou cizích židů, výrobky jen špatně, sukno v šířce jeden a půl lokte, přádelny vymizely...“¹⁵⁾ Bessarábská krize dolehla těžce i na Jakuba Freuda, zatímco v r. 1852 dovezl z Haliče do Příboře 1 309 centů vlny, v r. 1855 jen 215 centů.¹⁶⁾

Příbor v době Freudově vůbec zasáhly Jobovy rány — dvě zátopy z rozvodněné Lubiny v letech 1845 a 1847, mezitím v roce 1846–28. června — naopak velký požár města (obraz požáru je v muzeu v Příboře vystaven), v r. 1848 a 1849 se ve městě rozšířily epidemie cholery, kterým podlehl 300 a 400 lidí.¹⁷⁾

Protože víme, že Jakub Freud odešel z Příboře z důvodu majetkové ztráty (vlastní vzpomínka Sigmunda Freuda) a nikoliv nějakých protizidovských místních vystoupení (jak uvádí Ernest Jones)¹⁸⁾, lze jen dodat, že se tak událo v souvislosti právě se zrušením cechů na Moravě v r. 1859. Tehdy byla ze staré cechovní organizace novým živnostenským řádem vytvořena v podstatě nová — tzv. organizace řemeslnických společenství.¹⁹⁾ Zatímco Ignác Fluss opíraje se o svou manufakturu postupně bohatl, překupník Jakub Freud vázaný na starou cechovní organizaci přišel o majetek.

Nyní k druhé části mého příspěvku — k svědectví přiborského archívu o Freudech v Příboře. Musím především říci, že ve zdejších archívu je snad několik desítek písemností vyhotovených Jakubem Freudem a jeho dědem Siskindem Hoffmannem. Valná většina z těchto písemností jsou stále se opakující žádosti o povolení či prodloužení pobytu v Klokočově a v Příboře (povolení bylo udělováno na několik měsíců, případně až na 1 rok). Další velká část se týká obchodních záležitostí obou společníků. Kromě osobních dokumentů se v archívu vyskytuje celá řada úředních písemností, obsahujících důležité údaje o Freudech. Jsou to např. několikrát seznamy židovských obchodníků, dále z literatury již známé soupisy cizinců, soupisy židů, rejstříky udělení cestovních a obchodních pasů a zmínka se najde i v soupise služebných. Část těchto dokumentů již využili ve svých biografických pracích o Sigmundu Freudovi jak doc. Josef Sajner, tak dr. René Gicklhornová. Chtěl bych se tedy v následujícím soustředit jen na některé dosud nevyužité dokumenty.

V prvé řadě se dotknu několika soupisů židovských obchodníků včetně Jakuba Freuda v Příboře. Tyto soupisy jmen většinou nacházíme na společných žádostech o prodloužení pobytu. První zjistitelný soupis pochází z 20. prosince 1825, obsahuje devět židovských obchodníků a přitom již tehdy 6 uvádí svůj původ z Tisnice.²⁰⁾ V soupise z 22. 2. 1832 se objevuje dokonce 15 židovských obchodníků, opět 6 z Tisnice a poprvé se tu jmenuje Abraham Fluss z Tisnice.²¹⁾ V seznamu ze 7. ledna 1842 se mezi 11 obchodníky prvně objevuje jméno obchodníka Salomona Freuda (což je buď zkomolené jméno Kallmana Jakuba Freuda, nebo snad jde o vlastního Sigmundova děda?) U tohoto jména je poznámka, že přišel do města 25. listopadu 1841, i když odjinud víme o přichodu Jakuba Freuda v r. 1840. Zajímavá je opět převaha tisnických obchodníků, jichž je 7. Mezi nimi se rovněž objevuje Samuel Samuely z Tisnice, pozdější svědek při přijetí novorozeného Sigmunda Freuda do svazku židovské církve v Příboře (13. května 1856).²²⁾

Z 28. 3. 1844 pochází soupis 13 obchodníků, mezi nimi nacházíme též Jakuba děda Siskinda Hoffmanna.²³⁾ Z let 1847 a 1848 jsou zachovány celkem 4 soupisy, většinou po 8 signatářích, mezi nimi se vždy jmenuje Kallman Jakub Freud.²⁴⁾ V jedenáctičlenném seznamu haličských obchodníků z 28. května 1849 se mezi 6 tisnickými překupníky sice neseťkáváme s Jakubem Freudem, ale poprvé s pozdějším významným přiborským podnikatelem, majitelem dvou přiborských továren Itzigem Flussem.²⁵⁾ Konečně v soupise izraelských obchodníků z 31. října 1850, kteří poskytli městské radě peněžní příspěvky na vydláždění ulic a na městské osvětlení se mezi 13 jmény setkáváme jak s Jakubem Freudem, tak s Ignácem Flussem. Zatímco pozdější zbohatlík Ignác Fluss přispěl 2 zlatými, Jakub Freud spolu s již dlouholetými přiborskými obyvateli — obchodníky Samuel Brideritzem a Mojsesem Horowitzem (oba nejméně od r. 1842 v Příboře) daroval nejvíce — po 10 zl. Darovací listinu obchodníků (celkem se vybralo 67 zl.) podepsal přiborský starosta (v l. 1850–1853) a lékař Josef Pur, který později léčil i malého Sigmunda Freuda.²⁶⁾ Je zajímavé, že v r. 1852 přichází do Příboře další tisnický obchodník Simche či Sigmund Brettholz,²⁷⁾ otec známého moravského historika, nejlepšího editora Kosmovy kroniky Čechů Bertolda Brettholze, narozeného v Příboře v r. 1862. Poslední soupis, kde se objevuje jméno Freud pochází ze 4. února 1860, kde mezi 5 obchodníky je jmenován Emanuel Freud, obchodník s vlnou, syn Jakuba Freuda z prvního manželství.²⁸⁾

Židovských obchodníků ve městě postupně ubývalo, přičemž ale nejbohatší z nich v Příboře později založili první textilní továrny. Tak Ignác Fluss v bývalých budovách Raškovy továrny (zal. 1862) a které skoupil v r. 1883, zavedl výrobu jednak klobouků a jednak soukenických látek. V r. 1882 vznikla další textilní továrna A. Reisera a později továrny S. Mandlera a J. Schnürera.²⁹⁾

K přiborským místům spojeným s Freudy lze dodat, že kromě bydliště Jakuba Freuda u svého děda Siskinda Hoffmanna v Klokočově na č. 195 (v letech 1840–1852),³⁰⁾ následujícího bydliště v r. 1854 u vdovy Františky Raškové na č. 417 (dnešní Nádražní ulice)³¹⁾ a známého rodného domku Sigmunda Freuda na č. 117 v r. 1856³²⁾, jsem narazil na ještě jedno bydliště Jakuba Freuda. V totožném prameni z r. 1854 se totiž uvádí ještě pobyt Jakuba Freuda u Josefa Boháče na č. 6 v domě na náměstí a to s povolením do 19. 5. 1855. Tento zápis je ale přeškrtnut a o kus dále je zapsáno nové bydliště Jakuba Freuda na č. 417 u Fr. Raškové s povolením do 23. 5. 1856.³³⁾ Je možné, že do tohoto rejstříku cizinců bylo postupně dopisováno, jak se postupně měnila místa podnájmu. Lze připomenout, že zmíněné dva podnájmy by v podstatě od sebe dělilo uzavření třetího manželství Jakuba Freuda s Amálií Nathansonovou (matkou Sigmundovou) ve Vídni dne 29. července 1855. Data ale pouze uvádějí do kdy byl pobyt povolen, 47

nikoliv jeho skutečné ukončení. Podle uváděných dat by k přestěhování rodičů Sigmunda Freuda do podnájmu k Janu Zajícovi na č. 117 došlo až na jaře 1856, před Sigmundovým narozením. To je ale jen pravděpodobná úvaha. Rodný dům Sigmunda Freuda č. 117 je v každém případě dosvědčen v příborské matrice.³⁴⁾

Poslední věcí, o níž se krátce zmíním, je otázka české služky u Sigmundových rodičů a zároveň jeho chůvy. Obvykle se v literatuře uvádí Monika Zajícová, Josef Sajner pojednal i o Magdaléně Kabátové, kterou ale zavrhl. Věc je nejasná, neboť v soupise cizinců z r. 1857 se uvádí jediná služka Magdaléna Kabátová a sice u Emanuela Freuda v domě č. 42 na náměstí.³⁵⁾ V dalším soupise služebných z r. 1857 se opětovně u Jakuba Freuda nejmenuje žádná služka, zatímco u Emanuela Freuda dokonce dvě služky. Je to jednak Monika Zajícová označená jako služebné děvče — Dienstmagd a jednak dvacetišestiletá Magdaléna Kabátová, uváděná jako chůva — Amme (či snad kojná?)³⁶⁾ Obě dvě služebné měly každopádně dest práce, neboť Emanuel Freud měl v r. 1857 již dvě vlastní děti — Jana z r. 1855 a Pavlínu z r. 1856 (takže Sigmund Freud spatřil světlo světa již jako strýc svého synovce) a Jakub Freud z třetího manželství rovněž dvě děti Sigmunda z r. 1856 a Julia z r. 1857 (ten ale záhy zemřel).³⁷⁾ Je pravděpodobné, že obě služky přebývaly ve větším domě na náměstí u Emanuela Freuda, přičemž jedna z nich docházela a starala se o domácnost Jakuba Freuda. Možná, že na malého Sigmunda postupně působily obě.

Tolik k širším souvislostem příchodu Jakuba Freuda do Příbora a ke třem novým pramenným dokladům z příborského pobytu Jakuba a Sigmunda Freuda.

Poznámky:

- 1) R. Gicklhornová, F. Kalivoda, J. Sajner, Nové archivní nálezy o dětství Sigmunda Freuda v Příboře, Čs. psychiatrie 63, 1967, s. 133.
- 2) J. Sajner, Sigmund Freuds Beziehungen zu seinem Geburtsort Freiberg (Příbor) und zu Mähren, in: Clio medica, Acta Academiae Internationalis Historiae Medicinae, Oxford — New York — London — Paris, 1968, s. 169. Otázka příznivého přijetí Jakuba Freuda příborským soukenickým cechem zřejmě na doporučení obchodníka Siskinda Hoffmanna je pozoruhodná v tom smyslu, že z předchozí doby z let 1792—1829 známe stížnosti místního soukenického cechu na židovské obchodníky. Okresní archiv Nový Jičín, pobočka Příbor, fond Archiv města Příbora, inv. č. 688, karton 31.
- 3) J. Sajner, cit. studie, s. 176.
- 4) F. Pokorný, Příborský okres, in: Vlastivěda moravská, Příbor 1917, s. 65. Již v r. 1394 se v Příboře vyskytovalo nejméně 15 soukeníků. — N. Pýšová, L. Loukotka, Od cechovní řemeslné výroby ke vzniku a rozvoji příborského průmyslu, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, 17, 1976, s. 50.
- 5) A. V. Florovskij, České sukno na východoevropském trhu v XVI. až XVIII. věku, Praha 1947, s. 35, 21, 25 aj.
- 6) F. Hejl, Český obchod na krakovském trhu po Bílé hoře, in: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity X, 1961, C 8, s. 235 — pro r. 1624.
- 7) M. Klos, K dějinám obchodu města Příbora se Spiší a východním Slovenskem na počátku 17. století, Novojicko, 7, 1964, s. 8; M. Myška, Příborské sukno na polských trzích v 17. století, Slezský sborník 51, 1953, s. 420.
- 8) F. Hejl, cit. studie, s. 235, pozn. 50.
- 9) J. Janák, Vlnářská velkovýroba na Moravě a ve Slezsku v letech 1740—1848, in: Moravský historický sborník (Moravica historica), Brno 1986, s. 185, 196.
- 10) Tamtéž, s. 198 an. Zpracováno podle přílohy: Tovární privilegia (oprávnění) udělená na vlnářskou výrobu na Moravě a ve Slezsku v letech 1740—1848.
- 11) K. Kammerling, Die Geschichte der Stadt Freiberg, Příbor 1880, s. 32.
- 12) J. Janák, cit. studie, s. 186.
- 13) N. Pýšová, L. Loukotka, cit. studie, s. 52, 53.
- 14) J. Janák, cit. studie, s. 194.
- 15) K. Kammerling, cit. dílo, s. 32.
- 16) R. Gicklhorn, The Freiberg Period of the Freud Family, Journal of the History of Medicine, January 1969, s. 41.
- 17) F. Pokorný, cit. dílo, s. 93 an., K. Kammerling, cit. dílo, s. 31 an.

- 18) S. Freud, Über Deckerinnerungen (původně z r. 1899), in: Gesammelte Schriften, Band 1, Leipzig — Wien — Zürich 1925, s. 465 an.; E. Jones, Das Leben und Werk von Sigmund Freud, Bd. 1, Stuttgart 1960.
- 19) F. Pokorný, cit. dílo, s. 40. Zde o úplném zániku příborského řemeslného cechovního soukenictví v souvislosti s novým živnostenským řádem v r. 1859.
- 20) Okresní archiv Nový Jičín, pobočka Příbor, fond Archiv města Příbora, inv. č. 688, J 1, karton 32, žádost z 20. 12. 1825.
- 21) Tamtéž, žádost z 22. 2. 1832.
- 22) Tamtéž, žádost z 7. 1. 1842. Sigmundův děd Schlomo (či Salomon) Freud mohl být na návštěvě v Příboře, neboť víme, že zemřel až 21. 2. 1856. E. Freud — L. Freud — I. Grubrich — Simitis, Sigmund Freud, Sein Leben in Bildern und Texten, Frankfurt a. M., 1976—1977, s. 46, č. 4. Tamtéž je uveden Samuel Samuely jako syndik — sandak Sigmundův dne 13. 5. 1856.
- 23) OA N. Jičín, pobočka Příbor, f. AM Příbor, inv. č. 688, J 1, karton 32, žádost z 28. 3. 1844.
- 24) Tamtéž, žádosti z 19. 10. a 9. 11. 1847, 25. 1. a 18. 7. 1848 (dvě poslední žádosti s identickým seznamem obchodníků).
- 25) Tamtéž, inv. č. 690, J 3, karton 33, žádost z 28. 5. 1849.
- 26) Tamtéž, inv. č. 1793, karton 529. Pozoruhodné je, že právě v tomto roce zvířel Josef Pur ve volbách do funkce městského starosty (1850—1853). To by naznačovalo větší význam této akce, snad společenství Purovo s bohatými židovskými obchodníky ve městě. Naopak v l. 1853—1864 starostoval Jan Raška, majitel první přádelny ve městě a tedy konkurent Jakobu Freuda. Údaje o starostenství F. Pokorný, cit. dílo, s. 138.
- 27) OA N. Jičín, pob. Příbor, f. AM Příbor, inv. č. 354, Vormerk über die sich hier mit Passen aufhaltenden Fremden Israeliten, datováno 1852—1854, fol. 2a. V tomto prameni se objevuje další zmínka o druhé manželce Jakuba Freuda Rebece (údaj k r. 1852). Všichni Freudové tehdy bydleli u Siskinda Hoffmanna v Klokočově. Pramen udává i celkový počet židovských osob — patrně překupníků, finančníků aj., vybavených zahraničními pasy v Příboře — 48 židů. R 1854 se celkový počet všech cizinců (převážně židů) s rodinnými příslušníky počítal ve městě na 462 osob. Na finančníky mezi židy usuzujeme i z toho důvodu, že pro léta 1829—1843 máme doklady o zákazech pronajímání místní potravní daně židům (inv. č. 764). — Ve městě stála nejen židovská škola, ale i židovská hospoda (inv. č. 1774) a židovský hřbitov (inv. č. 1855).
- 28) Tamtéž, inv. č. 940, VI/1, karton 289, žádost z 4. 2. 1860. Emanuel Freud se tu uvádí jako obchodník s ovčí vlnou. Šlo zřejmě o podnik otce Jakuba Freuda, který předal synovi. R. Gicklhorn, The Freiberg Period of the Freud Family, s. 42.
- 29) F. Pokorný, cit. dílo, s. 45, 47 a 49.
- 30) OA Nový Jičín, pob. Příbor, f. AM Příbor, inv. č. 353, Verzeichnis der Juden, welche in der Gemeinde Freiberg wohnhaft sind, datováno 1852—1853, fol. 7b, 8a, inv. č. 354. V obou pramenech je uvedena Jakobova druhá manželka Rebeka, v inv. č. 353 označena jako 32 — letá. Tamtéž je uveden rovněž pobyt Jakuba Freuda v Příboře od r. 1840 a poznámka k manželce: „Ehegattin sam(t) Sohnen seid 1852“.
- 31) Druhé bydliště tamtéž, inv. č. 345, Evidenzhaltungs Register über die hier befindlichen Fremden am Janner 1854 anfangend, pořadové č. 300. Pro zajímavost uvádím, že Jakub Freud se na p. č. domu 417 uvádí mechanicky i ve dvou pramenech z r. 1857 — inv. č. 359, Fremden — Tabelle des Ortes Freiberg nach dem Stande vom 31. October 1857 s poznámkou „Ist abgereist“, (Emanuel Freud zde na č. domu 42), inv. č. 368, Vormerk fremden Miethspartheien, Dienstbothen, Gesellen, Lehrlinge und anderen Individuen — jako bydliště Amálie Freudové opět s poznámkou „Nicht mehr hier“, (Emanuel Freud opět na domě č. 42, Filip Freud na domě č. 43). Autor děkuje dr. A. Turkovi za konzultaci nad prameny uvedenými ve zdejších poznámkách 31, 33 a 35. Tímto opravuji neúplné znění textu této studie v časopise Psychoanalytický sborník, I, Praha 1989, č. 2.
- 32) Rodný dům Sigmunda Freuda zaznamenán in: Státní oblastní archiv Opava, fond Matriky, sign. Matrik der Abschriften der Andersgläubigen Freibergs, Bd. VII, Juden, fol. 7.
- 33) OA N. Jičín, pob. Příbor, f. AM Příbor, inv. č. 345 z ledna 1854, č. 82 udává bydliště Jakuba Freuda na domě č. 6 a poř. č. 83 je Emanuel Freuda (oba zápisy ale přeškrtnuty), dále se zde uvádí již zmíněné poř. č. 300 u Jakuba

Freuda — dům č. 417, poř. č. 301 Filipa Freuda — dům č. 416 a ještě dvakrát Emanuel Freud s poř. č. 271 a 302 (první bydliště Klokočov, druhé dům č. 42).

³⁴⁾ Srv. pozn. 32.

³⁵⁾ OA N. Jičín, pob. Příbor, f. AM Příbor, inv. č. 359, v domě č. 42 u Emanuela Freuda služebná Magdalena Kabátová (narozena 1831), katolička, služebné děvče, svobodná, s poznámkou „Dienstbuch des Bez. Amtes Freiberg dt. 9. 12. 1857“, J. Sajner, cit. studie, tento údaj vůbec neuvádí.

³⁶⁾ OA N. Jičín, pob. Příbor, f. AM Příbor, inv. č. 367, Verzeichniß der sich hier aufhaltenden Dienstboten, datováno r. 1857, fol. 3^b uvádí v domě č. 42 u Marie Frgudové, ženy Emanuela Freuda, tyto dvě služby, u majitele F. Blažka uvádí služku Alžbětu Veselkovou a u Marie Pituchové uvádí služku Marii Starustkovou. J. Sajner, cit. studie, s. 174, z tohoto pramene otiskuje pouze záznam o Monice Zajícové. Na druhé straně Sajner upozorňuje na předvolání ke konškrpci mezi jinými i Magdalény Kabátové 19. 12. 1857, pod trestem zaplacení nebo vystěhování. Tamtéž.

³⁷⁾ OA N. Jičín, pod. Příbor, f. AM Příbor, inv. č. 359, údaje podle pramene k 31. 10. 1857 (srv. pozn. 31).

Článek byl zkráceně jako referát přednesen na čs.-rakouské konferenci o životě a díle S. Freuda v Příboře dne 11. 11. 1989.

NĚMEČTÍ VYSTĚHOVALCI Z NOVOJIČÍNSKA V TEXASU V 19. STOLETÍ

Drahomír Strnad

Zájem o genealogii ovládl celé Spojené státy. Potomci vystěhovalců pátrají po svých předcích, sestavují rodokmeny, vydávají knihy o svých rodech, ale především hledají odpověď na tyto otázky:

1. Ze které země přišli moji předkové, jak se jmenuje jejich rodné město nebo vesnice?

2. Kdy se vystěhovali?

3. Z kterého přístavu odpluli a jak se jmenovala loď?

V roce 1986 požádalo několik rodin (Bednarzova, Heinrichova, Wieckova a další) z High Hill v okrese Fayette Alberta J. Bláhu o pomoc. Byli přesvědčení o svém německém původu, ale přes veškerou snahu se jim pochopitelně nepodařilo najít na mapě Německa město Moravu, ze kterého se kolem roku 1860 přistěhovali jejich předkové.

Albert J. Bláha se zaměřil především na seznamy lodních cestujících, které se dochovaly v amerických archívech. Sám byl překvapen, když tato jména objevil mezi 69 moravskými vystěhovalci z lodi JEVERLAND, která vyplula 15. 9. 1860 z Brém. Rodiny pocházely z následujících obcí: Blattendorf (Blahutovice), Gross Petersdorf (Dolní Vražné), Mankendorf (Mankovice), Pohl (Polom), Halbendorf (Polouvsí), Böltzen (Bělotín), Kundendorf (Kunčice), Mährisch Weisskirchen (Hranice), Neutitschein (Nový Jičín), Klein Petersdorf (Horní Vražné).

Když výsledek svého bádání sdělil potomkům těchto vystěhovalců a na mapě jim ukázal, že vlast jejich předků je na území Československa, převážně v okrese Nový Jičín, setkal se zpočátku s odmítnutím a nedůvěrou.

Právě tato nedůvěra jej přivedla nejen ke studiu německé kolonizace českých zemí, ale také k určení podílu německých vystěhovalců ze severovýchodní Moravy na osídlení Texasu.

Rukopis své práce s názvem High Hill: Its Unique Story (Jedinečný příběh High Hillu)¹⁾ přivezl ve dvou kopiích v roce 1987 do Československa a požádal dr. J. Juroka o připomínky. Dr. Jurok poopravil některé nepřesnosti, práci doplnil poznámkami a později poslal panu Bláhovi do Texasu. Studie měla vyjít v časopisu Naše dějiny. Bohužel, krátce po návratu z Československa (v říjnu 1987) pan Bláha vážně onemocněl a v únoru 1988 zemřel. K publikaci již pravděpodobně nedošlo.

S výsledkem bádání A. J. Bláhy bych chtěl seznámit čtenáře VSNJ a současně uvést naše archivní doklady, které práci A. J. Bláhy doplňují.

Úvodní kapitola pojednává o začátcích německé kolonizace českých zemí. A. J. Bláha cituje ze starší historické literatury (Československá vlastivěda IV. díl z roku 1932) a zdůrazňuje založení Nového Jičína německými kolonisty ve 13. století. Dále si všimá oslabení germanizačního vlivu během husitství a sílci germanizace po třicetileté válce. Podrobněji se zmiňuje o emigraci Moravských bratří do Pensylvánie a Severní Karolíny v roce 1734. Vyzvedává v podstatě bezkonfliktní soužití Čechů a Němců až do nástupu Hitlera k moci v roce 1933. Kapitulu uzavírá odsunem většiny německého obyvatelstva po roce 1945.

V další kapitole vysvětluje státoprávní uspořádání od roku 1648 do roku 1918 a poznamenává, že mnoho obyvatel z okolí Nového Jičína ovládalo jak němčinu, tak češtinu.

Závěr práce tvoří jmenný seznam těch vesnic a měst z okolí Nového Jičína, které se na osídlení Texasu podílely, a seznam 137 vystěhovalců z těchto obcí, kteří požádali o udělení amerického občanství. Tyto informace čerpal A. J. Bláha v archívech District Clerk okresů Fayette a Colorado.

Mezi německými jmény, např. Hauptmann, Matzke, Schindler, jsou také česká příjmení jako např. Bednarz, Klimek, Pokorný. Podle A. J. Bláhy se na osídlení okresů Fayette a Colorado podílely tyto obce (české označeny hvězdičkou): Bernartice,* Bělotín, Blahutovice, Dolní Vražné, Dub, Fulnek, Horní Vražné, Hrabětice, Hranice n. Mor.,* Hůrka,* Hynčice, Jeseník nad Odrou, Jindřichov,* Kletné, Kunčice, Kunín, Loučka,* Lučice, Mankovice, Nejde, Nový Jičín, Odry, Polom, Polouvsí, Starojická Lhota,* Starý Jičín,* Střítež nad Ludinou,* Suchdol, Šenov, Veselí, Vlčnov.* Tyto obce tvořily tzv. „Německý trojúhelník“ rozkládající se mezi městy Novým Jičínem, Hranicemi a Odrami.

Většina texaských historiků, kteří se zabývají dějinami českého osídlení Texasu, uvádí následující podíl jednotlivých emigračních oblastí Československa na osídlení Texasu (viz tabulka).

Přibližně 90 % Čechů a Moravanů v Texasu pochází z těchto oblastí:

1. Lanškroun a okolí	10 %.
2. Zádveřice a okolí	20 %.
3. Vsetín a okolí	20 %.
4. Frenštát a okolí	40 %.
5. Ostatní	10 %.

Převzato z práce A. J. Bláhy HIGH HILL: Its Unique Story.

Práce A. J. Bláhy dokazuje, že zbývajících 10 % vystěhovalců můžeme připsat na konto uvedených obcí okresů Nový Jičín a částečně Přerov.

V našich archívech byly zatím nalezeny dva dokumenty, které částečně doplňují práci A. J. Bláhy.

1.

V první organizované výpravě z Frenštátska do Texasu v roce 1856 byla také rodina mlynáře Josefa Kahliga z Tiché. Kahligova rodina se do Tiché přistěhovala v roce 1849 z Blahutovic u Nového Jičína. Josef Kahlig jako jediný z celé výpravy mluvil moravsky a německy, jak je uvedeno v popisu jeho osoby. Je

tedy pravděpodobně, že emigraci z Novojičínska podnítily Kahligovy dopisy příbuzným a známým do Blahutovic. Mezi vystěhovalci, které uvádí pan Bláha, jsou jména Kahlig a Rabel (příjmení Kahligovy manželky za svobodna).²⁾

II. Druhým dokumentem je hlášení okresního úřadu z Nového Jičína místodržitelství v Brně z 3. června 1867.

Koncem května obdržel místodržitel v Brně von Poche hlášení ministerstva vnitra z Vídně:

Vídeň 28. května 1867.

„Vaše blahorodí, svobodný pane.

Vystěhovalectví do Ameriky z Rakouska, především z Čech, má v poslední době podle hlášení hraniční policie a příslušných konzulátů povážlivě zvýšenou tendenci.

Jak už jsem se zmínil, podle předložených poznámek, připadá zdaleka největší díl těchto vystěhování na Čechy, ale také Morava přispívá k tomuto vystěhování dosti významným kontingentem (počtem). Z 1434 vystěhovalců, kteří v druhé polovině dubna tohoto roku prošli pohraničním přechodem v Podmoklích (Hřensko) bylo 1219 z Čech a 193 z Moravy.

Mám tu čest požádat Vaši Excelenci, abyste získal přesná fakta o motivech, které tvoří základ těchto vystěhování a abyste mi uctivě sdělil výsledek...“

Začátkem června dostává místodržitelství hlášení z jednotlivých okresů:

„Vsetín 4. června 1867.

Vysoké c. k. moravské místodržitelství — presidium.

V důsledku vysokého nařízení z 30. května tohoto roku č. 3655 sděluje se poslušně vysokému místodržitelství, že na základě udělených povolení se ze zdejšího okresu vystěhovalo do Ameriky 50 osob. Motivy jsou touha získat úrodnější půdu než je zdejší, nebo výhodněji využít pracovní sílu než je zde možné, protože zde nenajdou všichni nádeníci stálou práci a proto každoročně musí hledat v létě práci v požehnanějších krajích Moravy, Rakouska a Maďarska.

Nepovolené vystěhování nebylo...“

„Frenštát 5. června 1867.

V důsledku vysokého výnosu z 30. května dovoluje si c. k. okresní úřad oznámit, že v roce 1867 se vystěhovalo do Ameriky 18 rodin s 82 členy.

Důvod tohoto vystěhování spočívá v tom, že se před šesti lety vystěhovalo do Ameriky (Texas) vícero rodin a tam se usídlily poblíž Galvestonu. Poněvadž podle zpráv z dopisů se toto usídlení podařilo a vysídlení tam mají výnosné statky, vyzvali své příbuzné k vystěhování do Ameriky, že od nich dostanou dobrou podporu k získání levného pozemku. A tak mnozí obyvatelé tohoto okresu uposlechli výzvy a vystěhovali se do Texasu. Někteří z těchto vystěhovalců svůj majetek prodali, část majetnějších z opatrnosti vlastní majetek si ponechali a tento pouze na několik roků pronajali.

Mezi vystěhovalci jsou 4 mladíci podléhající vojenské službě, kteří se vystěhováním do Ameriky chtěli vojenské povinnosti vyhnout. Proti nim bylo zavedeno zákonné úřední řízení.“

„Nový Jičín 3. června 1867.

Vysoké c. k. moravské místodržitelství — presidium.

V důsledku nařízení z 30. tohoto měsíce č. 3655 dovolují si Vysokému místodržitelství dát na vědomí, že od začátku roku 1867 se z novojičínského okresu na základě místodržitelství povolení vystěhovalo do Ameriky, a sice většinou do státu Texas, 11 rodin skládajících se z 54 osob, z toho 11 otcových rodin, 11 žen a 32 většinou nezletilých dětí, mimo to ještě 2 svobodní muži, celkem tedy 56 osob. Kromě toho bylo ještě dvěma rodinám, jedné s 5 členy a druhé se 7 členy, uděleno povolení k vystěhování. Tato povolení ale nebyla ještě vyzvednuta. O nepovolených vystěhováních nebylo toho času nic zjištěno.

Příčina tohoto přece jen významného počtu vystěhování spočívá především v již léta trávající nezdavé hospodářské situaci, pod jejíž tlakem pocit nespokojenosti s materiální situací stále více vzrůstá a s patrnou chudobou velké části vesnického obyvatelstva musela se projevit touha po zajištěné existenci v nové vlasti.

Opakující se živelné pohromy posledních let snížily zemědělské výnosy a přivedly zemědělce do dluhů a exekucí zemědělských usedlostí a domů, i když v mnohých případech dluhy byly zcela nepatrné.

Toto, jakož i krize průmyslu a soustavné zdražování všeho, dokonce nejnutenějších životních potřeb, následky poslední války, cholera a epidemie a nakonec

vysoké dávky, jimiž jsou zatíženy všechny druhy výdělku, vysvětlují jasně, že velká část obyvatel, která dosud nacházela dostatečnou obživu v zemědělství nebo nádenictví pro sebe a své rodiny, nemůže dále tímto způsobem obživu najít.

Je to touha po stálé a jisté existenci a po zlepšení tíživé materiální situace. Je pochopitelné, že podlehlí falešným zprávám o pravděpodobně vynikající existenci některých vystěhovalců.

To všechno mělo za následek zvýšené vystěhování.³⁾

Hlášení okresního úřadu z Nového Jičína s německou důkladností uvádí pravé příčiny emigrace a současně dokazuje, že většina vystěhovalců z okresu Nový Jičín směřovala do Texasu.

Za pomoc při překladu německých textů děkuji PhDr. Biance Klapetkové.

Prameny:

1) Bláha A. J.: High Hill: Its Unique Story, 1987. Rukopis.

2) Okresní archiv v Místku: i. č. 678 karton 548.

3) Státní oblastní archiv v Brně: Místodržitelství Brno, l. č. B 13 1/9A 1/11 karton 489.

OSÍDLENÍ NOVOJIČÍNSKA OD PRAVĚKU DO RANNĚHO STŘEDOVĚKU

Vratislav Janák

I když jsou na našem okrese známy poměrně četné stopy tábořišť lovecko-sběračských tlup ze starší a střední doby kamenné¹⁾ (paleolitu a mezolitu) — tedy z nejstaršího období lidských dějin — máme dosud, zejména v porovnání s některými okolními oblastmi, jen málo pramenů pro poznání vývoje osídlení v následujícím období, tedy od počátku mladší doby kamenné do konce raného středověku (přibližně od 5. tis. př. n. l. do konce 12. stol. n. l.).²⁾ Archeologické nálezy, které můžeme považovat za víceméně bezpečné doklady existence skutečných, déletrvajících osad³⁾ u nás, známe prozatím jen z některých úseků této dlouhé periody. Pokusíme se je roztřídit podle běžného archeologického dělení, tj. podle dob a kultur,⁴⁾ získáme následující obraz.

Mladší doba kamenná (neolit, cca 5000 — 3000 př. n. l.) a pozdní doba kamenná (eneolit, cca 3000 — 1900 př. n. l.)

Kultura s lineární keramikou (kultura s LK). Dvě osady byly na katastru Blahutovic — jedna v trati „Zadní pole“, druhá na katastrálním rozhraní s Dubem, v blízkosti někdejšího dubského mlýna.⁵⁾ Další osada stála nejspíše na temeni štramborského Kotouče,⁶⁾ čtvrtá byla zjištěna v r. 1976 při terénních průzkumech příborského archeologického kroužku v trati „Klenosek“ na katastru Příbora-Hájova,⁷⁾ pátá je známa ze Suchdola n. O.⁸⁾ Všechny osady zřejmě náležejí do střední a mladší vývojové fáze k. s LK, tedy až do 2. pol. 5. tis. př. n. l.

Kultura s moravskou malovanou keramikou (k. s MMK). Osada z její mladší fáze (konec 4. tis. př. n. l.) byla na Kotouči⁹⁾, osada z fáze pozdní (1. čtvrtina 3. tis. př. n. l.) v hájovské trati „Za Klenosem“ na jiném místě

než osada k. s LK)¹⁰). Ojedinělé střepy k. s MMK, u nichž nelze rozlišit, zda náležejí mladší nebo pozdní fázi, a větší množství soudobé kamenné industrie jsou dochovány z blíže neurčených míst v Blahutovicích — zřejmě tedy byla osada i zde¹¹).

Mladší doba bronzová (cca 1200–1000 př. n. l.). Po celou dobu trvání je v severní části střední Evropy — tedy i u nás — totožná s kulturou lužickou, která je starším úsekem dlouhého vývoje tzv. lidu lužických popelnicových polí. Z našeho okresu známe prozatím jedinou osadu — na Kotouči¹²).

Pozdní doba bronzová (cca 1000–750 př. n. l.). Také toto období jako celek je na severní Moravě totožné opět pouze s jedinou kulturou, kulturou slezskou, představující střední vývojový úsek lidu lužických popelnicových polí. Klíčový význam pro osídlení regionu tehdy měl Kotouč, kde vzniklo jedno z nejdůležitějších moravských hradisek, pro své okolí středisko hospodářské a snad již také — v nějaké zárodečné formě — politické moci.¹³ Hradisko zřejmě plynule navázalo na starší neopevňenou osadu lužické kultury a přetrvalo po celou 1. čtvrtinu 1. tisíciletí. V jeho zázemí vzniká několik neopevňených osad — na „Šutyrově studánce“ u Kopřivnice¹⁴), v Příboře-Hájově na „Klenosku“ (na stejném místě jako osada k. s LK)¹⁵) konečně také v blízkosti dnešní příborské vodárny — u této osady bylo zjištěno i soudobé žárové pohřebiště — „popelnicové pole“.¹⁶ Osada v Kopřivnici je datovatelná do střední vývojové fáze slezské kultury, tedy přibližně do 9. stol. př. n. l., sídliště v Příboře a Hájově jsou pravděpodobně mladší, lze je prozatím datovat na sklonek 9. a do 1. pol. 8. stol. př. n. l.; obě zřejmě zanikají zároveň s hradiskem někdy okolo poloviny 8. stol. Osady k. slezské byly také v jižní části okresu — v Blahutovicích (u dubského mlýna na místě starších sídlišť z neolitu a eneolitu)¹⁷) a jistě také v Bernarticích n. O., odkud jsou známy žárové hroby¹⁸) — v blízkosti muselo tedy být sídliště. Pro přesnější datování osídlení v této části regionu nemáme dosud dostatečné podklady, ale pravděpodobně náleží rovněž střední nebo mladší fázi slezské kultury.

Starší doba železná (čili halštatská, cca 750–400 př. n. l.). Je obdobím mladého stupně vývoje lužických popelnicových polí, kultury platěnické. Významná, snad hrazená osada byla na Kotouči, nevíme ovšem, zda přímo navázala na hradisko slezské kultury, nížinné sídliště lze předpokládat v Blahutovicích.¹⁹)

Doba laténská (cca 400 př. n. l. — 0) a doba římská (cca 0–400 n. l.)

Laténské (keltské) osídlení se u nás objevuje poměrně pozdě, až někdy okolo poloviny 2. stol. př. n. l. a přetrvává zde snad do poloviny století následujícího. Nejlépe prozkoumaným sídlištěm je prozatím „Šutyrova studánka“ u Kopřivnice (na stejném místě jako osada k. slezské), můžeme je datovat do 2. pol. 2. stol. př. n. l. až do 1. stol. př. n. l.²⁰) Ještě četnější a hlavně rozmanitější nálezy pocházejí z Kotouče. I když situace zde není prozatím zcela jasná, jsou nespíše také dokladem laténské osady, počínající však o něco později, v 1. pol. 1. stol.²¹) Další stopy laténského osídlení ve východní části okresu pocházejí přímo z Kopřivnice; jde o zlomky keramiky získané v samotném městě, na ostrově mezi rameny Kopřivničky.²²) Více stop po keltských osadách na území okresu dosud zjištěno nebylo.

Se samým koncem doby laténské a s počátkem doby římské se v našem regionu váže svérázná, na Moravě dosud málo poznaná osídlení púchovské kultury; jeho trvání na Novojičínsku musíme prozatím klást přibližně mezi léta 50 př. n. l. a 50 n. l. Tehdy byla Podbeskydská pahorkatina v celé své délce od Kelečska po Těšínsko okrajem sídelního území lidu, který bývá často — dosti pravděpodobně — ztotožňován s Kotiny, známými z antických písemných pramenů

jako keltský kmen. V jeho hmotné kultuře lze však rozeznat ještě dědictví starého lidu popelnicových polí, složku laténské civilizace i prvky počínající doby římského impéria.

Jde tedy pravděpodobně o osídlení i etnicky smíšené. Prozatím se zdá, že centrem púchovského osídlení — zaujímajícího výlučně horské a podhorské oblasti, což je ve středoevropském pravěku unikum — byla severní část západního a středního Slovenska, příp. i horské oblasti jihopolské, naopak Podbeskydská pahorkatina byla periferií. Tomu nasvědčuje nejen její okrajová poloha, ale i skutečnost, že zatímco zejména na Slovensku můžeme sledovat vývoj púchovské kultury již od 3. stol. n. l. a její pozůstatky tam přežívají snad až do 4. stol. n. l. — jakkoli dobou rozkvětu je poslední století starého a první dvě staletí nového věku — na Moravě nepřesahuje její trvání prozatím rozmezí cca 50 př. n. l. - 50 n. l. Je ovšem pravda, že na Slovensku byl dosavadní výzkum této kultury daleko intenzivnější než kdekoli jinde.

Nejlépe poznanou púchovskou lokalitou na našem okrese — a vlastně na celé Moravě — je hradisko Požaha u Kojetína,²³) kde byl od padesátých let prováděn několikrát sondážní výzkum. Další stopy osídlení jsou známy v jejím nejbližším okolí — ve Starém Jičíně bylo sídliště rozpoznáno přímo v obci a ojedinělé zlomky keramiky zjištěny i na starojičínském hradě.²⁴) Nálezy púchovské keramiky jsou ovšem dochovány také z Kotouče²⁵) a z více míst na katastru Kopřivnice a Štramberka. Jsou to „Šutyrova studánka“ a „Vaňův kámen“²⁶) na území Kopřivnice, přímo ve Štramberku byly zlomky púchovské keramiky nasbírány nejen na Kotouči, ale i na Zámeckém vrchu.²⁷)

Doba hradištní (slovanská, cca 500–1200 n. l.) Ze starší a střední doby hradištní (6. — polovina 10. stol. n. l.) neznáme z našeho okresu stopy osídlení doposud vůbec. V mladší době hradištní byla osada takřka jistě na Kotouči; nedávno bylo mezi starými nálezy, uloženými v novojičínském muzeu, zjištěno několik zlomků keramiky, datovatelných do 12. stol.²⁸) Keramiky z 12. stol. — a možná ještě starší — se týká jistě údaj Kniesův, který uvádí, že z Kotouče pocházejí m. j. „zbytky nádob, zdobených vlnicí, routovým ornamentem i vypouklými pásy, které obepínaly nádoby na způsob obruče“.²⁹) S ohledem na důležitost problematiky slovanského osídlení pojednám o poměrech v regionu v mladší době hradištní ještě obšírněji na konci článku.

Více lokalit, na kterých můžeme existenci skutečné osady mít podle nálezů za prokázanou — nebo alespoň velice pravděpodobnou — z naší oblasti prozatím neznáme. Při sledování vývoje osídlení nám však mohou posloužit i další archeologické nálezy a také prameny jiného druhu.

Využit můžeme především povrchové nálezy jednotlivých předmětů (zlomky keramiky, nástroje, zbraně, mince) a hromadné nálezy (poklady, odb. termínem „depoty“) kdysi záměrně uložené do země mimo sídliště. Část z nich musíme nesporně spojovat s pohybem obyvatelstva již zjištěných osad po okolí, některé však mohou naznačovat existenci osad dosud nezjištěných — někdy i v těsné blízkosti místa, kde se našly — a konečně některé nemusí s místním osídlením souviset vůbec a spíše jsou dokladem pouhého průchodu cizích skupin naší oblasti. Přesnější klasifikace poměru všech takových nálezů k osídlení je ovšem obtížná, protože velmi často je možný i několikerý výklad; rozhodně je na místě větší zdrženlivost než u nálezů vyloženě sídlištního rázu.

Svůj význam mohou mít také údaje o starých, dnes již nevěstných nálezech; práce s nimi však vyžaduje ještě větší opatrnosti, zejména pokud se jedná o pouhé slovní zmínky. Speciálně při zkoumání sídlištních poměrů v raném středověku hrají pak význačnou roli též nečetné zmínky soudobých i pozdějších písemných pramenů a toponymická analýza (rozbor místních jmen). V obou posledních

případech, ale musí archeolog — pokud jde o vlastní kritiku pramenů — spoléhat na zjištění příslušných vědních oborů.

Pokusme se nyní stručně vyhodnotit tuto druhou skupinu pramenů. Naprostou většinu ojedinělých nálezů i depotů mimo sídliště musíme ovšem spojovat se zjištěnými nebo dosud neznámými osadami v okolí, i když v tom kterém konkrétním případě je obvykle můžeme považovat pouze za doklad osídlení regionu v obecném smyslu. Nejčtenější jsou mezi nimi ojedinělé nálezy plně dochovaných nebo poškozených neolitických a eneolitických kamenných nástrojů; v současné době je známe z více než tří desítek obcí našeho okresu.³⁰⁾ Nálezem podobného druhu je také parohová palice z Klokočůvku,³¹⁾ kterou nutno spojovat buď s osídlením z eneolitu nebo ze starší doby železné. S pozdně bronzovým hradiskem na Kotouči a s osadami v jeho zázemí jistě souvisí bronzový „poklad“, nalezený v roce 1973 ve štramberských zahradách³²⁾ i druhý takový „poklad“, získaný v roce 1956 v kopřivnické trati „Koryčka“ při stavbě obytných domů.³³⁾ S již známými osadami púchovské kultury v okolí Kotouče lze zase nejspíše spojovat ojedinělý nález náramku s konci v podobě hadích hlaviček ze Ženkavy³⁴⁾ apod.

Některé z ojedinělých nálezů mohou ovšem signalizovat existenci osady v nejbližším okolí. U nálezů neolitické a eneolitické kamenné industrie to platí především tehdy, je-li jich větší množství na poměrně malé ploše a patří-li k různým druhům (např. štípaná i hlazená industrie), zvláště pak jsou-li mezi nimi doklady místní výroby — polotovary apod. Tak můžeme např. usuzovat na existenci dosud neznámé osady někde na katastru Bravinného, odkud pochází polotovar kamenného sekeromlatu³⁵⁾; či v prostoru Libhoště — Libhošťské Hůrky, odkud jsou známy dvě kamenné sekery a několik desítek kusů štípané industrie³⁶⁾ atd.

Zajímavým zjevem jsou lokality, z nichž je známo větší množství pouhé štípané kamenné industrie, např. Nový Jičín — nemocnice,³⁷⁾ Bílov, Bravantice³⁸⁾ aj. To, že se zde nenašla dosud nejen keramika, ale ani např. hlazené kamenné nástroje, naznačuje, že se může jednat o místa, kde se sbíraly — a alespoň částečně opracovávaly — hlízy rohovců, ceněná surovina k výrobě štípaných nástrojů. V sousedním jižním Polsku byla již takových „dílů“, nacházejících se mimo osady v místech povrchového výskytu rohovců, zjištěna celá řada. Obvykle jsou samy o sobě nedatovatelné, ale vždy se nacházejí blízko (nejvýše 2–3 km) od neolitických a eneolitických sídlišť běžného rázu.³⁹⁾ Definitivně o charakteru podobných lokalit v našem regionu může rozhodnout ovšem teprve jejich archeologický výzkum.

Zvláštní postavení mezi nálezy kamenných nástrojů mají sekeromlaty kultury se šňůrovou keramikou (k. s. ŠK; okolo 2000 př. n. l.). Ze střední Evropy známe totiž již stovky pohřebišť a snad tisíce ojedinělých nálezů svérázných, těžko zaměnitelných sekeromlatů, dosud však ani jediný sídlištní objekt. Předpokládá se proto, že šlo o lid s pohyblivým způsobem života, který stavěl své osady tak, že jejich stopy jsou dnes již nezjistitelné. Ojedinělé nálezy typických kamenných sekeromlatů jsou kusy buď ztracené, nebo — zřejmě častěji — pocházejí ze zničených hrobů, kde jsou běžným milodarem. Známe je z více míst na okrese, — pohyb lidu se ŠK u nás tedy nelze rozhodně vyloučit — zvláště zajímavá je však situace v Lubojatech, kde byly celkem tři zjištěny navzájem ne-souvisle ve vzdálenosti několika set metrů od sebe.⁴⁰⁾ To by snad nasvědčovalo někdejší existenci pohřebiště na katastru dnešní obce.

K lokalizaci osady z mladší nebo pozdní doby kamenné mohou ovšem přispět nejen nálezy kamenných nástrojů, jak dosvědčuje pozoruhodný eneolitický depot, vykopaný na Kotouči v r. 1922.⁴¹⁾ Sestává z velkého měděného závěsku, který byl podle výsledků spektrální analýzy vyroben z alpské mědi a ze stříbrného plechového

terče o průměru 21,4 cm. Můžeme jej datovat na skloněk staršího eneolitu, do 2. čtvrtiny 3. tisíciletí př. n. l. S depotem jsou na Kotouči snad současné hojné nálezy svérázných kamenných šipek v podobě trojúhelníka se dvěma vruby při základně, které odtud zčásti vzaly i své odborné pojmenování — šipky typu Štrambersko-Krnov⁴²⁾ a snad také dvě měděné sekery a keramická mísa, vykopaná kdysi K. J. Maškou v Čertově díře. Tyto tři předměty jsou dnes neznámé, ale jejich vyobrazení byla publikována.⁴³⁾ Při takové rozmanitosti nálezů se zdá být existence staroeneolitické osady na Kotouči dosti pravděpodobná, i když dnes z ní již nemáme k dispozici žádné doklady nezbytné sídlištní výbavy — keramiky

Mezi středověkými nálezy z hradu Šostýna je v kopřivnickém muzeu uložena též kamenná sekerka a plošně retušovaná rohovcová dýka.⁴⁴⁾ V r. 1987 zde byl při vyklizování zřícenin pro konzervační práce na zdivu nalezen též zlomek pravěké keramiky, datovatelné na konec neolitu nebo do eneolitu.⁴⁵⁾ Nelze tedy ani nějaké osídlení z té doby vyloučit, ačkoliv dokladů je velice málo a navíc jde o polohu k trvalejšímu osídlení nepřilíš vhodnou.

Obecně s eneolitem nebo snad již s koncem neolitu můžeme spojovat osamocené nálezy hliněných cívek z Oder a z Bílovce ve Slezském muzeu v Opavě,⁴⁶⁾ které by také mohly signalizovat nezjištěnou osadu v blízkém okolí. Zvláště zajímavá je cívka oderská — kromě ní a zmíněné parohové palice z Klokočůvku neznáme z Oderska dosud žádné spolehlivé pravěké nálezy.⁴⁷⁾

Nálezy s obdobnou vypovídací schopností máme k dispozici i z pozdějších období pravěku. Ze starých výkopů K. J. Mašky v Čertově díře pocházejí zlomky dvou nádob,⁴⁸⁾ datovatelné do starší doby bronzové (1. polovina 2. tisíciletí př. n. l.).

Soudobá je snad i sekera s obvodovým žlábkem pro upevnění na těle — povrchový nález rovněž z Kotouče — vyrobená z unikátního materiálu, místní železné rudy.⁴⁹⁾ Není tedy vyloučeno, že i ve starší době bronzové na Kotouči osada stála, jistě to ale není, zvláště když zmíněnou keramiku nemůžeme spojovat ani s kulturou nitranskou, zajímavější tehdy oblast západního Slovenska a východní Moravy, ani s kulturou únětickou, rozšířenou v západní části Moravy a ve Slezsku, nýbrž nejspíše s malopolskou kulturou mierzanowickou. Lze tedy jen těžko rozhodnout, zda se jedná o doklad skutečného osídlení nebo stopu pouhého průchodu nějaké skupiny z Malopolska (obchodní karavany?), která našla v jeskyni dočasný útulek. Ani sekera, která je vyrobena z místní suroviny — což by předpokládalo delší pobyt — není pro datování zcela průkazná. Jde sice o tvar svérázný a ve starší době bronzové masově rozšířený, občas se ovšem vyskytující již dříve.⁵⁰⁾

Též další nález ze starší doby bronzové není přesvědčivým důkazem souběžného osídlení — spíše naopak. Jde o „únětickou“ hřivnu, dnes neznámou, která měla být podle udání vlastníka nalezena počátkem 70. let při stavebních pracích v intravilánu Příbora.⁵¹⁾ Hřivna — neuzavřený kovový (takřka vždy měděný, jen zcela výjimečně bronzový) kruh s očky na koncích — je ovšem vlastně ingot, surovina v typizované formě, určená k obchodním transakcím a nejčastěji se nacházející v depotech.

Indicie pro dosud nezjištěné osady máme také z pozdní doby bronzové. Snad mezi ně patří část kadlubu (slévací formy) na bronzovou jehlici z Loučky u N. Jičína,⁵²⁾ i když v tomto případě se může docela dobře jednat o předmět náhodně ztracený nebo pozůstatek rozrušeného depotu. Bezpečnějším vodítkem než kadlub z Loučky se zdá být údaj v zápisníku K. J. Mašky o rozrušených pravěkých objektech ve Studénce — Butovicích, z jejichž obsahu se mu podařilo získat dnes již neznámou rukojeť bronzového meče.⁵³⁾ Z lapidární Maškovy poznámky lze nejspíše usuzovat na pohřebiště z mladší nebo pozdní doby bronzové, a to samozřejmě předpokládá i osadu někde v blízkosti, snad přímo na katastru obce.

Bronzové nádoby typu Štramberk
Foto J. Číp

Osada lidu popelnicových polí, časově blíže nezařaditelná, byla snad také v Sedlnici, jak nasvědčuje údaj o 12 nádobách s popelem, zničených tam někdy v polovině minulého století.^{53a)}

V r. 1858 byl na svahu starojičínského hradního kopce při kopání základů kříže zachycen kostrový hrob ženy s bronzovými náramky⁵⁴⁾ a v r. 1889 žárový hrob s několika nádobami, který G. Stumpf podle autopsie zařazuje do střední až mladší doby bronzové.^{54a)}

Ze štramberského Kotouče jsou známy sporadické nálezy z doby římské, které by mohly signalizovat, že zde po zániku místního púchovského osídlení vznikla znovu osada. Jde o zlomek keramiky, datovatelný do 2.–3. stol. n. l. a o minci císaře Licinia (3. stol. n. l.).⁵⁵⁾ Platí o nich však totéž, co o štramberských nálezech ze starší doby bronzové – je jich prozatím příliš málo, abychom v nich mohli spatřovat doklad existence skutečné osady. Ani další nálezy z Kotouče, které kdysi L. Jisl řadil do pozdní doby římské⁵⁶⁾ nejsou v tomto ohledu dostatečně průkazné.

Z nejnovějších sběrů příborského archeologického kroužku na starojičínském hradě pochází jeden zlomek keramiky, který je možno datovat již do 12. stol.⁵⁷⁾ Je tedy výrazně starší než celá masa dosud známých nálezů z hradu a není vyloučeno, že mladohradištní slovanská osada byla nejen na Kotouči, ale i zde; nicméně přítomnost zmíněného stěpu může být opět jen náhodná.

Zvláštní postavení mají ty nálezy, které můžeme považovat za doklad nikoli osídlení, nýbrž pouhého průchodu jednotlivých skupin naším regionem. Vzhledem k výše zmiňovaným klasifikačním obtížím můžeme za takové považovat s velkou pravděpodobností pouze dva hromadné nálezy. Jednak starý nález valounu jantarové suroviny a řecké mince ze 3. stol. n. l. v Pustějově, jednak „poklad“ 28 římských mincí, zakopaných nejspíše ve 4. stol. n. l. na Požaze u Kojetína⁵⁸⁾.

Oba byly uloženy do země v době, kdy podle dosavadních poznatků nebyl náš region vůbec osídlen a v obou jsou výhradně předměty cizího původu. Snad k nim můžeme přiřadit i onu ztracenou „únětickou“ hřivnu z Příbora a známý bronzový „poklad“ z Mankovic⁵⁹⁾, náležející lužické kultuře a nalezený na exponovaném místě tradičního přechodu přes Odru. Konečně sem mohou patřit i ojedinělé nálezy římských mincí ze 2.–4. stol. n. l., zejména v Podbeskydské pahorkatině poměrně četné.⁶⁰⁾ Římské mince z 1. stol. n. l. a dosud osamocené nález zlaté keltské mince z N. Jičína⁶¹⁾ bude lépe spojovat s púchovským, příp. laténským osídlením regionu. Obecně však musíme při nálezech mincí postupovat opatrně. Pokud je nemůžeme spojit přímo s archeologickým objektem nebo alespoň s osadou nebo pokud se nejedná o poklad, mohly se na místo dostat také později, dokonce i v nejnovější době.

Jaká je tedy suma dosavadních poznatků?

1. Celkem bezpečné doklady trvalejšího osídlení na více místech regionu známe jen z některých úseků neolitu a eneolitu (2. pol. 5. tis. př. n. l.; konec 4. tis. a začátek 3. tis. př. n. l.), z pozdní doby bronzové (1. čtvrtina 1. tis. př. n. l.) a z doby okolo změny letopočtu cca 150 př. n. l. – cca 50. n. l.). Přitom se vždy jedná jen o několik osad na celém území.

2. Ve všech zmíněných obdobích byla vždy osada mj. také na štramberském Kotouči. Kromě toho jediná na Kotouči byla osada také v mladší době hradištní, nejspíše ve 12. stol. n. l.

3. Další stopy pobytu lidu na Kotouči (prozatím nelze říci, zda jde o stopy skutečných osad) pocházejí také ze sklonku staršího eneolitu (2. čtvrtina 3. tis. př. n. l.), ze starší doby bronzové (1. pol. 2. tis. př. n. l.) a z doby římské po zániku púchovského osídlení (snad 2.–3. stol. n. l.). Opět-v rámci regionu se prozatím omezují pouze na tuto lokalitu.

4. Takřka jistý je pobyt kočovného či polokočovného lidu k. s. ŠK v naší oblasti okolo r. 2 000 př. n. l. (nelze ovšem dosti dobře mluvit o osadách).

5. Hromadné nálezy z Pustějova (3. stol. př. n. l.) a Požahy (4. stol. n. l.) – a snad i některé další – nasvědčují průchozí funkci naší oblasti i v dobách, z nichž nemáme spolehlivé doklady osídlení.

Poznámky:

- 1) Paleolitické a mezolitické osídlení okresu bylo naposledy podáno v úplnosti u E. Grepla, Pravěk osídlení Novojičína, VSONJ 40, 1987, s. 8–13.
 - 2) Základní literaturou, uvádějící do problematiky pravěkého osídlení okresu zůstávají i dnes některé práce staršího data – K. J. Maška, Z pravěku Kravařska, in: Moravské Kravařsko, Příbor 1898, s. 39–49 (dále citováno jako Maška, Kravařsko); G. Stumpf: Die Vor- und Frühgeschichte des Kuhländchens, Festschrift zum 7. Kuhländler Heimatfest in Neu-Titschein August 1927, s. 7–24, Neu Titschein 1927 (dále cit. jako Stumpf, Festschrift); J. Knies, Pravěk nálezy ve Štramberku, Štramberk 1929 (dále cit. jako Knies, Štramberk); J. Skutil, Předhistorické osídlování a nálezy z Kravařska, Kravařsko II, 1933, s. 113–127 (dále cit. jako Skutil, Kravařsko II); též, Soupis předhistorických nálezů z Kravařska (okr. Nový Jičín, Fulnek), Kravařsko IV, 1935, s. 151–160 (dále cit. jako Skutil, Kravařsko IV).
- Pozdější pokusy místních vlastivědných pracovníků (J. Žíla – Lipjan, K. Kadlčík) o podání celkového přehledu pravěkého osídlení regionu svrchu uvedené práce jen zkráceně reprodukují a nedosahují jejich úrovně. Z novějších prací širšího záběru kromě Greplova článku, cit. v pozn. 1, možno uvést ještě další stať téhož autora – Soupis nálezů bronzových předmětů z okresu Nový Jičín, VSONJ 29, 1982, s. 59–67; našeho okresu se do značné míry dotýká i přehled L. Jisla, Slezsko a Ostravsko v pravěku a rané době dějinné, in: Ostravsko do r. 1848, Ostrava 1968, s. 16–29 (dále cit. Jisl, Slezsko a Ostravsko). Na tradice místních vlastivědných pracovníků se pokouší navazovat J. Fryč (amatérský

badatel velmi agilní v terénu) osobitými populárními brožurami; prozatím vydal tři — o pravěku Štramberka, Příbořska a Kopřivnicka. Speciálněji zaměřené příspěvky, ať již jde o stati odborníků nebo vlastivědných pracovníků, budou uvedeny na svém místě.

- 5) V pojmu „osada“ se pokouším vyjádřit základní rozdíl mezi sezónním „tábořištěm“ či „stanicí“ v paleolitu a mezolitu na jedné a alespoň několik desítek let trvajícím sídlištem pozdějšího období na druhé straně. Hlavním kritériem pro rozlišování „osad“ mezi lokalitami, které nebyly zkoumány výkopem nebo na nichž nebyly zřetelné sídlištní objekty při povrchovém průzkumu — a těch je na okrese převážná většina — je mi přítomnost sídlištního inventáře, především většího množství keramiky. Samozřejmě, že při takové klasifikaci mohou mezi skutečné osady proniknout i místa krátkodobého účelového osídlení; rozdíl mezi nimi je rozpoznatelný — a to ještě ne vždy — jen rozsáhlejším archeologickým výzkumem.
- 4) Kvůli úspoře místa zde neuvádím — až na výjimky hospodářsko-sociální charakteristiky jednotlivých dob a kultur; o nich i o celkové schematicke čs pravěku je možno získat poučení v běžně dostupných příručkách, např. J. Filip, *Pravěk Československa*, Praha 1948; J. Böhm, *Kronika objeveného věku*, Praha 1941; J. Neustupný a kol., *Pravěk Československa*, Praha 1960; E. a J. Neustupný, *Nástin pravěkých dějin Československa*, Sborník Národního muzea v Praze, řada A, sv. XIV, s. 95–217, tab. I–XL, Praha 1960; J. Böhm, *Prvotně pospolná společnost, Československá vlastivěda II–1*, Praha 1963, s. 15–106; R. Pleiner a kol., *Pravěk dějiny Čech*, Praha 1978, V Podborský, *Dějiny pravěku*, Brno 1979 (skripta univerzity J. E. Purkyně).
- 5) L. Jisl, *Sídliště volutové kultury na Ostravsku*, *Časopis Slezského muzea*, řada B, (dále cit. jako ČSM/B), XVIII, 1969, (dále cit. jako Jisl, *Sídliště*), s. 6–7.
- 6) Jisl, *Sídliště*, s. 7.
- 7) V. Janák — E. Grepl — Kroužek mimořádných členů ČSSA v Příboře, *Archeologický výzkum v Příboře - Hájově*, VSONJ 40, 1987, s. 52–55 (dále cit. Janák et al., *Příboř - Hájov*).
- 8) R. Tichý, *Osídlení s volutovou keramikou na Moravě (seznam lokalit)*, *Památky archeologické* LIV, 1963, s. 167–172, ji uvádí na s. 171 pod č. 453.
- 9) L. Jisl, *Hromadné nálezy kovových předmětů na Kotouči u Štramberka*, ČSM/B XVI, 1967 (dále cit. jako Jisl, *Hromadné nálezy*), s. 18, obr. 3.
- 10) V. Janák — E. Grepl — Kroužek mimořádných členů ČSSA Příboř, *Výzkumy v Příboře - Hájově (okr. Nový Jičín)*, *Přehled výzkumů Archeologického ústavu ČSAV v Brně* (dále cit. jako PV AUB) za r. 1986, v tisku.
- 11) *Nálezy uložené v OVM Nový Jičín (dále MNJ) a v Moravském muzeu v Brně (dále MMB)*.
- 12) O Kotouči nejobsáhleji u Kniese, Štramberk a nejnověji u V. Podborského, *Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit*, Brno 1970, s. 34–35 (zde i nejdůležitější literatura). Lužická osada na Kotouči byla neopevněná, protože podle zjištění L. Jisla při jeho výzkumech v I. 1950–51 náleží opevnění na Kotouči až slezské kultuře (Jisl, *Slezsko a Ostravsko*, s. 22).
- 13) Viz pozn. 12.
- 14) J. Pavelčík, *Mladobronzové a laténské sídliště u Kopřivnice*, ČSM/B, XXI, s. 147–160 (dále cit. jako Pavelčík, *Kopřivnice*).
- 15) Janák et al., *Příboř - Hájov*.
- 16) J. Fryč, *Svědectví o pravěku Příbořa*, Příboř 1985, s. 21–26.
- 17) Stumpf, *Festschrift*, n. 15; nálezy uloženy v MNJ; nelze vyloučit, že jeden či dva fragmenty náleží k platěnické. Srv. též V. Dohnal, *Kultura lužických popelnicových polí na východní Moravě*, Brno 1977, s. 13.
- 18) J. Král, *Žárový hrob slezské kultury v Bernarticích nad Odrou*, VSONJ 1, 1967, s. 53–54. Týž *pravěké nálezy z Bernartic*, VSONJ 15, 1975, s. 36–40.
- 19) *Nálezy z obou lokalit jsou uloženy v MNJ a v MMB*, srv. i pozn. 17.
- 20) Pavelčík, *Kopřivnice*, s. 158.
- 21) L. Jisl, *Púchovská kultura a otázky dalšího osídlení Moravské brány*, ČSM/B, XVII, 1968, s. 1–23 (dále cit. jako Jisl, *Púchovská kultura*) jej považuje (s. 11–17) za púchovské hradisko (o púchovské kultuře srv. níže v textu) na rozdíl např. od J. Filipa, *Keltové ve střední Evropě*, Praha 1956, obr. 17 na s. 63 (mapa) a dalších autorů, kteří jej považovali za keltské oppidum. Podle ústního sdělení dr. M. Čižmáře, CSc., který dotyčné nálezy z Kotouče právě detailně zpracovává k publikaci, převažuje mezi nimi naprosto laténský materiál z 1. pol. 1. stol. př. n. l., jinak je zde jen několik zlomků púchovské keramiky. Jejich přítomnost lze při dnešním stavu poznání vyložit několikerým

způsobem; to ovšem nic nemění na tom, že lokalita je nejspíše přece jen laténská, a že ji tedy musíme spojovat s historickými Kelty, nikoliv se smíšeným púchovským etnikem.

- 22) I. L. Červinka, *Morava za pravěku*, Brno 1902, s. 296; mezi těmito nálezy, uloženými v MMB, je podle dr. M. Čižmáře, CSc. (jemuž děkuji za laskavé sdělení), též střep s kolkovanou výzdobou starolaténského rázu, takže by mohly náležet dokonce i do 4. stol. př. n. l.
- 23) Jisl, *Púchovská kultura*, s. 1–8; J. Král, *Záchranný výzkum na sídlišti púchovské kultury v Kojetině, okr. Nový Jičín*, PV AUB za r. 1961, s. 72; M. Čižmář, *Výzkum púchovského hradíště „Požaha“ (k. ú. Jičína) (okr. Nový Jičín)*, PV AUB za r. 1983, s. 38–39; týž, *Grabung der Puchover Burgwalles „Požaha“*, Gemeinde Jičína (Bez. Nový Jičín), PV AUB za r. 1984, s. 34.
- 24) Jisl, *Púchovská kultura*, s. 10; další púchovské nálezy byly podle sdělení dr. E. Grepla získány při sondážích MNJ v prostorách hradu na začátku 70. let.
- 25) srv. pozn. 21.
- 26) Jisl, *Púchovská kultura*, s. 10. Při sondážním výzkumu na „Šutyrově studánce“ byly ovšem získány výhradně laténské nálezy (srv. Pavelčík, *Kopřivnice*, s. 158), což tento Jislův údaj nepotvrzuje; není tedy vyloučeno, že přítomnost púchovské keramiky na lokalitě je jen náhodná.
- 27) *Nálezy z výkopů a sběrů v prostorách hradu uloženy v MNJ*.
- 28) Za konzultaci děkuji dr. V. Gošovi a dr. P. Kouřilovi.
- 29) Knies, *Štramberk*, s. 19.
- 30) Bartošovice, Bernartice, Bílov, Bílovec, Bitov, Bravantice, Butovice, Děrné, Frenštát, Hostašovice, Hrabětice, Hukovice, Hůrka, Janovice (u N. Jičína), Jestřabí, Jistebník, Kunín, Lhotka, Libhošť, Lichnov, Loučka, Lubojaty, Luboměř, Nový Jičín, Sedlnice, Skorotín, Spálov, Stachovice, Stará Ves, Studénka, Suchdol, Šenov, Tísek, Velké Albrechtice, Veřovice, Vlčkovice, Vřesina, Zbyslavice a snad i další.
- 31) Uloženo MNJ.
- 32) E. Grepl, *Nový hromadný nálezy bronzových předmětů ze Štramberka*, VSONJ 14, 1974, s. 56–57.
- 33) J. Král, *Bronzový depot v Kopřivnici (Kr. Ostrava)*, ČSM/B, V, 1956, s. 26–30.
- 34) Jisl, *Púchovská kultura*, s. 17.
- 35) Jisl, *Kamenné nástroje a zbraň z území bývalého okresu Bílovec*, ČSM/B XVIII, 1969 (dále cit. jako Jisl, *Kamenné nástroje*), s. 102.
- 36) Stumpf, *Festschrift*, s. 10.
- 37) Stumpf, *Festschrift*, s. 9.
- 38) Jisl, *Kamenné nástroje*, s. 99, 102.
- 39) srv. např. M. Godłowska, *Das Siedlungsgebiet der frühen und mittleren Phase der Lengyel-Kultur in der Umgebung von Kraków*, in: *Internationales Symposium über die Lengyel-Kultur*, Nitra-Wien 1986, s. 69–77.
- 40) Jisl, *Kamenné nástroje*, s. 10–103.
- 41) Jisl, *Hromadné nálezy*, s. 14–20.
- 42) K problematice těchto šipek srv. komplexně u S. Vencla, *K otázce datování osídlení temene vrchu Kotouče ve Štramberku*, *Časopis Moravského muzea, vědy společenské*, XLIX, Brno 1964, s. 49–60. V této studii i seznam nalezišť, který pro náš okres později rozšířil Jisl, *Kamenné nástroje*, s. 100; nejnověji jich bylo značné množství nalezeno v Příboře - Hájově (srv. výše).
- 43) Maška, *Kravařsko*, obr. 16:5 Mísa, Knies, *Štramberk*, s. 14, obr. 6:a, b (sekery).
- 44) E. Hanzelka, *Historie vykopávek a oprava hradu Šostýna*, rukopis uložený v kopřivnickém muzeu.
- 45) Uloženo v MNJ.
- 46) Jisl, *Kamenné nástroje*, s. 99.
- 47) Oderská kotlina je ovšem podstatně méně prozkoumána než východní část okresu.
- 48) Maška, *Kravařsko*, obr. 16:1,2.
- 49) Uloženo v MNJ; podle katalogu muzea pochází sekera z Kotouče, ale Stumpf, *Festschrift*, s. 10, pravděpodobně právě ji uvádí z Libhošťské Hůrky.
- 50) A. Procházka, *Kamenné nástroje se žlábkem z nálezů moravských*, *Pravěk* IV, 1908, 120–129.
- 51) Dr. E. Grepl hřívnu viděl osobně; po tragické smrti nálezce však zmizela beze stopy.
- 52) Uloženo v MNJ.
- 53) *Poznámky K. J. Mašky*, rukopis (přepis původního stenografického záznamu), uložený v knihovně AU ČSAV v Brně (dále cit. jako Maška, *Poznámky*).

- 53a) V. Dohnal, Kultura lužických popelnicových polí na východní Moravě, Brno 1977, s. 46.
- 54) Maška, Kravařsko, s. 41. Hrob je laténský (Filip, Keltové ve střední Evropě, Praha 1956, s. 408).
- 54a) Maška, Kravařsko, s. 41, Stumpf, Festschrift, s. 15. Podle Maškovy zmínky v článku Římské mince na Moravě a Dol. Rakousích, Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého X, 1893, s. 70 o tom, že se „pod křížem“ nacházely zároveň hroby, soudí G. Stumpf přímo na existenci popelnicového pohřebiště. Od publikovaných údajů se ovšem liší zápisy Maškových Poznámek, které k r. 1879 udávají, že na starojickém kopci měly být při zasazování kříže nalezeny četné bronzky, předané do brněnského muzea, kde již v r. 1879 nebyly a kromě toho dvě kostry bez přídavek (Poznámky s. 85).
- 55) Uloženo v MNJ.
- 56) Jisl, Púchovská kultura, s. 14, 16.
- 57) Za konzultaci děkuji dr. Vl. Gošovi a dr. P. Kouřilovi.
- 58) Obojí uloženo v MNJ; srv. také J. Skutil, Pustějov (dříve Petrowitz, okres Bílovec): Locri Spizephyrii Brutiorum?, Slzský sborník 42, 193, s. 142–147.
- 59) Vyčerpávajícím způsobem mankovický depot zhodnotil V. Furmánek, K datování hromadného nálezu bronzových předmětů z Mankovic, okr. Nový Jičín, Archeologický sborník – ostravské muzeum, Ostrava 1974, s. 54–63.
- 60) Jisl, Púchovská kultura, s. 17–21; L. Jisl – Z. Nemeškalová – Jiroudková, Addenda et corrigenda k soupisu antických mincí ve Slezsku, ČSM/B, XX, 1971, s. 44–49.
- 61) srv. předchozí poznámka.

OSÍDLENÍ NOVOJIČÍNSKA VE SVĚTLE MÍSTNÍCH JMEN

Jan Skutil

Místní jména na okrese Nový Jičín jsou vedle dokladů archeologických pramenem pro klasifikaci vývoje osídlení tohoto území. Kraj, jehož hlavní sídlištní osou je horní tok řeky Odry v území severovýchodní části Moravské brány, spojující oblast Slezska se střední Moravou, představuje oblast osídlenou od pravěkých dob. Moravská brána dělí území českého masívu od karpatské oblasti, území Nížkého Jeseníku od předhůří Moravskoslezských Beskyd; jí procházela nejstarší střeoevropská komunikace, tzv. jantarová cesta spojující střední Podunají s Poodřím, což zanechalo bohaté doklady ve zbytcích kulturních a civilizačních nálezů ze všech dob.

Toponymům této oblasti věnovali zaslouženou pozornost F. Palacký (1798–1876), Vincenc Prasek (1843–1912), František Černý (1867–1918) a Pavel Váša (1874–1954) ve svých Moravských jménech místních (Brno 1907, dále ČV), Ernst Schwarz (1895–1983), Ferdinand Liewehr, ku konci života profesor slavistiky na univerzitě v Greifswaldu, autor knihy Die Ortsnamen des Kuhländchens (Liberec 1926, dále ONK), Vladimír Šmilauer (1895–1983), Ladislav Hosák (1898–1972) – jak v kompendiu Historický místopis země Moravskoslezské (Praha 1938), tak ve dvojdílné knize spolu s R. Šrámkem, (nar. 1934) Místní jména na Moravě a ve Slezsku (I, 1970, II, 1980, dále HŠ), Alois Gregor (1888–1971), Adolf Turek nar. 1911) v Místopisném rejstříku obcí Severomoravského kraje (Opava 1974) i v doplňcích k dílu Hosákovu a Šrámkovu (HŠ II, s. 831–838), František Kopečný (1909–1990), František Šustek (nar. 1913) aj. Většina starších prací uvedených autorů je citována v monografii Ivana Honla (1898–1984) Česká onomastická

práce do r. 1918 (Blansko 1970). Výklad nejvýznamnějších místních jmen i z tohoto okresu je podán v knize Ivan Lutterer – Milan Majtán – Rudolf Šrámek, Zeměpisná jména Československa (Praha 1982).

Nejstarší názvy i v námi sledované oblasti jsou jména řek a vodních zdrojů (hydronyma), zde konkrétně Odry, rovněž pohoří a kopců, především Beskyd a Jeseníků; ze jmen sídlištních celků pak přenesený název pro město Odry, Jičín, Příbor. Mladší jsou již jména spojená s kolonizační činností jako Frenštát, Fulnek aj.

Při našich výkladech budeme postupovat podle řazení dnešních obcí jakožto administrativních jednotek, se zřetěním k výkladům místních i pomístních jmen jejich částí, jež byly dříve samostatnými obcemi, a také jejich čtvrtí i jiných celků. Vycházíme přitom z administrativního členění podle Statistického lexikonu obcí ČSSR z r. 1982 okresu Nový Jičín (s. 924–933).

Na závěr se pak pokusíme o globální hodnocení osídlení této oblasti podle všech sledovaných toponym v duchu Šmilauerova klasického díla Osídlení Čech ve světle místních jmen (Praha 1960) při převedení výsledků studia jazykovědného na názvosloví regionu tohoto okresu, jednoho z nejzajímavějších po této stránce na Moravě vůbec.

I. Nový Jičín

Okresní město Nový Jičín se skládá ze třinácti částí, které mají svoje zvláštní místní obvody rovněž se samostatnými jmény. Jde o 13 původně samostatných obcí, které byly spojeny v jednotnou městskou administrativní jednotku, již stál v čele městský národní výbor. Jejich původní označení jsou zachována, u jejich podčásti byla tamní administrativní členitost doplněna o nová místní jména vzniklá většinou z pomístních názvů, a to zpravidla až počátkem osmdesátých let našeho století.

Nejstarší z místních jmen (toponym) tohoto města je název (Nový) Jičín. Skládá se z přídavného jména nový jakožto protikladu k označení starý a z vlastního jména Jičín. Adjektivum nový signalizuje, že tu jde o pojmenování nového osídlení, o přenesení původního názvu na jiné sídliště poblíž starého osídlení. Místní jméno Starý Jičín se nyní vztahuje k obci pod někdejším hradem Jičín, pod nímž vznikla stejnojmenná osada, dnes Starý Jičín. Tato se v r. 1396 nazývala „die alte Stadt“ (CDM XV, č. 360). Analogicky tomu bylo i jinde v české jazykové oblasti i mimo ni. Např. u Břeclavi, Brna, Plzně, Boleslavi aj.

Starší výklad toponyma Jičín naznačoval, že jméno pochází od osobního jména Jitka, eventuálně od Jíka (Palacký); F. Liewehr (ONK, s. 11–23) předpokládal vývoj Jičín < *Dičín, tj. od Díka. Skutečnost, že tu nejde o jméno odvozené od osobního jména Jitka zdůvodňoval tím, že nikde v záznamech není doloženo původnější znění jména *Jutka; proto vycházel z německého osobního jména Tika, Ika, Dika, popřípadě ze slovanského všeobecného označení dikij = divoký, např. divoký člověk, dokonce i divoký vepř aj. Vlastní jméno Dika, přenesené na Dikův hrad, je asi též v souvislosti s označením tamního „potoka divočáků“, zhruba v témž významu, co v němčině znamená Eberbach, tj. dičí, kančí potok. Do němčiny pak přešlo Dičín v podobě Titschein, se změnou české přípony -ín v -ein a znělého d v neznělé t. Toto jméno je totožné s Jičínem v Čechách. V německém znění je doklad původního d změněného v j.

R. Šrámek (HŠ I, s. 364–365) odmítl výklad místního jména od osobního jména Jíka odvozeného od slovesa jikat, zajíkat se („stottern“).

Podle našeho názoru je toponymum Jičín odvozeno od jména potoka nebo od místa v potoku, které bylo označováno jako „dikoje“, tj. divoké. Adjektivum dikij o tomto významu je dodnes živé v ruštině. K potoku Jičince sr. F. Liewehr, ONK, s. 80, a Kuhländchen 7, s. 75 – Grasmanka, Jičina, die wahre Titsch, pravá

Jičínka — s. Sr. též G. Stumpf, Die Flurnamen von Neutitschein, Kuhländchen XIV.

Přidáním přípony -ín ke kmeni *dik- se změnou k>č (palatalizací) se nazývalo pravděpodobně místo, kde tekla divoká voda. Příponou -ín se odvozovala nejen od podstatných jmen místa a názvy jako ovčín, kravín (kde se chovala uvedená zvířata) i koněšín (kde byli ustájeni koně nebo kde se též prodávali), ale též místní a pomístní jména od slovesného základu, kde se prováděla nějaká důležitá činnost, např. Měnin, kde se měnilo, tj. tržiště. Touž příponou byla odvozena i pomístní a místní jména od jmen osobních, např. Tetín, Libušín. Místní jméno Děčín (Tetschen) zapsané r. 1128 Daczin odvozujeme shodně s I. Luttererem (Zeměpisná jména, s. 81) od osobního jména Děka z původního *Đaka, a ne od děva—diev—ka, —čin (děfčín). Divčí hrady ve Slezsku, místní část Osoblaha, jsou odvozeny od podstatného jména děva.

Změna dj>j je doložena analogicky jako u Jičína též u místního jména Jevičko <* Djevičko (v němčině Gewitsch = Děvič, později + — ko) od Děva. Obdobně je tomu při jméně Jeviš-ov-ka od * Děviš, jež pochází rovněž od podstatného jména děva přeneseného na tok nebo i na kopec, na němž bylo sídliště. Obě jména pocházejí od všeobecného názvu děva, protikladu k baba. Doklad pro změnu dj>j u osobních jmen je i u jmen převzatých z němčiny, např. Dietrich > Dětrich > Jetřich.

Podle toku či spíše naznačení místa v proudu Dičín > Jičín byl nazván i hrad nad uvedeným divokým tokem Dičín — Jičín a byl též upraven název řeky do zdobněliny s jeho přechýlením a označením Jičínka, obdobně jak je tomu i u jiných jmen vod, např. Doubravka, Jevišovka aj. Nakonec byla označena i k hradu příslušející ves ležící 4 km jihozápadně od Nového Jičína jménem **Jičína**. Stejnomená ves v Čechách podle I. Lutterera (Zeměpisná jména, s. 135) dala jméno Jičínu.

Hrad Starý Jičín stával již v r. 1240 ve formě Diczin; je doložen opět k r. 1278 (CDM IV, 148; sr. i doklad z r. 1355 castro Gyczin, ZDO I, 405). V r. 1376 je připomínán Starý Jičín s názvem de Antiquo Tyczin (ZDO III, 146) kvůli jeho rozlišení od Nového Jičína ležícího 4 km SV od zmíněného hradu.

Nový Jičín se již v r. 1354 zapisuje in civitate Thyczin (CDM XV, 66). Nový Jičín má dnes (1989) více místních částí (vznikly většinou z původních pojmenování ve funkci starších pomístních jmen):

S přírodními zřeteli jsou tu ve spojitosti jen názvy **S k a l k y** označující skalnaté místo, obvykle vyvýšené s masou skalnatého povrchu a **K ř i v o p o t o č n í** (tj. název tratí s vynecháním podstatného jména strana nebo čtvrt).

Ostatní názvy čtvrtí souvisejí již s moderními civilizačními zřeteli. Jméno **B o c h e t a** (Pocheta) je koruptela z německého Pochhütte, tj. bouda, kde se drtila, tloukla, popřípadě i tavila ruda (sr. i dnešní Pochwerk, ve významu buchar).

Místní jména dříve samostatných obcí, které se staly při administrativních reorganizacích v našem století součástí města Nového Jičína, mají svoje pojmenování odvozena jednak od vlastních jmen jejich zakladatelů, lokátorů, nebo od pozdějších jejich majitelů či od přírodních ukazatelů. Jsou to tyto obce: **Bernartice, Bludovice, Hostašovice, Kojetín, Kunín, Libhošť, Loučka, Rybí, Straník, Šenov, Žilina a Životice**.

Od osobních jmen jsou odvozena toponyma: **Bernartice, Bludovice, Hostašovice**, jež jsou vytvořena příponou -ice nebo -ovice k osobním jménům Bernart, Blud, Hostaš, kdežto místní jméno **Kojetín** je odvozeno příponou -ín od osobního jména Kojata (Kojeta). Jméno **Kunín** vzniklo v r. 1947 z úředního podnětu rovněž příponou -ín ke kmeni osobního jména Kuno; předtím i v češtině byl úřední název obce jen Kunvald, původem německé označení Kunina lesa.

Místní jméno **Šenov** je od původu všeobecné označení z němčiny upravené

pro naši řeč (HŠ II, s. 547). Stejně místní jméno jako tato někdejší samostatná obec, ležící 1 km SZ od středu Nového Jičína, má ve Slezsku i vesnice vzdálená 11,5 km S od Frýdku-Místku a v Čechách je jím příbuzné jméno města Šanov, nyní součást Teplic v Čechách. Název novojičínského Šanova byl zapsán v r. 1401 jako Schoenaw. Pochází ze spojení německého označení schön + ouwe ve významu krásná niva, krásný luh (Liewehr, Lutterer). R. 1558 se nazývá po česku Šenava.

Všeobecné označení je i místní jméno **Straník** (HŠ II, s. 497), název vsi ležící 6 km JJZ od Nového Jičína. Toto toponymum vzniklo z kořene podstatného jména stráň s příponou -ín. Takto se označovala ves ležící na stráni.

Místní jméno **Libhošť** (HŠ I, s. 525) je doloženo jen s provedenou přehláskou u > i ve jméně spojujícím přídatné jméno l'ubý, libý s podstatným jménem gostb (host).

Příbuzné místní jméno v Čechách je Libuň. R. Šrámek (tam.) připomněl, že v lužické srbštině a v srbochorváštině jsou podstatná jména l'ubihost. V němčině se místní jméno Libhošť v r. 1676 reflektuje jako Liebisch. Ferd. Liewehr dokládá, že v případě Libhoště by mohlo jít o staré kultovní místo, jak je tomu i při Radhošti, jehož název byl vytvořen ze stejného základu podstatného jména s příbuzným adjektivem. Místní jméno Radhošť je však svou kulturní mystikou opředeno až ve značně pozdní době. Libhošť pochází ze stejného substantivního základu "gostb — ve významu host, který je i v názvu hory Hostýn. Podstatné jméno host původně znamenalo cizince ve významu nepřátelském, jak je vidět i z významu latinského příbuzného slova „hostis" = nepřítel. Teprve později nabylo obsahu příjemný příchod, návštěvník. Při spojení dvou substantiv gostb + tyn ve významu opevněného místa, jde o starý typ tvoření složených místních jmen jako je Kněžmost (knížecí most), Kněževés (knížecí ves), Olbramkostel aj. Mariánský kult na Hostýně nepřipomíná ještě ani v r. 1658 Bohuslav Balbín (1621—1688) ve svém díle Diva Turzanensis.

Při Libhošti mohlo jít s největší pravděpodobností i o reflexi osobního jména Lubomír nebo jemu podobného, jak je tomu např. i v Pomořansku u místního jména Lubmin v kraji Rostock v NDR.

Rybí (HŠ II, 402), německy Reimlich a Reibnik, obec ležící 5 km V od Nového Jičína, představuje přídatné jméno s vypuštěním podstatného jména, např. potok, voda aj. Rybí je z původního *rybbje, stejného způsobu tvoření jako Pstruží (sr. též Kuhländchen II, s. 91).

Loučka (HŠ I, s. 551), jméno někdejší vsi vzdálené 2,5 km od Nového Jičína, je zdobnělé všeobecné označení louky, jež je dosti časté v našem názvoslovném místním systému. Pojmenovává se jím zátoka nebo travnaté místo v lese, totiž rovina louky při ohbích vodního toku v údolí, jak dokládá V. Machek v Etymologickém slovníku jazyka českého a slovenského (1958). Slovo má svůj původ v praslovanském označení loka v tomtéž významu. Podstatné jméno je odvozeno od kořene slovesa lęk- ve významu ohýbat, ohyb. Staročeská forma lúka se v důsledku rozšiřování ú>au>ou změnila průběhem 15.—16. století na louka.

Stejná místní jména, jaké má novojičínská Loučka, jsou na Moravě doložena několikrát. Na Moravě i v Čechách je též rovněž velké množství obcí s pomístními jmény Loučka, Louka nebo Loučky.

V nářečí se novojičínská Loučka nazývala Lúčka (HŠ I, s. 549). Německý název pro tuto Loučku od r. 1586 byl Ehrenberg. Ferdinand Liewehr (ONK, s. 40) uvádí, že asi v 16. století vznikla vedle stávající české osady Loučka jiná ves s německým obyvatelstvem, a odvolává se přitom na práci J. Schünkeho v Neutitscheiner Volkskalender des Neutitscheiner Museumsvereins. (1914). Název Ehrenberg byl prý přenesen podle obce ve Slezsku, kterou vlastnili předkové Petra Saka

z Bohuňovic, úředníka novojičínsko-štramberského panství, který tu založil německou ves, ale to je předpoklad Schünkeho, archivními prameny nedoložený.

Místní čtvrti Loučky jsou Pocheta, dále Skalka a Velká strana. Název Pocheta jsme vložili výše v souvislosti s tímto pomístním a později i místním jménem u Nového Jičína. Skalka je původně apelativní jméno označující menší skalní masivní útvar, kdežto Velká strana označovala větší místní část zastavěné obce jako protiváhu Malé straně.

Žilina (HŠ II, s. 825), německy Söhle dříve samostatná ves ležící 2,5 km V od historického jádra Nového Jičína, má svůj nejstarší historický zápis z r. 1397 de Zelin; její jméno je shodné s toponymem města Žiliny na Slovensku.

Místní jméno Žilina bylo vykládáno jako odvozené od osobního jména Žila s příponou -ín, -ina nebo od jména Zěla, jak se domnívali F. Černý a P. Váša (ČV, s. 35) i F. Liewehr (ONK, s. 50), podle něhož Zěla by mohlo být zkrácením osobního jména Zelihošť apod., kdežto A. Profous vykládal její jméno v souvislosti se sloveskou Žilinou a stopoval vývoj slabiky Ziel, Ziele; -ie>í u tohoto slova.

Podle našeho názoru je místní jméno Žilina příbuzné s názvem jihomoravského města Zlín, které bývá považované za nejasné. Lidová etymologie je odvozuje od označení slín. Nejstarší zápis Zlína je Zlina (ZDO I, č. 144). Nezdá se mně pravděpodobné, že by místní jméno Zlín bylo odvozeno od osobního jména Zěla, Zla, jak se dokládá i v Zeměpisných jménech Československa (1982, s. 347).

Při vývoji místního jména Žilina mohlo dojít ke změně neznělého s ve znělé z, stejně tak jako u jména Zlín (z původního slín), což je v moravských nářečích běžný zjev, např. shoda//zhoda; předložka s//z. U místního jména novojičínské Žiliny došlo dále k přechýlení do ženského rodu označení slín//zlín na slína//zlína podle analogie k označení hlína. Prvá souhláska slova byla změkčena – z>ž, jak je tomu v řadě moravských místních jmen v nářečích, např. Zdětín – Ždětín, Zděchovice – Žděchovice aj. Příklad může být i u vývoje místního jména města Židlochovice zapsaného r. 1237 Selowiz a 1353 Zydlochowycz.

Ve jméně Zlína byla mezi souhlásky s a l (z a l, ž a l) vložena samohláska i, která mohla být i starším zbytkem za jer po sě. Změna s>ž je na Moravě běžná, zejména při analogiích čes. a něm. místních jmen. Vzpomenuté Židlochovice se mění v Seelowitz, nejde-li však tu snad o vývoj opačný, totiž od základu přídavného jména söhl- s vypuštěním některého podstatného jména, např. ouwe (niva) a s upravením slabiky -we na -witz v oblasti s paralelním slovanským obyvatelstvím. Spíše však zde bylo vynecháno nějaké původní německé podstatné jméno označující vodorovnou ves, ulicovku, což bývalo u německých osad častým zvykem při určení charakteru osídlení.

Jazykově příbuzné jméno obce na Uherskohradištsku Žilín, ležící 13 km SV od tohoto města, je v r. 1412 zapsáno Zylyn (ZDO VIII, č. 7). K r. 1598 se u tohoto místa připomínají kopanice žilinské (jako např. jinde komenské u obce Komní). Žilina je tudíž přechýlené ženské místní jméno s vynecháním podstatného jména ve významu slínovitá země, půda, kdežto Žilín je totéž v mužském rodě, např. slínovitý povrch, kopec aj. Obdobně formálně jazykově je tomu v případě Bystřice-Bystřec-Bystřec. Stejný je tedy význam jména Zlín se změnou s>z jako Žilina a Žilín.

Připomínáme, že všechna čtyři sledovaná místní jména na Moravě i na Slovensku leží v podhůří karpatského masívu po jeho západní i východní straně; slovenská Žilina se německy jmenovala Silein. Protože německá místní jména v celé československé jazykové oblasti lze považovat často za zápis původních starších českých tvarů, odvoláváme se na toto zjištění i v případě vývoje jména Žiliny, jež je zapsána na Slovensku „terra de Selinan“ (1280), Sylina (1267, 1297), Žilina (1297), Sylina (1361).

Místní jméno části Nového Jičína jsou i **Životice** (HŠ II, s. 877), dříve samostatné vsi ležící 7 km JV od Nového Jičína. Je stejné jako u několika jiných obcí na Moravě a ve Slezsku, např. vesnice ležící 7 km JZ od Osoblahy, dnes části obce Dívčí Hrad, dále vsi ležící 11 km JJZ od Karviné. Dolní Životice jsou 10 km ZJZ od Opavy a Horní Životice 3 km V od Horního Benešova. Adjektivum Horní je tu protikladem pro jejich rozlišení od Dolních Životic na Opavsku, kdežto Hladké Životice je ves ležící 4,5 km JV od Fulneku. Přídavné jméno Hladké je v naší místopisné struktuře celkem ojedinělé; chce se jím naznačit rovnost, hladkost terénu jako protiklad vzhledem k hornatému, hrubému povrchu, jenž charakterizoval Životice u Nového Jičína, zvané v 17. století Höckriges Seitendorf, česky dodnes Hrbaté Životice (sr. Zpráva o Místopisné komise ČSAV 16, 1980, s. 678). Německé označení novojičínských Životic Seitendorf, později Seitendorf pojmenovávalo ves ležící stranou, takže české jméno je snad v podstatě upravené původní německé toponymum. Místní jméno Životice se též vykládá podle původního záznamu Žibotice od osobního jména Žibota či Žipota se změnou b>v Žibota – Života, což prý může být domácké označení odvozené od osobního jména Živohost apod.

Místní jméno Životice lze vykládat i od označení život, život ve významu bohatý na projev života nebo od přídavného jména živý: obdobně jako je od adjektiva mladý vytvořeno podstatné jméno mladota nebo od slepý slepota, jak dokládá R. Šrámek (HŠ II, s. 827). S největší pravděpodobností je však třeba hledat základ výkladu tohoto místního jména Životice od německého Seitendorf se změnou sei>ži a boten>vot s náhradou podstatného jména Dorf v příponu -ice, i když nevylučujeme, že se pak v češtině v lidové etymologii vybarvila možnost označit takto místo, kde je opravdu živo, kudy procházela cesta.

Další místní částí Nového Jičína je **Kunín** (HŠ I, s. 477), dříve samostatná obec, v r. 1382 zapsaná jako Chunewald, až do r. 1947 nazývaná i v češtině Kunwald, jak jsme uvedli již výše. Její místní část se nazývají H l i n í k, N a l u k á c h a U s u c h d o l s k é s i l n i c e.

H l i n í k označoval osadu založenou na hlinitém povrchu, tj. na ornici podobné hlíně, jež obsahuje barevné přísady. Hlíňák na rozdíl od hlínku je místo s nákupenou ornici. Místní jméno Hlíník je tvořeno příponou -ík k odjektivnímu kořenu hlin-/n-ý ve všeobecném označení místa, kde se dobývala hlína. Jinde na Moravě je označení Hlíník doloženo jen v traťových jménech.

Traťové pomístní jméno části Kunína N a l u k á c h je předložkový šestý pád představující konkrétní označení terénu.

Místní čtvrt U s u c h d o l s k é s i l n i c e označuje polohu sledované místní části, dříve asi takto pojmenované trati.

Místní část Nového Jičína Šenov má tyto vesměs moderní názvy svých čtvrtí: D u k e l s k á, S u v o r o v o v a, Š e n o v I, Š e n o v II, U n á h o n u, M a l á s t r a n a a V e l k á s t r a n a. Posledními dvěma názvy jsme se zabývali již výše v souvislosti s výkladem místní části Loučky. Všeobecné označení je rovněž U n á h o n u, rozumí se potoka, uměle zhotoveného přívodu k mlýnskému kolu nebo k rybníku.

Místní jméno čtvrti P u n t í k v místní části Nového Jičína - Žilina je svým konkrétním významem méně jasné.

V první části souboru místních jmen na okrese Nový Jičín jsme vložili všechna místní jména, dříve samostatných obcí, v městě Nový Jičín se zřením k vývoji jejich osídlení. Doklady o jejich historických záznamech jsou jednak v Hosákově práci Historický místopis země Moravskoslezské (1938) i v kompendiu Hosák-Šrámek citovaném výše i u jednotlivých lokalit.

Upřímně děkujeme dr. A. Turkovi za jeho upozornění na regionální literaturu.

HNÍZDĚNÍ HOHOLA SEVERNÍHO V MORAVSKÉ BRÁNĚ

Jiří Hudeček, Dušan Boucný, Luděk Boucný, Vladimír Pressen

Hohol severní, *Bucephala clangula* (Linnaeus, 1758), je rozšířen v arktické a subarktické Evropě, Asii a v severní Americe. Areál rozšíření v Evropě sahá přes Skandinávský poloostrov až do SSSR, až po střední tok řeky Uralu (Ferianc 1977). Ve střední Evropě je hohol severní rozšířen jen ostrůvkovitě v NDR, v NSR, PLR, od r. 1955 ve Švýcarsku a od r. 1960 i v ČSFR. Nehnízdící páry byly zastíženy také v Rakousku, Nizozemí a v Belgii (Bauer a Glutz von Blotzheim 1969, Štastný et al. 1987). Na severní Moravě, v Moravské bráně, zahnízdil podle Kondělký (1977) v roce 1976. Nevelká hnízdní populace tam dosud setrvala v 1 až 4 párech a v roce 1988 došlo i k posunu hnízdiště až k Ostravě, přičemž ale v Albrechtických hohol patrně již zcela vymizel. Místa hnízdění hohola severního leží v rybníční oblasti Poodří. Průměrné teploty ve vegetačním období tam jsou 14–15°C, průměrný roční úhrn srážek 675 mm. V uváděném území jsou dva rybníky státní přírodní rezervací, Velký Oderský a Kotvice. Je připravováno vyhlášení chráněné krajinné oblasti v Poodří o rozloze asi 65 km² a také se předpokládá zařazení oblasti do seznamu mokřadů v rámci IUCN (Ramsar Convention Bureau, Turoňová 1988). Poodří charakterizují zbytky přirozených společenstev lužních lesů, řeka Odry s častými mrtvými rameny, rozsáhlé porosty údolních luk v aluviu Odry a soustavy rybníků, obhospodařované Státním rybářstvím v Ostravě. O přírodních poměrech v Poodří je více prací, např. Bechný (1963), Krkavec (1968), Stalmach (1983–84), Majkus (1984), Kosňovský (1987) aj.

Hnízdění hohola severního jsme sledovali od roku 1977, a to každoročně, přičemž tato práce s cílem stanovit velikost hnízdní populace spočívala v hledání hnízd v přirozených stromových dutinách, v kontrolách budek, vyvěšovaných původně jen pro dravce a sovy, a ve sledování samic, vodících nevezletná mláďata na hladině rybníků. Výsledky zmíněné činnosti jsou obsaženy v tomto příspěvku. Jako důkazy hnízdění druhu v oblasti máme tento materiál: 1 zkažené vejce získané z budky i se vzorkem prachového peří (Studénka, 16. 6. 1982), fotografie hnízda s vejci v budce (Studénka, 23. 5. 1982), fotografie samice s nevezletnými mláďaty (Albrechtický, 2. 6. 1981), fotografie dvou nevezletných mláďat v prachovém peří (Studénka, 11. 6. 1982 a r. 1985) a samice v hnízdní budce (Studénka, r. 1985). Dva odstřelené mladé exempláře, patrně z hnízdění v oblasti, zmíněné dále v textu, jsou uloženy ve Slezském muzeu v Opavě.

Charakteristika lokalit:

Studénka (6274). Soustava rybníků leží východně od města, asi 0,5 km od řeky Odry, v nadmořské výšce asi 230 m. Z rybníků je rozlohou největší rybník Velký Bědný (23,43 ha). Skladba dřevin okolo rybníků je následovná: olše (*Alnus* sp.), jasan (*Fraxinus* sp.), dub (*Quercus* sp.), lípa (*Tilia* sp.), habr (*Carpinus* sp.). K rybníkům přiléhá lužní les zv. Bažantnice s obdobnou skladbou stromového patra jako na rybníčních hrázích (Sedláčková 1984).

Albrechtický (6274). Rybníky leží blízko řeky Odry mezi obcí a osadou Nová Horka, v nadmořské výšce asi 240 m. Vyniká rybník Kotvice, státní přírodní

rezervace, s význačnou vodní a bahenní flórou, který je z nich největší (54,61 ha). Na hrázích rybníků jsou tyto dřeviny: lípa (*Tilia* sp.), dub (*Quercus* sp.), jírovec (*Aesculus* sp.), olše (*Alnus* sp.), jasan (*Fraxinus* sp.), bříza (*Betula* sp.), vrba (*Salix* sp.).

Ve svažitém terénu navazuje k rybníkům volně řešený bývalý zámecký park, který vznikl v minulém století z pooderského lužního lesa (Hieke 1985). Skladba dřevin: smrk (*Picea* sp.), dub (*Quercus* sp.), jírovec (*Aesculus* sp.), habr (*Carpinus* sp.), buk (*Fagus* sp.), bříza (*Betula* sp.).

Hnízdění:

Studénka¹⁾

V roce 1977 hnízdil 1 pár 20. 5. nalezeno 1 mrtvé mládě v budce, obsazené puštíkem obecným, *Strix aluco* L., 19. a 26. 6. poz. 1 samice, vodící 7 mláďat (L. a D. Boucný), 22. 6. poz. 1 samice se 6 mláďaty ve stáří 5–6 týdnů (J. Skotnica in litt.), 17. 7. 6 vyspělých mláďat (J. Hudeček). V roce 1981 hnízdil 1 pár, 26. 7. zde viděl R. Boucný (ústně) 1 samici s asi 7 většími mláďaty. V roce 1982 hnízdily nejméně 3 páry. 23. 5. nalezeno hnízdo v budce na olši (*Alnus* sp.), u rybníka Horního, které obsahovalo 8 vajec (J. Hudeček, J. Kašinský), 11. 6. z této budky vylétla samice, v hnízdě bylo již 5, právě vylíhlých mláďat, 2 vejce, z nichž jedno líhnoucí a 1 třídenní mládě, schopné již opustit hnízdo (J. Hudeček, V. Pressen). Rozměry vajec: 58,3 x 41,7, 58,0 x 41,7, 58,0 x 42,2, 56,8 x 42,8, 56,8 x 41,6, 57,6 x 42,0, 54,5 x 39,8 a 57,0 x 41,4 mm. 24. 6. poz. 1 samice, vodící 2 malá a 1 samice 6 větších mláďat na rybníku s chovem domácích kachen (J. Hudeček, ing. J. Šírek), 2. 7. tam 1 samice a 4 větší mláďata a 1 samice se 7 většími mláďaty, třetí samice proletuje (J. Hudeček). V druhém nalezeném hnízdě 30. 5. sedí samice na 7 vejcích, v budce, 12. 6. poz. 1 samice a 8 mláďat (L. a D. Boucný). V roce 1984 hnízdily 2 páry. Samice s 13 mláďaty poz. L. a D. Boucný, 20. 5. poz. 2 samice, z nich 1 vodící 7 mláďat v prachovém peří, 30. 6. tamtéž již jen 6 vyspělých mláďat (J. Hudeček).

V roce 1985 hnízdily 2 páry. V budce seděla 9. 5. samice na 13 vejcích, 20. 5. je již 1 vejce naklované, 22. 5. v budce samice a líhnoucí se mláďata, 30. 6. 1 samice a 7 nevezletných mláďat (L. a D. Boucný), 20. 5. dvě samice, z nichž jedna vodí 7 nevezletných mláďat v prachovém peří, 16. 7. 3 větší mláďata (J. Hudeček). V roce 1986 hnízdil 1 pár, 27. 4. nalezeno hnízdo, v roce 1987 opět 1 pár, 26. 4. je v hnízdě samice (L. Boucný).

Albrechtický

V r. 1977 zde hnízdil 1 pár, 20. 5. a 4. 6. poz. 1 samice s 8, pak jen 4 mláďaty (L. a D. Boucný). V roce 1979 hnízdil 1 pár, 12. 5. 1 samice s 5 nevezletnými mláďaty na rybníku Karlův a Nový (Kondělký a Hudeček 1981), 13. 5. tam 5 samic, z nichž jedna vodí 3 mláďata v prachovém peří (L. a D. Boucný). V roce 1980 hnízdil pravděpodobně 1 pár, neboť 17. 5. viděna 1 samice v hnízdě v dutině dubu (*Quercus* sp.) u rybníků Karlův a Nový, která se opět do dutiny i po vylétnutí vracela (L. a D. Boucný, R. Boucný), 31. 5. tamtéž poz. 1 samice (J. Hudeček) a 16. 8. střelena na kachním honě 1 mladá samice v Polance nad Odrou, 23. 8. 2 mladí samci také v Jistebníku (uložení ve Slezském muzeu v Opavě, B. Beneš ústně), což mohlo mít i souvislost s uvedeným pravděpodobným hnízděním. V roce 1981 hnízdily 2 páry. 13. 6. 1 samice vodí 11 nevezletných mláďat (L. a D. Boucný), 2. 6. 1 samice, vodící 7–8 nevezletných mláďat v prachovém peří na rybníku Kačák (J. Hudeček), 12. 6. poz. na tomto rybníku 2 samice s 6 a 6 nevezletnými mláďaty v prachovém peří (R. Boucný in litt.) a 21. 6. na rybníku SPR Kotvice 1 samice se 4 nevezletnými mláďaty (J. Hudeček). V roce 1982 zahnízdil 1 pár, 1. 6. byla samice v hnízdě (L. Boucný). Hoholi v Albrechtických patrně zcela vymizeli, neboť na jaře 1989 tam nebyli vůbec nalezeni (J. Hudeček).

Diskuse:

Hohol severní je vzácným, chráněným druhem kachny. Je zařazen do červeného seznamu ohrožených druhů čs. avifauny a také na severní Moravě je pokládán za kriticky ohroženého ptáka (Sedláček et al. 1988, Holušová 1988). Protože po jižních Čechách je oblast Moravské brány na severní Moravě, částečně snad v budoucnu i CHKO, druhým místem pravidelného hnízdění hohola v Československu, je nutné dbát na jeho ochranu. Příčinou jeho nízkého stavu (1 až 4 páry) je snad nedostatek přirozených dutin ve stromech, možná i nedostatek vyvěšovaných budek, ačkoliv to také není zcela jisté. Na jižní Moravě, přestože tam na vhodných místech, např. na Věstonické nádrži, jsou vyvěšovány budky, zatím tam k zahnízdění hohola nedošlo (Šebela a Vlašín 1982, Kux 1986). Také v Polance nad Odrou po vyvěšení sedmi budek tam vyhnízdil jen jeden pár, a to mimo ně, ačkoliv zde bylo přítomno více samic. Záslužné je vyvěšování budek pro hoholy v již zmíněné Polance, a to členy Českého mysliveckého sdružení, které může být příkladem (Kondělka 1989, M. Friedel ústně). Popis a návod k zhotovení budek je v několika pracích, např. Klůze (1980) a Bouchnera (1978, 1984).

Diskutovanou otázkou zůstane původ omezené populace hohola severního v Moravské bráně. Nejbližší dnešní hnízdiště v polském Slezsku jsou vzdálena od našeho na severní Moravě kolem 300 km (Weglinec – Grabiński a Stawarczyk 1986, Milicz, Krośnice, woj. Wrocław – dr. L. Tomialojć in litt., Ranoszek 1987). Je přitom zajímavé, že podél řeky Odry na polském území není hohol severní jako hnízdící druh vůbec znám, a to ani na vhodných místech celkem blízko Ostravy, např. v Raciborzi (Krotoski 1987). Ve světle předložených poznatků se průnik hohola z Polska jeví jako málo pravděpodobný. K osídlení vhodných míst v čs. Poodří došlo tedy nejspíše od jihozápadu, tedy z oblasti jižních Čech. Bylo tak asi i v případě zahnízdění hohola v okolí Kroměříže (Zapletal 1984). Došlo k tomu patrně v důsledku prudkého nárůstu početnosti jihočeské populace druhu v 70. a 80. letech t. s. (v r. 1964 25 párů, v 80. letech až 200 párů – Bauer a Glutz von Blotzheim 1969, Bouchner 1982).

Souhrn

Ve stati je zpracováno hnízdění hohola severního v Moravské bráně po roce 1977. Poprvé nalezena 2 hnízda s vejci v roce 1976 v Jistebníku (Kondělka 1977). V roce 1977 hnízdily v Moravské bráně 2 páry, v r. 1979 1 pár, v r. 1980 pravděpodobně 1 pár, v r. 1981 3 páry, v r. 1982 4 páry, v r. 1984 1 pár, v r. 1985 2 páry a v r. 1986 a 1987 po 1 páru. V těchto letech hnízdil hohol severní na dvou lokalitách, ve Studénce (v r. 1977 1, v r. 1981 1, v r. 1982 3, v r. 1984 1, v r. 1986 a 1987 1 pár) a Albrechticích (v r. 1977 1, v r. 1979 1, v r. 1980 pravděpodobně 1, v r. 1981 2 a v r. 1982 1 pár). Počet vajec v hnízdech zjištěn 1 x 5, 2 x 7, 1 x 8, 1 x 9 a 1 x 13, počet mláďat 1 x 1, 1 x 2, 2 x 3, 3 x 4, 1 x 5, 7 x 6, 5 x 7, 3 x 8, 1 x 11 a 1 x 13.

Je položen důraz na ochranu a zvyšování stavu, zejména vyvěšováním umělých hnízdních dutin a je stručně diskutována otázka původu populace hohola severního na severní Moravě.

Děkujeme závěrem za přečtení práce a připomínky k ní prom. biol. B. Benešovi a prom. biol. A. Daňkovi, za pomoc při práci v terénu ing. R. Boucnému a konzervátorovi Státní ochrany přírody J. Kašínskému a za zapůjčení některé literatury dr. V. Špačkové.

Poznámky:

1) Hnízdění hohola severního v polanecko-jistebnické rybníční soustavě bude zpracováno samostatně (Hudeček a Pressen).

Literatura:

- Bauer K., Glutz von Blotzheim, U., 1969: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 3. Frankfurt am Main.
- Bechný J., 1963: Geografie okresu Nový Jičín. Ostrava.
- Bouchner M., 1978: Příspěvek k rozšíření hoholů severních. Myslivosť, 1978: 4–5.
- Bouchner M., 1982: Příspěvek k hnízdní biologii jihočeské populace hohola severního (*Bucephala clangula*). Práce VÚLHM, 60: 135–150.
- Ferianc O., 1977: Vtáky Slovenska 1. Bratislava.
- Grabiński W., Stawarczyk, T., 1986: Ptaki poudniowo – zachodnej czeszi borów Dolnośląskich w okresie lęgowym. Ptaki Śląska, Wrocław, 4:40 – 68.
- Hieke K., 1985: Moravské zámecké parky a jejich dřeviny. Praha.
- Holušová Z., 1988: Komentář k červenému seznamu ohrožených a vzácných druhů obratlovců v Severomoravském kraji. Inform. a metod. zpravod. KSSPPOP, Ostrava, 6: 55–73.
- Klůz Z., 1980: Ochrana ptactva. Praha.
- Kondělka D., 1977: Hnízdění hohola severního (*Bucephala clangula*) v Moravské bráně. Čas. Slez. Muz., Opava, A, 26: 93.
- Kondělka D., 1989: Přibude hoholů. Nová svoboda, 25. 4. 1989, str. 6.
- Kondělka D., Hudeček, J., 1981: Hohol severní – *Bucephala clangula*. Zprávy Čs. ornitol. společ., Praha, 22: 14.
- Košňovský M., 1987: Připravujeme vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Poodří. Pobeskydí, Frýdek – Místek, přír. vědy, 1:32–34.
- Krkavec F., 1967: Květena Poodří. Vlastivěd. sbor. okresu Nový Jičín, 1:24–28.
- Krotoski T., 1987: Ptaki rezerwatu Łęzszak k/Raciborza. Ptaki Śląska, 5:29–48.
- Kux Z., 1986: Změny v kvalitativním a kvantitativním zastoupení kachen (*Anatinae*) na některých jihomoravských rybnících v letech 1948–1985. Čas. Mor. muz., vědy přír., p. 207–220.
- Majkus Z., 1984: Příspěvek k pozvání arachnofauny (*Araneidea*) Poodří. Sbor. prací Ped. fak., Ostrava, 89: 29–39.
- Ranoszek E., 1987: Legowe ptaki wodne stawów Krośnickich w latach 1979–1985. Ptaki Śląska, 5:49–62.
- Sedláček K., Donát, P., Randík, A., Hudec, K., Varga, J., 1988: Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČSSR. 1. Ptáci. Praha.
- Sedláčková M., 1984: Vegetace lesa „Bažantnice“ u Studénky nad Odrou. Vlastivěd. sbor. okresu Nový Jičín, 34:59–64.
- Stalmach J., 1983–1984: Lužní lesy v Poodří. Campanula, 5: 15–28, 6: 103–114.
- Šebela M., Vlašín, M., 1982: Hnízdění kormorána velkého na Moravě. Naší přírodou, 3: 100–101.
- Šťastný K., Randík, A., Hudec, K., 1987: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v ČSSR 1974/77. Praha.
- Turoňová D., 1988: Mezinárodní ochrana mokřadů – Ramsarská úmluva. Památky a příroda, 13: 60–61.
- Zapletal L., 1984 Bašnov – poslední mokřad v okrese Kroměříž. Zprávy Mor. ornit. sdruž., Přerov, 42: 39–49.
- Adresy spoluautorů:
Jiří Hudeček, 742 83 Klimkovice 230,
ing. Dušan Boucný, R. Prchalý 4458, 708 00 Ostrava-Poruba,
Luděk Boucný, Plavecká 6, 705 00 Ostrava-Hrabůvka,
Vladimír Pressen, Lumírova 74, 704 00 Ostrava-Výškovice.

ZPRÁVY

Zemřel František Marušan

Velkou ztrátu utrpělo kulturní dění našeho okresu v minulém měsíci. 9. října zemřel pan František Marušan, učitel, hudebník a hudební historik. Narodil se v Příboře 20. 10. 1919. Ve svém rodišti studoval na reálném gymnasiu. Když v roce 1938 okupanti gymnasium zrušili, přešel do Ostravy a tam roku 1939 maturoval. Zapsal se pak na filosofické fakultě Masarykovy university v Brně. Po 17. listopadu 1939 byl gestapem zatčen a další tři roky trávil v koncentračním táboře Sachsenhausen. Po válce studoval na Karlově universitě latinu, řečtinu a hudební vědu. Těsně před doktorátem v roce 1949 byl na zásah tehdejšího komunistického aparátu fakulty ze studií vyloučen. Krátce působil jako varhaník v Bozkově u Semil a od roku 1950 učil na základních školách ve Spálově, Vítkově, Sedlnicích a Bartošovicích (15 let). Mezi tím získal dálkovým studiem aprobaci pro ruský jazyk a hudební výchovu. Od 1. 9. 1962 učil na ZŠ Dukelská v Příboře a v roce 1976 odešel do důchodu.

Hudba byla jeho životním posláním. Od počátku padesátých let byl čle-

nem Akademického pěveckého sdružení Moravan v Brně, kam po celých 30 let dojížděl na zkoušky a vystoupení. Když v Příboře v roce 1950 vznikl závodní klub, vytvořil zde Fr. Marušan okamžitě komorní orchestr a brzy nato symfonický orchestr a smíšený pěvecký sbor. Obě tato hudební tělesa řídil 15 let. V letech 1954-58 působil jako sbormistr Pěveckého sdružení novojických učitelů. Věnoval se též lašským písním, upravil řadu lidových písní ze sbírky Fr. Sušila a Fr. Bartoše, napsal několik pojednání o hudbě na Příborsku. Svou lásku k rodnému městu projevoval aktivní prací ve vlastivědném kroužku příborského muzea. V posledních letech se stala hlavním předmětem jeho studia vzácná kulturní památka – Příborský kancionál. František Marušan spolupracoval s novojickým Komorním orchestrem P. J. Vejvanovského a v Příboře vytvořil Collegium vocale. S těmito soubory provedl řadu koncertů a přednášek v Příboře, Novém Jičíně a dalších místech našeho okresu. Seznamoval posluchače s krásou renesanční a barokní hudby.

Z tohoto krátkého výčtu činnosti Františka Marušana poznáváme, jak obrovský byl jeho zájem v oblasti hudby. Je žádoucí, aby tato jeho práce byla zhodnocena odborníkem. František Marušan nás opustil neočekávaně. Jeho odchodem ztratilo město Příbor a celý okres velkého hudebního organizátora a pedagoga, velkou osobnost hudebního dění.

Lubomír Loukotka

Vzpomínková slavnost k 200. výročí úmrtí generála Laudona

V roce 1990 se město Nový Jičín dostalo do kalendáře Mezinárodní unie historických uniformovaných souborů. K 200. výročí úmrtí známého rakouského vojevůdce Gideona Ernsta Laudona (1717–1790) zde byla v sobotu 14. července uspořádána vzpomínková slavnost, které se účastnilo na 120 příslušníků tradičních rakouských regimentů z Čech, Moravy a Rakouska. Moravské regimenty zastupovala 1. setnina Ostrava a 2. setnina Brno Moravského granátnického regimentu, z Rakouska pozvání přijali příslušníci měšťanského střeleckého sboru Eggenburg, 3. dragounského

Záběr ze vzpomínkové slavnosti k 200. výročí úmrtí generála Laudona na Masarykově náměstí v Novém Jičíně 14. července 1990.

Foto F. Holub

regimentu Vídeň a zástupci nejnáměššího rakouského regimentu Hoch und Deutschmeister č. 4 Vídeň. Oslav se účastnil rovněž náčelník vídeňské vojenské kanceláře baron von Reden a generální sekretář unie podplukovník Nachazel. Pozvání přijali taktéž potomci slavného generála – svobodný pán Alexandr Laudon, nejstarší žijící člen rodu, s manželkou a doprovodem.

Vzpomínková slavnost byla zahájena ráno budíčkem policejní hudby na Masarykově náměstí a program pokračoval slavnostní vernisáží výstavy „Generál Laudon“ v Žerotínském zámku za účasti oficiálních hostů a velitelů jednotlivých regimentů. V poledne byli všichni hosté přijati na novojičínské radnici předsedou MěstNV a přesně ve 14.00 hodin začaly hlavní oslavy na Masarykově náměstí. Součástí slavnosti byl vjezd generála Laudona do Nového Jičína a přehlídka pluků dle tradičních rakouských reglementů. Byly předneseny slavnostní projevy, vypáleny čestné salvy, čestný host oslav svobodný pán Alexandr Laudon odhalil na úmrtním domě generála bustu a pamětní desku, je-

jichž autorem je akademický sochař Saša Zahradník.

V podvečerních hodinách se uskutčnil ve farním chrámu Nanebevzetí Panny Marie koncert barokní hudby v podání Collegia vocale Příbor a Komorního orchestru P. J. Vejvanovského a v 19 hodin – v tuto hodinu zemřel právě před 200 lety generál Laudon – byla sloužena vojenská zádušní mše za generála Laudona. Až do nočních hodin probíhala poté veselice na nádvoří Žerotínského zámku, která oslavy uzavřela.

Jaroslav Zezulčík

Nová expozice muzea v Bílovci

Vznik muzea spadá do počátku tohoto století. Roku 1924 byly jeho sbírky, spravované muzejním výborem, převedeny do majetku města. Roku 1927 bylo městské muzeum slavnostně otevřeno v budově vedle zámku, roku 1945 přešlo do české správy, roku 1955 se stalo muzeem pro tehdejší okres Bílovec a po reorganizaci

správy roku 1960 pobočkou Vlastivědného ústavu (nyní muzea) v Novém Jičíně. Nová expozice byla za slušné účasti veřejnosti otevřena 31. 5. t. r. V přízemí byla umístěna grafika zasloužilého kulturního a vlastivědného pracovníka Emila Prikryla; jedna z vitrin byla věnována jeho dílu literárnímu a současně písemnictví týkajícímu se Bílovecka. Jádro expozice je umístěno v prvním patře. Velmi vkusně a přehledně se prezentují nálezy z doby předhistorické. V části historické by bylo vhodné doplnit regesta a fotokopie archiválií údajů, kde jsou tyto prameny uloženy. Je třeba upřesnit, že nejstarší český zápis k roku 1551 je zachován v městské knize z let 1532–1555, nikoli v knize začínající rokem 1587, ovšem českých zápisů v bíloveckých městských knihách je 8 nehledě na zlomky (viz sborník 650 let města Bílovice, 1971, s. 25–27, (57)). U některých míst rukopisné mapy bíloveckého panství chybí data o nejstarších dokladech výskytu. Jméno Valdenin nutno číst Vladěnin.

Návštěvníky jistě zaujme bohatá ukázka řemeslnických nástrojů a výrobků, zejména cechovních pohárů, jakož i vzhled měšťanské světnice na sklonku 18. a v první polovině 19. století. Zajímavé jsou i obrázky na skle a expozice zemědělství z téže doby, hlavně fotografie větrných mlýnů, pro Bílovecko do nedávné doby tak typických. Avšak i zde chybí údaje o lokalizaci těchto větráků, podobně jako u modelu větrného mlýna holandského typu, který stával pravděpodobně v Kujavách u č. 22.

Přes tyto připomínky, kterým je možno snadno vyhovět, lze novou expozici hodnotit kladně. Působí velmi milým dojmem, je zajímavá, přehledná a poučná, mnohé exponáty jsou velmi hodnotné a jejich instalace je vkusná.

Adolf Turek

TGM a Novojičínsko

15. března 1990 byla otevřena v Okresním vlastivědném muzeu v Novém Jičíně a 18. března zároveň v muzeu ve Frenštátě pod Radhoštěm výstava dokumentů ke 140. výročí narození prvního československého presidenta T. G. Masaryka. Později vyšel vcelku vkusný katalog, který

však těm, jež neměli možnost navštívit výstavu, nedává o ní žádnou představu. Více než průvodcem výstavou je katalog publikací, vzešlou ze sběru materiálu a samotné instalace výstavy. Je to však nepochybně dobrý počín, kterým začínají novojičínská muzejníci ve spolupráci s archiváři napravovat chyby minulého režimu, jenž osobnost TGM vyřadil ze školních osnov a snažil se vymazat z kulturního povědomí svých socialistických poddaných. O tom, že se mu to téměř povedlo, svědčí slabá návštěvnost řady přednášek ke zmíněnému výročí.

Katalog obsahuje stručný životopis Masarykův, pasáž o poslanecké činnosti TGM na Moravě, periodizaci událostí ve vztahu Masaryk a Novojičínsko, výběr z regionální literatury a ukázky archiválií i fotografií místního původu s masarykovským motivem.

Životopis T. G. Masaryka v úvodu shrnuje základní fakta a etapy života našeho prvního presidenta. Je trochu škoda, že autorův jazyk promlouvá ke čtenářům hlavně zpočátku poněkud tendenčně, což ubírá textu na čtivosti i věrohodnosti. Masaryk byl člověkem vzešlým z chudoby, vpravdě lidovým, snad právě to ho vedlo k realismu ve vztahu ke světu, lidem, státu i církvi. Nebyl myslitelem od kolébky. Nejprve se učil zámečnickem a kovářem, jako jiní synové chudých rodičů, pak teprve studoval. Politiku neměl rád, byl do ní zatažen, a celý život se pokládal spíše za filosofa a sociologa, než za politika. Rozuměl obyčejným lidem, jeho odkaz lidskosti byl nevykořenitelný.

Poslanecká činnost TGM a jeho kandidatura do rakouské říšské rady za severovýchodní Moravu je dostatečně známá, spíše nebyla z ideologických důvodů více prezentována v rámci našeho regionu. Zde bych doplnila maličkost pro upřesnění, která patrně unikla autorově pozornosti. T. G. Masaryk kandidoval mimo jiné za 4 města našeho dnešního okresu (česká města – Příbor, Štramberk, Kopřivnice), ale v Novém Jičíně pouze za české obyvatelstvo. Novojičínská Němci ho nevolili.

Za nejceněnější textovou část katalogu pokládám podrobný itinerář působení T. G. Masaryka v našem regionu, který může být i dobrou pomůckou pro učitele dějepisu.

Výběr z regionální literatury je možno doplnit namátkou např. J.

Havlíček, T. G. Masaryk a jeho volební kraj u nás, in Kravaňsko IX, č. 10, ale v podstatě poskytuje základní orientaci v publikacích i článcích k tématu T. G. Masaryk a jeho vztah k našemu kraji (okresu).

Obrazová část katalogu je pěkná i zajímavá, jen reprodukce některých vzácných fotografií mohly být kvalitnější. Přivítala bych i více faksimilí regionálních tiskovin.

Jaroslava Brichová

LITERATURA

Portréty významných učitelů okresu Nový Jičín, I. a II. díl, odbor školství ONV a okresní výbor odborového svazu pracovníků školství a vědy, Nový Jičín 1988 a 1989, 93 + 105 stran.

Obě brožury jsou malým příspěvkem ke zpracování historie školství na našem okrese v minulém období. Po řadě diplomních prací vznikla pomůcka, kterou se autoři pokusili seznámit veřejnost se jmény učitelů a školských pracovníků, „kteří se“, jak psáno v úvodním slově, „po druhé světové válce zasloužili o obnovu a rozvoj školství, kultury, sportu, hudebního dění, společenského, politického i hospodářského života na dnešním Novojičínsku“. Zatímco v prvním díle nacházíme jména šedesáti starších učitelů, kteří začínali učit za první republiky, okupace a záhy po osvobození, jsou v druhém díle uvedeni jednak ti učitelé důchodci, kteří nebyli do prvního dílu zahrnuti, jednak pak učitelé, kteří se blíží k závěru své učitelské činnosti.

Ne vše se zdařilo. Slovník některých životopisů je poznamenán vyjadřováním minulých let. Snad nejohavnivější byl výběr jmen. Oba díly publikace vznikaly v období „přestavby“ a tak bylo obtížné vydat vyčerpávající přehled. K tomu by se konečně měla především vyjádřit učitelská veřejnost. Pokud je mi známo,

vzniká v současnosti další svazek, kde mají být zahrnuta jména proskribovaných pedagogů v uplynulém čtyřicetiletí (jako byl např. archivář Josef Lankočí, který nemohl od padesátých let vykonávat svou učitelskou profesi kvůli víře). I tak se ale podařilo do obou svazků zařadit jména učitelů, o nichž se ještě nedávno příliš veřejně nesmělo hovořit. Mám tu na mysli Jaroslava Štindla, Ervína Bártka nebo Vladimíra Plachého. Bohužel, jsou zde naopak zařazeni i ti pracovníci školství našeho okresu, kteří jsou odpovědní za chyby a nedostatků a kteří se svému povolání již dávno vzdělali a stali se úředníky – např. Antonín Mikulec, nebo Zdeňka Chlupová.

Brožury jsou ale cenné především krátkými životopisy učitelů, kteří se zabývali vlastivědou a stali se regionálními badateli. S výsledky jejich práce jsme se setkávali a setkáváme na stránkách našeho časopisu, Novojicka či Bílovecka. V prvním díle to byli např. Rudolf Andryšek, Klaudius Bechný, Jan Hanák, spisovatel František Horečka, Miloš Hubálek, Květoslav Kadlík, Jaroslav Kolátek, Josef Kubáč, Karel Otto, Ladislav Poláček, Emil Prikryl, Karel Špaček, Jaroslav Štindl, František Šustek, ve druhém pak Cyril Hykel, Jaroslav Pleskot, František Schwarz. Oba svazky vhodně doplňují kresby škol v našem okrese, jak je z fotografií či skutečnosti výtvárně ztvárnil Emil Prikryl.

Karel Chobot

Jiří Jurok, Ekonomicko-politický převrat po husitské revoluci na moravském severovýchodě. Časopis Slezského muzea, série B, roč. 39, Opava 1990, str. 16–32.

Autor shrnul výsledky svých dřívějších pojednání o husitské době zhruba v okresech Nový Jičín, Frýdek-Místek, Ostrava, Vsetín, Opava a Přerov. V prvé části článku se věnuje změnám ve společenském a majetkovém postavení šlechty, v druhé se zaměřuje na pokles sociálně-ekonomického postavení duchovenstva a v třetí kapitole se pokouší ve stručnosti o celkový pohled na sociální, národnostní a náboženské důsledky husitské revoluce v uvedeném regionu. To je jistě záslužné a při-

nosná jsou i upozornění na nová fakta a souvislosti, avšak pro neúplně využití pramenů i literatury se v detailech nevyvaroval několika omylů a nedopatření. Některá jeho tvrzení jsou diskutabilní.

Tak na str. 19 je třeba opravit, že Bernartice a Hůrka se octly v rukou drobné šlechty; fakticky zůstaly i po roce 1447 stále dědičným zbožím pánů na Starém Jičíně a pouze s jejich svolením bylo zapsáno věno a plat z poddaných pro Machnu z Bobolusk (srov. k tomu Od pokolení do pokolení, památník Bernartice nad Odrou, 1937, str. 37–40, a edice olomouckých zemských desk k roku 1447 a 1497).

V pozn. 34 na str. 20 není jasné, k čemu se vztahuje citace DZO I 585. Vklad Fulnecka roku 1480 je totiž v DZO II, str. 37. Též je nutno upřesnit, že Jeseník nad Odrou drželi i po roku 1437 Tvorkovští i jiní šlechtici zástavou do sklonku 15. stol., roku 1497 náležel k panství Starý Jičín, 1513–1584 k Fulneku a jak do roku 1848 ke statku Kunín (VSONJ č. 20, str. 18–19). Dodejme, že fulnecké panství držela v l. 1444–1454 s výjimkou krátkodobé zástavy pánů ze Sovince před rokem 1448) stále opavská knížata jako „dědicové a páni“, a teprve v l. 1454–1464 Jan Krumsín z Lešan (Vlastivěda moravská, Fulnecko, Brno 1940, str. 38 až 42). Domnívám se, že zboží březovského probošství bylo připojeno k Fulneku snad zástavou už mezi l. 1412–1424, neboť roku 1424 bylo kněžně Anežce Opavské zapsáno věno na Valtěřovicích (nyní Vrchy). V pozn. 95 uvedená Anežka ze Šternberka s touto Anežkou totožná není; na str. 30 pozn. 131 potřebuje vysvětlení, že listina Lacka z Kravař z roku 1413, potvrzená roku 1416 Benešem a 1429 Janem z Kravař nezakazovala usazování fojtů a řemesníků, nýbrž omezovala ve prospěch města Fulneka fojtům v některých vsích na panství i klášterních (Pustějov) právo na výčep a vaření piva a povolovala jim z řemesníků jen příštípkáře (OA N. Jičín, archiv města Fulneka, A I 1).

V pozn. 130 je nutno opravit formulaci, že probošt se mohl věnovat farářským úkonům; fakticky je vykonával stále od roku 1389 na základě donace Beneše z Kravař a biskupa Mikuláše (CDM XI, č. 570, XV, č. 291). Původní fundace rozšířena záhy pro 14 kněží. Rukopis použitý autorem z SOA Brno je jedním ze tří

zachovaných augustiniánských nekrologií, kam se zapisovala úmrtí členů konventů, kněží i laiků resp. konvršů podle dnů jejich úmrtí, v starší době jen ojediněle s udáním roku. Probošt byl tedy zároveň městským farářem, kanovníci obstarávali původně farní nebo filiální kostely na fulneckém panství i v okolí. Na Fulnecku můžeme předpokládat po roce 1427 (nehledě na vrchnosti v l. 1454–1540) malou utrakvistickou menšinu, i když skromné zprávy pocházejí až k roku 1534 a 1623. Zde je do textu neorganicky vložena zpráva o katolickém knězi v Novém Jičíně, prý ojedinělá. Více dokladů bylo možno např. nalézt ve Slezském sborníku roč. 56, Opava 1958, str. 338–340, a v práci podepsaného Hrad a panství Starý Jičín, Nový Jičín 1978, str. 66–67. Mikulášenci nebyli českobratrskou sektou, nýbrž samostatným náboženským hnutím (Zikmund Winter, Život církevní v Čechách, Praha 1895, I, str. 293 a násl.).

Stará Ves u Bílovce nebyla v l. 1431–1461 v držení drobné šlechty, neboť Mstich ze Staré Vsi, zapsaný v l. 1392–1398 jako Mstich z Košatky, 1402–1404 de Braunsward, 1431 a 1433 ze Staré Vsi, 1447 a 1448 jako Mstich z Barchova a Staré Vsi (snad následovali po sobě stejnojmenný otec a syn z rodu, který se psal podle Baruchova v Čechách) a 1461–1475 po něm následující Smil z Barchova ze Staré Vsi a Trnávky, psali se tedy podle biskupského léna Staré Vsi nad Ondřejnicí (též Altendorf). Druhou třetinu této vsi držel jako léno od druhé poloviny 14. sol. rod neznámého erbu, který se podle ní psal (naposled Líteck čili Lutold 1433–1448) a na třetím díle seděli v 15. stol. vladykové z Červené Lhoty (bohaté doklady v edici Lechnerově I–II). — Stará Ves u Bílovce (Altstadt) zůstávala aspoň od roku 1433 z titulu zástav a vrchního práva (ochrany) až do roku 1520 v rukou fulnecké vrchnosti; např. privilegium pro fojta v roce 1448 spolučetí opavský kníže Hanuš jako dědic a pán fulnecký. Při intabulaci do olomouckých zemských desk vložil Jan z Žerotína „co na těch všech klášterských mám platuov, s ochranou, podacím,“ dále v zástavě Jerlochovice, Děrné, Starou Ves a Jílovec, dále Pustějov a Břlov v zástavách a penězích (ZDO II, str. 37). Šlo tu delší dobu o jakési kondominium. Bernard z Žerotína např. zakazoval poddaným z Děrného

robotovat na tamějším klášterním dvoře a šval je prý proti proboštovi (četné doklady SOA Brno, Půhonné knihy olomoucké X–XI). Roku 1516 všechny klášterní vsi spadaly berní pod Moravu a teprve roku 1520 si je energicky probošt Cyril vybojoval zpět ke klášteru. Pro úplnost možno uvést, že jednoho poddaného získal klášter ve Staré Vsi od města Bílovce se svolením Jana Krumsína z Lešan jako fulneckého pána roku 1458 (SOA Opava, Ful. Aug. sign. F 3, F4) a jeden poddaný byl roku 1461 povinen platem k faře slatinské (VSONJ č. 8/9, str. 30–32).

Podle mého mínění autor poněkud přecenil podíl zpustlých vsí v našem regionu v 15. stol. (na jižní Moravě bylo jinak!) hlavně na základě obnovení fojtoevských privilegií v několika obcích. O úplném a trvalém zpustnutí vsí víme zatím navíc jen u Spálava a severně od Bílovce. Spíše se zdá, že silně prořídlo obyvatelstvo ve vsích, které zůstaly trvale obydlené, asi na deseti panstvích v regionu (J. Radimský, Berňová registra moravská z první poloviny 16. století. ČMM roč. 76, Brno 1957, str. 288 a násl.). — Nelze též plně souhlasit s míněním, že poznání národnostních poměrů na venkově je pro nedostatek pramenů takřka vyloučeno. Avšak systematickou a vytrvalou práci s archivními prameny a často velmi rozptýlenou literaturou se lze dopátrat. cenných poznatků. Je ovšem nutno vycházet při nedostatku přímých zpráv ze studia v terénu, jmen místních, pomístních i osobních, sídelních typů atd. Ostatně Jurok sám přijímá z literatury výsledky průzkumů na venkově, zejména z knihy E. Schwarze, Volkstumsgeschichte der Sudetenländer, II, München 1966. Pro nejstarší dobu si Schwarz pomáhá při nedostatku pramenů různými kombinacemi filologickými. Množství archivního materiálu od 15. stol. je tíže zvladatelné a Schwarzovi zůstala zřejmě nepřístupná literatura od roku 1937 a zejména po roce 1945, takže jeho líčení vykazuje četné mezery a omyly. Škoda, že i Jurok přehlédl např. některé práce ve Slezském sborníku roku 1954 a 1958 a že také nepoužil sborníku 650 let města Bílovce (1971), kde by byl mohl obohatit své líčení.

Adolf Turck

Peter Gay, Freud, A Life for Our Time, New York - London, 1988.

Knihla amerického historika a profesora na Yalské univerzitě Petera Gaye o Sigmundu Freudovi je třetí velkou světovou biografií Freudova života a díla po knihách E. Janese (z let 1958–1961) a R. Clarka (1980). Peter Gay vycházel při psaní této knihy již z několika svých předchozích studií o Freudovi a vůbec ze svého odborného zaměření na dějiny 19. a 20. stol. Kniha je rozdělena do tří velkých částí — 1. Zákłady: 1856 až 1905, 2. Dílo: 1905–1915 a 3. Revize: 1915–1939. Tyto tři velké oddíly neodpovídají zdaleka jinde uváděným třem periodám ve vývoji Freudovy psychoanalýzy (1885–1897, 1897–1923 a 1923–1939).

V této recenzi zdaleka neobsáhne celou knihu, ale soustředíme se především na příborskou životní etapu Sigmunda Freuda. Příboru je v knize věnována přiměřená až velká pozornost, již si zasluhuje místo počátku Freudovy životní dráhy (a významné zvláště z pohledu vlastní Freudovy psychoanalýzy). Většinou se tu sice píše o Freiberku, což odpovídá úřednímu označení Příbora v tehdejší Rakousku, ale několikrát se v závore uvádí i dnešní význam s poznámkou, že dnes leží v Československu. Z 12 kapitol, na něž se kniha dělí, je velká část první kapitoly Touha po vědění věnována příborské etapě Freudova života. Nezapomíná se příchodem Sigmundova otce Jakuba Freuda do Příbora, ale přímo Sigmundovým narozením 6. května 1856 a jeho přijetím do svazku židovské církve 13. 5. 1856. Jako nejranější vzpomínku Freudovu na příborská léta uvádí jeho hry a škádlení s dětmi nevlastního bratra Emanuela Johanem a Pavlínou na louce za rodným domem. V prosinci 1858, když měl Sigmund 2,5 roku, narodila se jeho sestra Anna (šestiměsíční bratr Julius zemřel v dubnu 1858). Autor pro tuto dobu nadhazuje možnost vztahu mezi svobodným nevlastním bratrem Sigmundovým Filipem (z 1. manželství Sigmundova otce) a Sigmundovou matkou Amálií. Upozorňuje na Freudovu vlastní sebeanalýzu (Selbstdarstellung 1897), kde Freud vidí svého otce jako děda a Filipa jako mladého rivala otce u své matky (s. 6). Následují další historky o Sigmundově vychovateli, která ho vodila do katolického kostela, takže malý Sigmund napodoboval doma kázání zdejšího

faráře; stejně jako o jejím uvěznění, které se Sigmundovi pokoušel vyvrátit jeho nevlastní bratr Filip. Freud nesl nepřítomnost české sluzky těžce, protože ona byla v té době jeho druhou matkou (s. 7). Tři příborské roky (1856–1859) Sigmund prožil v domě č. 117 v jediném rodiči pronajatém pokoji v prvním poschodí nad dílnou zámečnicka a majitele domu Jana Zajíce (autor uvádí Zajíky!).

V roce 1859 se Freudovi přestěhovali do Lipska a v roce 1860 do Vídně, Freud nikdy nezapomněl na šťastná příborská léta, a proto si ve svých vzpomínkách dětství idealizuje jako dobu poměrného dostatku. Přesto jeho otec Jakub Freud odešel z Příbora po místním krachu textilní výroby. Ve Vídni si ale Sigmund Freud nemohl dlouho zvyknout, stále vzpomínal na krásné okolí a přírodu svého rodiště. Nakonec si ale Sigmund Freud své „vězení“ tj. Vídeň zamiloval (s. 9).

Zatímco od 50. do 80. let ve Vídni přibývalo židů a postupně se zde osvobozovali, shledal Freud židovskou společnost v Příboře v roce 1872 při své návštěvě jako velmi uzavřenou a netolerantní (s. 19). Příborská návštěva spadá do doby jeho studia na vídeňském gymnáziu (1865–1873), kde on byl sedm let primánem. S přítelem Eduardem Silbersteinem založili tehdy tzv. Španělskou akademii, ve které čerpali z Cervantézova díla, jež obdivovali. V Příboře S. Freud navštívil svého přítele z dětských let Emila Flusse. Zde ho Příbor zasáhl významně podruhé – potkal svou prvou lásku patnáctiletou Giselu Flussovou. Jak později sám Freud přiznal, přenášel obdiv k její energické a kultivované matce na dceru (s. 23). O několik měsíců později píše o Gisele jako o „Ichtyosauře“ podle

klíče odvozeného od významu Fluss – řeka (a Ichtyosaurus – třetihorní vodní živočich a současně zase Emil Fluss). O Flussovském domě se zároveň zmiňuje jako o „nesmyslném Hamletově domě“. Další nepřiljemné Freudovy zážitky jsou popisovány rovněž na s. 23. Ještě v březnu a srpnu 1873 při korespondenci s Emilem Flussem a Silbersteinem vidí Freud svou budoucnost ve studiu práv a politiky, zatímco Fluss chce být přírodovědcem. U Freuda vše změnila Goethova esej „O přírodě“ (s. 24). Tolik k nejzákladnějším posázkám o Freudově vztahu k Příboru, i když něco by se dále našlo i v částech věnovaných jeho pracím Selbstdarstellung z roku 1897 a Traumdeutung (Výklad snů) z roku 1900. Příbor a rodný dům se objevují v knížce na dvou obrázcích za s. 106. Většina rozsahu první velké části Základy je potom věnována jeho hlavním dílům z let 1895–1900.

V druhé velké části Dílo se autor rozepisuje o postupném uznání psychoanalýzy jako vědy, vzniku a rozvoji mezinárodní psychoanalytické společnosti a o Freudových četných žácích především Jungovi. Ve třetím velkém oddíle Revize se zabývá tzv. strukturální psychoanalýzou Freudovou, jeho díly kulturně-historickými a závěrem života. Kniha je vybavena bohatým poznámkovým aparátem, bibliografickými údaji (jen prací o příborském nejranějším období Freudově je tu zaznamenáno kolem patnácti), poděkováním a rejstříkem. I když kniha nevyčerpává všechny stránky Freudova života a díla, je to jistě významný příspěvek k zhodnocení Freudova světového přínosu.

Jiří Jurok

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 46

Jan Hanák	Česká společnost v Novém Jičíně v l. 1918–1938	1
František Šustek	Zánik zámku a dalších památek v Odrách	22
Alena Matějová	K osudu kostela v Tiché	33
Jaroslav Matula	Hájovský uhlobaron Josef Březina	37
Miroslav Drlík	Staré stromy v obci Bernartice nad Odrou	42
Jiří Jurok	Archivní dodatky k historii Freudů v Příboře	44
Drahomír Strnadel	Němečtí vystěhovalci z Novojičínska v Texasu v 19. století	50
Vratislav Janák	Osídlení Novojičínska od pravěku do ranného středověku	53
Jan Skutil	Osídlení Novojičínska ve světle místních jmen	62
Jiří Hudeček, Dušan a Luděk Boucní, Vladimír Pressen	Hnízdění hohola severního v Moravské bráně	68
Zprávy	Zemřel František Marušan. — Vzpomínková slavnost k 200. výročí úmrtí generála Laudona. — Nová expozice muzea v Bílovci. — TGM a Novojičínsko	72
Literatura	Portréty významných učitelů. — Jiří Jurok, Ekonomicko-politický převrat po husitské revoluci na moravském severovýchodě. — Peter Gay, Freud. A Life for Our time	75

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín
Vydává Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně

Svazek 46 vyšel v roce 1990

Řídí redakční rada s předsedou profesorem Janem Hanákem,
členové PhDr. Jaroslava Brichová, PhDr. Svatomír Černín, PhDr. Emanuel Grepl,
PhDr. Karel Chobot, PhDr. Jiří Jurok, PhDr. Karel Müller, profesor Ivan Mynář,
akademický malíř Otakar Zelenka, PhDr. Jaroslav Zezulčík

Odpovědný redaktor ředitel Okresního vlastivědného muzea PhDr. František
Schwarz, CSc., výkonný redaktor PhDr. Adolf Turek

Cena 8,- Kčs

Registrováno SmKNV v Ostravě RM ze dne 28. června 1967
Vytiskly Ostravské tiskárny, státní podnik, provoz 22 Nový Jičín

Z. č. 6554

Na zadní straně obálky:

Socha sv. Karla Boromejského
ze zámecké kaple
zničeného zámku v Odrách

Foto: M. Šustek –
po požáru v r. 1964

